

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Alžběta Slobodová

TECHNIKY PRÁCE S KERAMIKOU NA 1. STUPNI ZŠ

Olomouc 2019

Vedoucí práce: Mgr. Monika Dokoupilová

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „Techniky práce s keramikou na 1. stupni ZŠ“ vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury a elektronických zdrojů. Dále prohlašuji, že tištěná verze této práce odpovídá verzi přiložené na CD.

V Olomouci dne 19. 6. 2019

.....

Alžběta Slobodová

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří vedoucí diplomové práce Mgr. Monice Dokoupilové, za odborné vedení, trpělivost, rady i veškerý čas, který mi při psaní diplomové práce věnovala.

Chtěla bych poděkovat také vedení ZŠ Slezská v Českém Těšíně, za umožnění realizace výtvarné řady v prostorech keramické dílny.

Ráda bych poděkovala také členům mé rodiny a přátelům, kteří mi byli oporou nejen při vypracovávání diplomové práce, ale i v průběhu celého vysokoškolského studia.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 KERAMIKA.....	7
1.1 Historie keramické tvorby	8
1.2 Keramické materiály.....	11
1.3 Nástroje pro práci s keramikou.....	13
1.4 Základní informace pro práci s hlinou.....	17
1.5 Sušení	18
1.6 Výpal keramiky	19
1.6.1 Pálení v elektrické peci	19
1.6.2 Jámový výpal	20
1.6.3 Papírová pec	22
1.7 Bezpečnost v keramické dílně	23
2 TECHNIKY PRÁCE S KERAMIKOU	24
2.1 Techniky vytváření.....	24
2.1.1 Modelování z hroudy	25
2.1.2 Modelování z válečků	25
2.1.3 Modelování z plátu.....	26
2.1.4 Modelování figur.....	27
2.2 Techniky dekorování	28
2.2.1 Rytí.....	28
2.2.2 Nalepování (zdobení reliéfem).....	28
2.2.3 Razítkování	29
2.2.4 Vytírané oxidy.....	29
2.2.5 Engobování	30
2.2.6 Glazování	31
2.3 Netradiční způsoby práce s hlinou	32

2.3.1	Hra s hlínou a v hlíně	33
2.3.2	Netradiční techniky práce s keramickou hlínou.....	33
2.3.3	Práce v hliněném poli®.....	35
2.4	Alternativy využitelné v případě absence keramické dílny v ZŠ	37
3	KERAMICKÁ TVORBA DĚTÍ	38
3.1	Význam keramiky pro rozvoj dítěte	38
3.2	Práce s keramickou hlínou s dětmi v různých věkových etapách	40
3.3	Zdroje inspirace pro keramickou tvorbu	41
4	PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ	43
4.1	Projektové vyučování	43
4.2	Uplatnění projektového vyučování ve výtvarné výchově	45
4.2.1	Výtvarná řada	47
	PRAKTICKÁ ČÁST	48
5	VÝTVARNÁ ŘADA – PROCHÁZKA LESEM	49
5.1	Pomocný pracovní list č. 1 – Procházka lesem	49
5.2	Pomocný pracovní list č. 2 – Lesní velikáni.....	55
5.3	Pomocný pracovní list č. 3 – V lese je živo.....	60
5.4	Pomocný pracovní list č. 4 – Na lesním palouku	65
5.5	Pomocný pracovní list č. 5 – Dej mi napít, studánko	71
5.6	Pomocný pracovní list č. 6 – Poslouchej, les zpívá.....	77
5.7	Pomocný pracovní list č. 7 – V pohádkovém lese.....	83
	ZÁVĚR	89
	SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ.....	90
	SLOVNÍČEK POUŽITÝCH POJMŮ.....	98
	SEZNAM OBRÁZKŮ	100
	ZDROJE OBRÁZKŮ.....	101
	SEZNAM PŘÍLOH	102
	PŘÍLOHY	103
	ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE	106

ÚVOD

V současné době se tématem keramické tvorby zabývá mnoho odborných, ale i laické veřejnosti určených knih. Ve většině případů se jedná o publikace, které jsou zaměřeny na samotný proces tvorby a dekorování keramiky. Z toho důvodu učitelům ne vždy poskytují inspiraci pro komplexnější zařazení keramiky do výuky na prvním stupni základní školy. Právě tato skutečnost nás vedla k myšlence vytvoření výtvarné řady, která by se konkrétněji a komplexněji zaměřovala na keramickou tvorbu dětí mladšího školního věku.

Cílem této diplomové práce je naplánování a realizace výtvarné řady s názvem „Procházka lesem“. Výtvarná řada si klade za cíl zprostředkovat žákům tradiční techniky vytváření a dekorování keramiky, zároveň však nabídnout techniky, které mají spíše prožitkový charakter. Výtvarná řada obsahuje sedm námětů, které vytvářejí prostor pro keramickou tvorbu. Vyučovací jednotky, které z námětů vycházejí, kladou důraz na kognitivní a motorický rozvoj žáků, snaží se také o podporu pozitivní hodnotové orientace jedinců, zvláště skrze motivační aktivity, které tvorbě předcházejí.

Diplomová práce se skládá ze dvou hlavních částí – teoretické a praktické. První část je členěna do čtyř kapitol a stává se teoretickým podkladem pro následnou tvorbu výtvarné řady popisované v druhé části práce. První kapitola teoretické části se zaměřuje na dělení keramiky, její historii, popisuje také keramické materiály a nástroje potřebné ke keramické tvorbě. Kapitola dále předkládá základní informace pro práci s hlinou i pro její následné sušení a pálení. Druhá kapitola je věnována popisu tradičních technik vytváření a dekorování keramiky, nabídne však rovněž několik alternativních způsobů práce s hlinou. Třetí kapitola teoretické části nastiňuje význam keramiky pro rozvoj dítěte, uvádí rovněž možné zdroje inspirace pro keramickou tvorbu a způsoby práce s keramickou hlinou u dětí různého věku. Závěr této kapitoly poskytne stručné uvedení do problematiky projektového vyučování a jeho využití ve výtvarné výchově.

Praktická část diplomové práce obsahuje návrh a popis realizace výtvarné řady s názvem „Procházka lesem“, která vznikla řetězením sedmi námětů vztahujících se k tématu lesa. Každý námět je zpracován do podoby pomocného pracovního listu, který ve svém úvodu nabízí základní informace o dané vyučovací jednotce a návrhy motivačních aktivit, které mohou keramické tvorbě předcházet. Součástí je také popis předpokládaného procesu tvorby, upozornění na úskalí, která mohou během tvorby nastat, závěrečná reflexe již proběhlé vyučovací jednotky a návrhy dalšího využití konkrétní techniky vytváření či dekorování.

TEORETICKÁ ČÁST

1 KERAMIKA

V první kapitole této diplomové práce bychom rádi zmínili důležitá fakta týkající se keramiky a tvorby s ní spojené. Pokusíme se o stručné rozdělení keramiky, nahlédneme do její historie, chybět nebude ani popis základních složek, ze kterých se skládá keramická hlína. V následujících podkapitolách se poté zaměříme na práci s keramickou hlínou. Konkrétněji popíšeme nástroje, které jsou využívány při tvorbě a nevynecháme ani základní informace pro práci s hlínou. Následovat bude popis procesu sušení keramických výtvarů a tří možností jejich výpalu. V závěru kapitoly poukážeme na několik základních pravidel, která by měla být dodržena při práci v keramické dílně.

Slovo keramika pochází z řeckého slova **kéramos**. Takto byla ve starověkém Řecku označována hlína a hrnčířské výrobky. V dnešní době je tento pojem používán nejen pro označení hrnčířských výrobků, ale také pro označení všech dalších předmětů vytvořených z hlíny, která je vypálená (např. cihly, izolátory elektrického vedení) (Rada, 2007; Rada, 1997). Dle Rady (1997) rozdělujeme keramiku na **hrubou a jemnou**. V publikaci Macka (2007) či Mattisona (2004) je dělení mírně odlišné, základní druhy keramiky však zůstávají stejně definované i přes jejich rozdílné zařazení.

„Pod pojem hrubá keramika patří zejména předměty určené ke stavební a průmyslové výrobě – například cihly, střešní krytina, kanalizační roury, žáruvzdorné a kyselinovzdorné předměty apod.“ (Rada, 1997, s. 9). Toto odvětví keramiky však není předmětem zájmu této práce, proto se zaměříme na druhý směr keramiky, a to na keramiku jemnou. Pod tento pojem bychom mohli zařadit např. užitkové a ozdobné předměty, dále pak zdravotní keramiku, nebo předměty, které jsou vyrobeny z porcelánu. Jemnou keramiku dále dělíme na podskupiny podle použité keramické hmoty, glazury a také podle výše teploty výpalu.

Mezi jemnou keramiku bychom mohli zařadit **hrnčířské zboží**. Většinou se jedná o jednoduché keramické výrobky, glazované či neglazované, jejichž vypalovací teplota je často nízká (pod 900 °C). Dalším druhem jemné keramiky je **keramika zakuřovaná**, která je neglazovaná a vypalovaná v jednoduché polní peci. Své jméno získala podle jedné z fází výpalu, kdy se na oheň přiloží materiál, který vyvolá silný kouř. Saze z tohoto kouře se následně usadí v pórech výrobku a ten je po výpalu matný, šedý až černý. Nesmíme opomenout druh keramiky nazývaný **raku**. Jedná se o keramiku pocházející z Japonska, která je určena převážně k pití čaje (Rada, 1997). Dalším druhem jemné keramiky je **majolika a fajáns**.

Obecně jde o keramiku s průlinčivým střepem, dekorovaným neprůhlednou olovnato-cínčitou glazurou (Rada, 2007). Mezi jemnou keramiku můžeme zařadit také **pórovinu** – jedná se o keramiku, která je charakteristická bílým průlinčivým střepem, pokrytým průhlednou glazurou. Dalším druhem keramiky je **kameninová hrnčina** (varná kamenina), či **kamenina**. Pro tu je typický hutný, prakticky nenasákavý bílý, ale také barevný střep. (Rada, 1997). Dle Macka (2007, s. 12) je kamenina „společně s porcelánem považována za jeden z nejušlechtlejších keramických materiálů.“ Pro svou odolnost, téměř nulovou nasákavost a pevnost je kamenina výborným materiálem k výrobě užité keramiky, a předmětů, které jsou využívány pro venkovní prostory (Mattison, 2004).

Mezistupněm mezi kameninou a porcelánem je **poloporcelán**, pro který je typická slinutost a neprůhlednost. Jedná se o směs kameniny a porcelánu, která je využívána pro zhotovování sanitární techniky (Macek, 2007).

Posledním druhem jemné keramiky, o kterém se v této práci zmíníme, je **porcelán**. Jedná se o keramiku s bílým střepem, ten má jemné složení, a v tenké vrstvě prosvítá (Mattison, 2004). Má prakticky nulovou nasákavost, vysokou mechanickou pevnost a chemickou odolnost (Macek, 2007). Porcelán pochází z Číny, kde byl poprvé objeven v 7. století (Rada, 2007).

1.1 Historie keramické tvorby

Historie keramiky je velmi pestrá. Cílem naší práce však není její detailní popis, proto se zaměříme pouze na některá důležitá období a místa vývoje keramiky, a budeme je stručně charakterizovat.

Lidem prehistorickým sloužila hlína v první řadě k vyrábění figurek (Chavarria, 1999). „*Miniaturní plastiky lidí i zvířat zhotovené z hlíny nacházíme v chatách kolem centrálních ohnišť, přímo tam, kde se vypalovaly, a zároveň v místech, kde se soustřeďovali lidé*“ (Svoboda, 2017, s. 53). Mezi témata, která jsou zobrazována patří člověk (žena je zpodobňována častěji než muž) a zvířata (např. mamut, lev, medvěd či nosorožec). Figurky s největší pravděpodobností sloužily pro potřeby magie, věštění, rituálů nebo her (Svoboda, 2017). Lidé tohoto období vytvářeli z hlíny pomocí tvarování rukou také jednoduché nádoby. Výtvořby byly často dekorovány pomocí geometrických tvarů skládaných do ornamentů (Chavarria, 1999). Na nalezených hliněných fragmentech jsou patrné otisky organických látek a struktur, které by se samy o sobě nemohly dochovat. Během mikroskopického zkoumání jsou pozorovatelné otisky prstů, „*stopy rostlinných materiálů, zvířecích chlupů, ale také křížící se*

vlákna, jaká odpovídají struktuře textilní vazby, otisky kroucených šňůr a uzlíků“ (Svoboda, 2017, s. 55). Keramika tohoto období byla vypalována v nízkých teplotách – nejvyšší teplota, které bylo možné během výpalu dosáhnout se pohybovala okolo 700 °C. Z toho důvodu byla keramika porézní a velmi křehká. Jedním z řešení, kterým bylo možné dosáhnout neprůlinčivosti střepu, bylo leštění povrchu nádoby pomocí tření kouskem dřeva či kamenem ještě ve chvíli, kdy byl výrobek pouze vysušen. Postupem času byly ohně nahrazovány prvotními pecemi, jejichž pomocí se zvyšovala teplota, na kterou bylo možno keramiku vypalovat (Chavarria, 1999).

Patně nejproslulejší a zároveň nejstarší dosud nalezenou ukázkou umělecké keramiky z dob pravěku je soška **Věstonické venuše**. Jde o jedenácticentimetrovou plastiku nahé ženy. Soška byla nalezena roku 1925 týmem archeologa Karla Absolona v oblasti mezi obcemi Dolní Věstonice a Pavlov. Odhadované stáří sošky je až 29 tisíc let, je tudíž dokladem umělecké činnosti lidí starší doby kamenné (Moravské zemské muzeum, 2018 [online]). Nejstarší nález nádob z keramické hlíny je datován do 7. tisíciletí před naším letopočtem (Žíla, 2005).

V **Mezopotámii** byly první nádoby vyráběny již v letech 5 000 - 4 000 př. n. l. Byly vypalovány v pecích s oddělenými komorami, tudíž nedocházelo k jejich poškození ohněm. V této době se také vyráběly vypalované hliněné cihly, které byly následně využívány pro stavbu budov. V pozdějších letech se staly důležitými centry hrnčířského řemesla města Ur, Uruk a Sumer (Chavarria, 1999).

Také v **Egyptě** byly v době 5. a 4. tisíciletí vyráběny keramické předměty. Často byly tvořeny z hlíny vytažené ze dna Nilu a zdobený vyrytými linkami. Hrnčířský kruh začal být využíván přibližně mezi roky 2 700 a 2 100 př. n. l., a to takovým způsobem, že hrnčíř jednou rukou kruh roztáčel a rukou druhou formoval hlínu. V pozdějších stoletích se hrnčířská výroba zdokonalovala, tvary nádob se stávaly složitějšími, nechybělo ani používání glazur. V roce 30 př. n. l. však došlo k obsazení Egypta Římany, a tak byla na tomto území zavedena výroba keramiky podle římských metod (Chavarria, 1999).

Během **řecké epochy** prodělala keramická tvorba obrovský vývoj, jak v oblasti technické, tak i v oblasti umělecké. Byly vytvářeny předměty dokonale tvarované a půvabně dekorované. Hrnčířský kruh se v Řecku začal používat během 1. tisíciletí př. n. l., a to následně umožnilo vznik nádob ještě dokonalejších. Mezi hlavní města, která byla považována za centra keramické výroby, patřily Athény a Korint (Chavarria, 1999). „*Řecké hrnčířství má dva charakteristické rysy: Osobitý tvar a osobitý způsob dekorace*“ (Chavarria, 1999, s. 12). Každá nádoba má danou funkci a od ní je poté odvozen i její název. Pro příklad uvedeme krátký popis několika z nich. Pojmem amfora je označována nádoba, která má hrdlo střední velikosti a dvě

ucha, tato nádoba byla využívána pro uchovávání tekutin. K donášení vody a vína sloužily nádoby s názvem hydria – tato nádoba měla tři ucha, a oinochoé – džbán s jedním uchem. Další zajímavým předmět vyrobeným z keramické hlíny byla lékythos, pohřební číše na olej, která sloužila k obětem na hrobech zesnulých. Původní dekory řeckých hrnčírů byly tvořeny pruhy a soustřednými kruhy, které byly vytvořeny pomocí nanášení tmavé engoby na červený podklad. Později byly preferovány geometrické prvky, které následně nahradily figurativní témata (Chavarria, 1999).

Také na **americkém kontinentě** docházelo k rozvoji hrnčířství. Jedná se o období předkolumbské, pro které bylo charakteristické vytváření pomocí techniky svinování a pomocí forem, v oblasti dekorování bylo typické využití engob nebo dekorování pomocí techniky rytí či reliéfu. Americká keramika se rozděluje na základě oblasti, ve které byla vyráběna, a to na keramiku jihovýchodu Severní Ameriky, keramiku Střední Ameriky a Ameriky Jižní. Na **jihovýchodě Severní Ameriky** vznikala keramika pomocí svinovací techniky, používána byla naředěná hlína, která byla v pozdější době dekorována pomocí barevných engob geometrickými vzory nebo zvířecími náměty. **Střední Amerika** byla charakteristická rozmanitou keramickou tvorbou domorodých národů (např. Olméků, Zapotéků, Mixtéků, Mayů či Aztéků). V keramice **Jižní Ameriky** dominuje tvorba národů Chavínů, Čimuánců či Inků. Velmi zajímavým vyráběným předmětem v oblasti jižního Peru (kultura Nazca) je láhev se dvěma náustky, které jsou spojeny pomocí třmínkového ucha. Takovéto láhve byly dekorovány pomocí engob, které byly následně vyhlazeny, a tak bylo docíleno vysoce lesklého povrchu (Chavarria, 1999).

„Arabské hrnčířství, stejně jako arabské umění, bylo ovlivněno různými kulturami, jež si arabští hrnčíři osvojili a přizpůsobili svému osobitému stylu“ (Chavarria, 1999, s. 18). Keramiku tohoto národa bychom mohli rozdělit do čtyř hlavních kategorií. Jde o keramiku neglazovanou, výtvoř s olověnou glazurou, předměty s glazurou, která obsahuje oxidy cínu, a také hrnčířské výtvoř, které byly glazovány pomocí listrové glazury. Ve 12. – 14. století nastal vrchol arabského hrnčířského umění. V tomto čase také vzniká důležité centrum keramické tvorby – město Kašan v dnešním Íránu. Zde se pomocí forem vyráběly glazované kachle, které byly dekorovány složitými geometrickými útvary. Kachlemi byly následně zdobeny arabské mešity a hrobky. I v dalších stoletích hrnčířství vzkvétalo, vznikala nová centra keramické výroby a byly vyráběny krásné keramické výtvoř. Arabské hrnčířství začalo upadat v 18. a 19. století (Chavarria, 1999).

Vznik **čínské keramiky** datujeme do období 3 500 let př. n. l., znamená to, že vzniká dříve než nejranější keramická výroba na Středním východě. První nádoby vyrobené na tomto

území měly černou barvu a kulatou základnu, dekorovány byly pomocí vyplétání. V další etapě vývoje se hrnčíři přikláněli spíše k uhlazenější tvorbě a k dekorování pomocí barevných engob. V Číně byly také vyráběny výtvořky, které sloužily k obřadům pohřbů, tyto předměty byly vkládány do hrobů společně s mrtvými a často šlo o neglazované výtvořky bez ozdob. Hrnčířský kruh se začal používat za dynastie Šang-Jin, která vládla mezi lety 1 523 a 1 028 př. n. l. V tomto období byly k výrobě používána červená a bílá směs, ty byly následně glazovány. V průběhu dalších století se u moci vystřídal mnoho dynastií a styl keramické výroby se odvíjel dle aktuálních podmínek a zaměření dané doby. V 18. století pak byly vyráběny předměty napodobující vzhled např. bronzu, laku nebo dřeva. V této době se také velmi dařilo obchodu s Evropou (Chavarria, 1999).

Japonská keramická výroba byla v mnoha obdobích silně ovlivněna čínskou kulturou. Mezi předměty typické pro tuto oblast patří různorodé sošky, např. sošky koní, oděných žen, ptáků či domácích zvířat. V odkrytých hrobech pak byly nalezeny terakotové sošky vojáků (haniwa bojovníci), které byly většinou vysoké devadesát centimetrů, v některých případech byly i vyšší. Ty byly vkládány do hrobů, kde tvořily kruh kolem místa pohřbení zesnulého. V druhé polovině 16. století byla vyráběna keramika Raku, která je do dnešních dní pokládána za duši a srdce japonské keramické tvorby. V následujícím století byly tvořeny porcelánové výtvořky v japonském, ale i korejském nebo čínském stylu (Chavarria, 1999).

1.2 Keramické materiály

Mezi základní suroviny, které jsou využívány pro přípravu keramických hmot patří **plastické, neplastické a mnohdy také organické součásti** (Rada, 1997).

Mezi plastické suroviny řadíme **kaoliny, hlíny a jíly**. Pojem **kaolin** je znám od 18. století, kdy s ním Evropu seznámil francouzský kněz d'Entrecolles, který v tomto století v Číně hledal tajemství tvorby porcelánu. Slovo je odvozeno z čínského slova Kao-ling (v překladu vysoký kopec), které je označením kopce, kde byl kaolín získáván (Rada, 2007). Jedná se o bílou měkkou zeminu, která je žáruvzdorná, a svou původní barvu si uchová i po výpalu. Kaolin vznikl během zvětrávání živcových hornin, a jeho hlavní součástí je minerál kaolinit (Rada, 1997). Je využíván pro výrobu porcelánu, vyskytuje se prakticky ve všech glazurách, a pro svou bílou barvu se využívá pro zesvětlení engob a dalších keramických materiálů (Žíla, 2005). Bod tavitelnosti kaolinu je 1 800 °C (Žíla, 2005).

Dalšími plastickými surovinami jsou **hlíny a jíly**. Ty vznikly pomocí složitého dlouhodobého procesu zvětrávání živcových hornin, během kterého se tyto horniny změnil na zeminu, která z velké části obsahuje jílovinu (alespoň 50 %). Částičky zeminy jsou menší než

0,002 mm, tudíž se jedná se o velice jemnou hmotu. Hlíny se od jílu liší obsahem jíloviny, ta je v nich zastoupena pouze z 20–50 %. Oproti jílu nejsou žáruvzdorné a často obsahují větší množství úlomků hornin, písku, organické hmoty a železitých sloučenin, které jsou odpovědné za jejich žluté až hnědě zbarvení (Rada, 2007).

Mezi jíly řadíme např. **pórovinové (bělninové) jíly**, ty se hojně vyskytují po celém světě (Žíla, 2005). Dle Rady (1997) se vypalují na teplotu mezi 960 °C a 1 300 °C a mají bílý průlinčivý střep. Pokud jíly obsahují mnoho znečišťujících částic, jsou dobře využitelné pro stavební účely (např. cihly, střešní krytiny). Pro užitkovou keramiku vyráběnou ve velkém množství však jíly nejsou vhodnou surovinou. Předměty takto vyrobené jsou velmi křehké, chemicky nedostatečně odolné a poměrně nasákové (Žíla, 2005). Dalším druhem jílu jsou **jíly kameninové**. Ty patří dle Žíly (2005, s. 16) „*k tomu nejlepšímu, co keramická výroba zná.*“ Teplota jejich výpalu se pohybuje mezi 1 200 °C a 1 300 °C a často je jí ovlivněn i odstín výsledného výrobku. Kameninové jíly jsou ve většině případů plastické v potřebné míře, a je možné je použít přímo k vytváření (Žíla, 2005). **Jíly žáruvzdorné** jsou dostatečně odolné vůči vysokým teplotám, často nad 1 580 °C (Rada, 2007). Využívány jsou zvláště ve stavebnictví, vyrábějí se z nich šamotové cihly, kotle, komíny či pece (Žíla, 2005). **Bentonitové jíly** mají vulkanický původ a jsou velmi plastické. Kvůli této své velké plastičnosti a také smrštivosti nemohou být používány samostatně, ale využívají se jako přidaná surovina tam, kde potřebujeme zvýšit tvárnost hmoty, např. u porcelánu (Žíla, 2005). Předměty v zaváděném stavu jsou díky bentonitovým jílu pevnější. **Cihlářské jíly a hlíny** bývají vypalovány pod teplotu 1 100 °C. Jsou charakteristické průlinčivým cihlově zbarveným střepem, a obsahují mnoho tavic (Rada, 1997).

Další složkou keramických hmot jsou **suroviny neplastické**. Vyznačují se tím, že po přidání vody samy o sobě netvoří plastickou hmotu. Tyto materiály se však přidávají k plastickým surovinám za účelem dosažení vyhovujících vlastností materiálu při jeho sušení i vypalování, a také pro získání vhodných vlastností konečného výtvaru (Klárová, 2013). Neplastické suroviny dále dělíme na **ostřiva, taviva, hořečnaté** (masek, magnezit), **vápenato-hořečnaté** (dolomit, diopsid) a **vápenaté suroviny** (vápenec, wolastonit). V této práci se dále zaměříme na nejdůležitější skupiny neplastických surovin, a to na ostřiva a taviva (Žíla, 2005).

Jedním z hlavních úkolů **ostřiv** je udržení smrštění hmoty v přijatelné míře, většinou jde o smrštění do 10 %. Opomenout nesmíme také jejich zpevňující funkci, kdy chrání výtvaru proti deformaci během jejich schnutí i během procesu výpalu. Často pomáhají také při samotné tvorbě. Během vytváření rozměrných objektů je přítomnost ostřiv v hmotě naprosto zásadní, v některých případech se ostřivo dodává i do materiálu za účelem dekorativní funkce –

zvýraznění hrubého povrchu předmětu (Žíla, 2005). Za výborné ostřívo považujeme šamot. Jde o jíl, který prošel procesem výpalu na vysokou teplotu (většinou jde o výpal nad 1 500 °C), a poté byl drcen na potřebnou hrubost (Žíla, 2005). Dle Rady (1997) se pomocí šamotu zmenšuje smrštění výtvaru při procesu sušení i pálení, a také se zvyšuje jeho průlinčivost. Naopak dle Žíly (2005) se poréznost střepu přidáním šamotu nezvyšuje. Dalším ostřivem může být křemen (Rada, 1999).

Mezi **taviva** řadíme živec a vápenec. Jedná se o materiály, které se přidávají do keramických hmot za účelem spojení jednotlivých částí hmoty během výpalu. V tomto procesu se taví a poskytují tak zdroj skloviny, která následně zareaguje s povrchem ostřiv i jiných drobných částíček obsažených v keramické hmotě. Pomocí taviv se také snižuje průlinčivost střepu (Klárová, 2013).

Posledními složkami, které se v některých případech přidávají do keramických hmot, jsou **organické přísady**, jedná se o lehčiva a plastifikátory. „Mezi **lehčiva** patří rašelina, korková drť, piliny, uhelný prach, škrob, otruby apod.“ (Rada, 1997, s. 16). Tyto materiály při výpalu vyhoří, předmět se tak stane průlinčivějším a díky tomu i lehčím a disponuje zajímavou strukturou (Rada, 1997). **Plastifikátory** jsou využívány pro zvýšení plastičnosti některých hmot, u kterých nemůžeme výsledku dosáhnout pomocí přidání plastických hmot. Mezi plastifikátory řadíme dextrin, arabskou gumu, kliš, želatinu či parafinový olej (Rada, 1997).

1.3 Nástroje pro práci s keramikou

Pro realizaci většiny keramických technik potřebujeme nástroje či pomůcky, s jejichž pomocí docílíme potřebného výsledku. Nástroje zakoupíme ve specializovaných obchodech, nebo se můžeme pokusit a jejich vlastnoruční výrobu. V dřívějších dobách byl tento postup naprosto běžný, v dnešní době může jít o zajímavou variantu získání nástrojů (Macek 2007).

Důležitou pomůckou, kterou budeme potřebovat při každém tvoření, je podložka pro modelování. Vhodným materiálem, ze kterého může být vyrobena, je lepenka (Kýrová, 2003), k tvoření však můžeme také využít přímo desky stolu. Potřebná je také **podložka pro sušení** výrobků, která by měla být nejlépe sádrová, aby při schnutí dobře odváděla vlhkost.

Mezi pomůcky, které nejsou vždy zcela nutně potřebné, ale přesto jsou při tvorbě využívány, patří **pravítka**, kterými můžeme odměřovat potřebné délky a také **váha**, kterou použijeme v případě přípravy stejně velkých kusů hlíny (Eliss, 2005).

Mezi nástroje, pomocí kterých hlínu řežeme, bychom mohli zařadit struny, nože, rydla či čepelky. **Struna** (viz obrázek 1.) je nástroj, který je používán při krájení kusů hlíny z velkého

bloku hmoty (Ellis, 2005), lze ji využít také ve chvíli, kdy chceme rozkrojit nějaký objekt (Kýrová, 2003). Jedná se o drát, který může mít na každém svém konci úchytku. Pokud si chceme strunu vyrobit samostatně, můžeme k tomu využít strunu z hudebního nástroje či včelařský drátek, který uchytkáme ke dvěma keramickým kuličkám, klacíkům či jiným dvěma objektům (Macek 2007). Další pomůckou je **nůž**, který použijeme pro krájení hlíny či pro začištění ploch a spojů. Pomocí nože můžeme do výtvoru v zavádlém stavu také vyřezat otvory (Kýrová, 2003). Mezi nepostradatelné nástroje patří také **rydla** (viz obrázek 2.), která lze využít pro vykrajování, proděravění či zdrsňení hlíny. Můžeme jimi také výtvor dekorovat pomocí rytí (Ellis, 2005).

Obr. 1. Struna, zdroj – vlastní fotografie

Obr. 2. Rydla, zdroj – vlastní fotografie

K práci používáme také **čepelky**, které jsou vyrobeny z různých materiálů – pro hrubší práce můžeme používat čepelky tvrdší kovové, pro práce jemnější poté čepelky dřevěné nebo plastové. Nezastupitelnou roli hrají při vytahování a ladění tvarů předmětu (Macek, 2007). Dalším předmětem, který nám usnadní práci s keramickou hlínou je **špachtle** (viz obrázek 3.). Ta se používá pro zahlazování povrchu, pomůže i ve chvíli, kdy se nám do některého z míst předmětu nevejdou prsty. Pomocí špachtle můžeme zahlazovat i zde (Eliss, 2005).

Pro hloubení otvorů (proces ducení) či vytváření křivek do výtvoru využijeme **očka** (viz obrázek 4.). Očka různých velikostí můžeme zakoupit, jejich vlastnoruční výroba je však také možná. Využít můžeme např. hodinářské péro, které uchytkáme pomocí lepení k dřevěné násadě (Macek, 2007). Očka využijeme také v případě, kdy chceme rozmíchat usazenou glazuru.

Obr. 3. Špachtle, zdroj – vlastní fotografie

Obr. 4. Očka, zdroj – vlastní fotografie

Děrovače a razítka (viz obrázek 5.) jsou nepostradatelnou součástí keramické výbavy. Děrovače (vykrajovátko) různých tvarů můžeme využít pro dekoraci předmětů pomocí otisků nebo při tvoření otvorů. Při této technice si však musíme dávat pozor, aby byl výtvar v zavadlém stavu. Pokud by tomu tak nebylo, mohlo by dojít k jeho poškození či deformaci. Naopak při práci s materiálem v zavadlém stavu je postup jednodušší, s předmětem se dobře manipuluje, nemusíme se bát ohrožení jeho stability, a práci nám zároveň nestěžuje nalepování hlíny na používané nástroje (Macek, 2007). Pro otisky můžeme použít také běžně dostupné předměty (viz obrázek 6.) – vršky, propisky, trubičky apod.

Obr. 5. Děrovače a razítka,
zdroj – vlastní fotografie

Obr. 6. Předměty pro otiskování,
zdroj – vlastní fotografie

V keramické dílně nesmí chybět také špejle, párátko, jehly či špendlíky. Pomocí **špejlí a párátek** nanášíme šlikr (viz s. 18), můžeme je využít také k dekorativnímu rytím či otiskování. **Jehly** (viz obrázek 7.), ne ty, které jsou využívány při šití, ale speciální jehly určené pro práci s keramikou či jehly špikovací, a **špendlíky** nám mohou pomoci při seřezání okrajů výtvarů či při vyřezávání otvorů (Kýrová, 2003). Jejich ostré hrany využijeme také při dekorativní technice sgrafita.

Obr. 7. Jehly, zdroj – vlastní fotografie

Pro práci, při které budeme tvořit z plátů, budeme potřebovat **váleček** (viz obrázek 8.) – postačí obyčejný kuchyňský (Eliss, 2005). Pro rovnoměrné rozválení plátu použijeme dvě **dřevěné laťky** (viz obrázek 9.) stejné tloušťky, mezi kterými budeme hlínu válet. Pokud se rozhodneme pro dekoraci vytvořeného předmětu pomocí plastického reliéfu,

nebo potřebujeme dotvořit jeho detaily, využijeme lis s nástavci, pomocí kterých docílíme tvarů hlíny, které bychom ručně tvořili jen s obtížemi. Pro tyto účely lze využít také lisu na česnek (Kýrová, 2003).

Obr. 8. Váleček,
zdroj – vlastní fotografie

Obr. 9. Dřevěné laťky,
zdroj – vlastní fotografie

V praxi je dobře využitelná také **točna** (ruční kroužek) (Mattison, 2004). Jedná se o otáčecí kruh s těžkým podstavcem (Chavarria, 1999). Na otočnou část položíme předmět, a pomocí vyrývání, engobování, glazování, vyrývání do engoby či jiné techniky ho dekorujeme. Dekor bude díky možnosti otáčení pravidelný. Kroužek může sloužit také k modelování, např. k modelování z válečků (Mattison, 2004).

Důležitou součástí výbavy keramické dílny jsou **misky a houbičky** (viz obrázek 10.). Do misek si můžeme připravit šlikr (viz s. 18), který budeme v průběhu práce používat, nebo nalít vodu, do které budeme namáčet houbičku (Kýrová, 2003). Ta se bude hodit zejména při zahlazování prasklin či nerovností, nebo při zahlazení spojů mezi hliněnými částmi předmětu (technika modelování z válečků či vtlačování do forem).

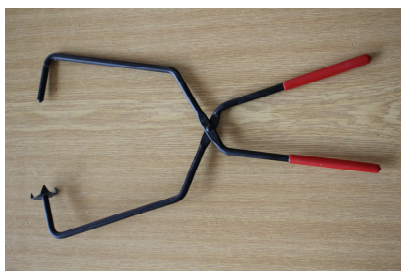
Obr. 10. Houbičky, zdroj – vlastní fotografie

Pokud hlína nevysychá pravidelně, můžeme použít rozprašovač, kterým budeme části výrobku rosit. Pokud naopak potřebujeme proces schnutí hlíny či engoby urychlit, nebo potřebujeme zpevnit velmi vláchnou hlínu, poslouží nám fén na vlasy (Ellis, 2005).

Pokud se výrobek nachází ve fázi zavadnutí, můžeme případné nerovnosti nebo ostré hrany vyhladit pomocí **smirkového papíru** (Kýrová, 2003).

Pokud se rozhodneme pro dekorování pomocí glazury, budeme potřebovat různé **štetce** – od širších a plochých (na větší plochy) až po tenké a kulaté (na detaily) (Eliss, 2005). Pokud budeme větší předměty glazovat pomocí techniky namáčení, velmi dobře nám poslouží **glazovací kleště** (viz obrázek 11.), pomocí kterých glazovaný předmět uchopíme a zanoříme do glazury. Tak předejdeme větším otiskům prstů na glazovaném předmětu. Nanášet glazuru či nástřepí můžeme také pomocí kukačky (viz obrázek 12.). Tou malujeme, nebo tekutinu nakapáváme (Rada, 2007).

Obr. 11. Glazovací kleště,
zdroj – vlastní fotografie

Obr. 12. Kukačka,
zdroj – vlastní fotografie

1.4 Základní informace pro práci s hlinou

V dnešní době se hlína prodává zabalená v igelitových obalech. Takto ji **skladujeme** na tmavém a chladném místě, které není ohroženo mrazem. Za těchto podmínek nám hlína vydrží neomezeně dlouhou dobu. Přesto se však může stát, že po delším čase hlína v igelitu vyschne. Toto ale není důvod k její likvidaci. Pokud došlo k vyschnutí, vybalíme hlínu z igelitového sáčku, omotáme kolem ní mokrou textilii a vrátíme ji zpět do obalu. Takto ji necháme ležet několik dní. Textilii vždy po čase znova namočíme, aby mohla hlína stále nasakovat vlhkost (Bláhová, 2017).

Během práce s hlinou **vznikají odřezky a malé zbytky**. Ty se snažíme co nejdříve zpracovat do hroudy a zabalit do igelitu (Bláhová, 2017). Pokud však při práci dojde k jejich vyschnutí, nemusíme se jich zbavovat, ale můžeme využít postupu, díky kterému získáme znova použitelnou hlínu. Kousky hlíny uložíme na slunce nebo na topení a vyčkáme do úplného vyschnutí. Poté hlínu rozdrtíme na malé kousky, vložíme ji do nádoby a zalijeme teplou vodou. Mícháním vytvoříme blátivou hmotu, kterou necháme přes noc odstát (Dreher et al., 2007). Další den pak savým hadříkem nebo houbičkou vodu z povrchu hlíny odsajeme. Hmotu rukou promísíme a naneseeme ji na pórovitou podložku (např. ze sádry) v rovnoměrné, asi 5 cm silné vrstvě. Díky sádře, která odsaje nadbytečnou vodu, může hmota rychleji uschnout (Bláhová, 2017). Pravidelně hmotu otáčíme, docílíme tak proschnutí z obou stran. Po zatuhnutí

hlínu odlepíme z podložky, překládáme ji a hněteme, dokud ji takto důkladně nezpracujeme. Hlínu necháme vlhčí jako obvykle, aby znova rychle nevyschla a nemuseli jsme proces její obnovy brzy opakovat (Scottová, 2009). Následně ji uložíme do igelitového pytle bez přístupu vzduchu.

Před započítím práce je vždy potřeba hlínu připravit, a to pomocí **bouchání a hnětení**. Hmota totiž může obsahovat vzduchové bubliny, které tímto postupem odstraníme. Pokud bychom tuto část práce zanedbali, mohlo by se stát, že by výrobek při výpalu v peci prasknul (Bláhová, 2017). Z bloku hlíny odkrojíme pomocí struny plátek hmoty, kterým následně hodíme o podlahu či pracovní desku (Dreher et al., 2007). Poté z takto zpracované hmoty odřízneme kousek hlíny, a pozorujeme, zda se v ní bubliny stále vyskytují, či již nikoli. Pokud žádné bubliny nenajdeme, můžeme započít práci, pokud se však v hlíně bubliny stále objevují, bouchání znova opakujeme. Následně provádíme hnětení pomocí dlaní – směrem od těla. Tímto postupem hlínu tvarujeme do podlouhlé podoby, a poté jí pomocí obou rukou stáčíme kruhovými pohyby. Následně znova zkontrolujeme přítomnost bublin (Bláhová, 2017).

Před modelováním, ve kterém budeme využívat spojování jednotlivých dílu, musíme vytvořit **šlikr**. Jedná se o hliněnou kaši, pomocí které spojujeme díly výrobků, lepíme jejich součásti nebo různé ornamenty. Ke spojování jednotlivých dílů je však vždy potřeba připravit šlikr ze stejné hlíny, jako je výrobek (Bláhová, 2017). Postupů pro vytvoření šlikru je hned několik. Jednou z možností je rozválení kusu hlíny. Vzniklý plát následně necháme vyschnout (přibližně 24 hod), poté rozdrťíme válečkem na malé kousky (volně na ploše nebo uzavřené v igelitovém sáčku) a rozmícháme s vodou na řídkou kaši. Při jiném postupu využijeme kousky hlíny, které zalijeme vodou. Ty následně nasáknou a rozpustí se, čímž vznikne potřebný šlikr. Posledním způsobem přípravy je rozmíchání měkké hlíny s vodou (Dreher et al., 2007).

Jak jsme již uvedli výše, šlikr se používá při **spojování hliněných dílů výrobku**. Každý z těchto dílů musíme připravit pomocí zdrsnění. Do míst předpokládaných spojů vyryjeme nožem, či jiným ostrým předmětem křížky nebo rýhy, na které následně pomocí štětce nanese šlikr. Slepované části výtvaru přitiskneme k sobě, poté odstraníme přebytečný šlikr a spoj zahladíme (Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2004).

1.5 Sušení

Ve chvíli, kdy máme výtvar z hlíny hotový, přichází na řadu sušení. Při této etapě tvorby dochází k odpařování vody z předmětu, a jeho objem se zmenšuje přibližně o 10 %. Předmět necháme ležet na podložce (v ideálním případě sádrové – odvádí vodu i ze spodní části výrobku

a ten pak schne rovnoměrně) a necháme ho samovolně schnout při pokojové teplotě (Bláhová, 2017). Výtvary větších rozměrů sušíme pod igelitem a v chladnějším prostoru.

Proces sušení bychom mohli rozdělit na **dvě etapy**. Během první etapy hlína zasychá do zavadlého (koženého) stavu, dá se do ní ještě rýt, můžeme ji i leštit či řezat. Druhou fází je dokonalé uschnutí, poté je výtvar velmi tvrdý, a nedá se již nijak tvarovat. Pokud však na výtvaru zůstaly nerovnosti či špičaté části, můžeme je nyní vyhladit pomocí brusného papíru. Přesto, že je výtvar velmi tvrdý, je zároveň velmi křehký, a proto s ním musíme manipulovat s velikou opatrností (Bláhová, 2017).

1.6 Výpal keramiky

Proces výpalu hlíny je znám již od dávných dob. V průběhu času se změnila a tím i zdokonalily jeho techniky, avšak samotný proces zůstává v jádru věci stejný. Pece mají nadále svůj důležitý úkol – vytvořit prostředí, kde bude udržen žár a bude také umožněn bezprostřední či postupný vzestup teploty (Chavarria, 1999).

Pokud máme k dispozici v rámci základní školy keramickou dílnu, můžeme k výpalu využít elektrickou pec. Zajímavou alternativou je také jámový výpal, či výpal v papírové peci. Ty můžeme realizovat i v případě, že základní škola elektrickou pecí nedisponuje.

1.6.1 Pálení v elektrické peci

Tím nejjednodušším způsobem, jak docílit vypáleného výrobku, je výpal v elektrické peci (Tymelová, 2018). Po dokonalém proschnutí předmětů přistupujeme k prvnímu výpalu, který nazýváme **přežah**. Výtvar se díky němu stává tvrdým, ale přesto stále savým materiálem, což je klíčové pro následné dekorování pomocí glazury (Bláhová, 2017). Ve chvíli, kdy jsou výrobky dokonale suché, můžeme přistoupit k nakládání pece. Při výpalu prvním je nakládání pece snazší, předměty se mohou dotýkat, není problematické ani umístění menších výtvarů do větších. Pokud vypalujeme nádobu, která má víko, je velmi dobré vypalovat ji s víkem nasazeným – zaručíme tak shodný stupeň smrštění, čímž předejdeme případnému nedoléhání jednotlivých částí výtvaru. Keramické předměty můžeme vypalovat také položené na bok, nebo dnem vzhůru. Pec bychom měli naložit rovnoměrně, mezi jejími stěnami a vypalovanými předměty by neměly být mezery menší než 2,5 cm (Rodwell, 2003).

Proces výpalu přežahu zahajujeme pozvolna, teplota by za hodinu neměla vystoupat o více než 100–150 °C (Bláhová, 2017). Chavarria (1999) uvádí, že tato prvotní etapa výpalu probíhá do teploty přibližně 400 °C, Bláhová (2017) uvádí teplotu 500 °C, kdy již dojde

k odpaření nadbytečné vody. Poté můžeme přistoupit k plynulému zvyšování teploty až do stádia teploty požadované. Ta se pohybuje mezi 850 °C a 900 °C (Bláhová, 2017). Ve chvíli, kdy je po výpalu pec vypnuta, dochází k prudkému snížení vnitřní teploty, ta se po čase stabilizuje. Je však velmi dobré nechat pec zcela vychladnout a teprve poté ji, bez obav z rizika popálení, otevřít (Chavarria, 1999).

Abychom během výpalu předešli incidentům v podobě prasknutí výrobku a případného poškození dalších okolních předmětů, vypalujeme pouze ty výtvořky, které jsou dokonale proschnuté (Bláhová, 2017). Při výpalu představují veliké nebezpečí také vzduchové bubliny různé velikosti. Ty mohou být zadrženy v příliš silných stěnách výtvořky. Pokud je objem vzduchu větší, předmět může v peci explodovat a poškodit ostatní výrobky i samotnou pec. Jediným řešením, jak se vzduchovým bublinám vyhnout, je důkladné mechanické nebo ruční prohnětení, které předchází samotnému procesu tvorby (Rosová, 2003).

Druhý výpal neboli **výpal ostrý**, probíhá po dekorování výtvořky po přežahu. Díky němu se glazura, kterou byl výtvořka dekorována, roztaví, pokryje předmět sklovitou vrstvou, která během chladnutí ztuhne, a také se z vypalovaného předmětu stane slinutý střep.

Před ostrým výpalem nakládáme pec velmi obezřetně, nesmíme zapomenout na kontrolu dna předmětů. Ta nesmí zůstat neočištěná od pozůstatků glazur (Chavarria, 1999). Předměty se při druhém výpalu nesmí dotýkat, pokud by tak tomu bylo, došlo by k jejich slepení. Stejně jako u přežahu by měla být pec naložena rovnoměrně a mezi stěnou a výtvořky by měla být mezera alespoň 2,5 cm (Rodwell, 2003).

Proces pálení začínáme pozvolna, z důvodu odpařování přebytečné vody z glazur necháme otevřené průduchy. Ve chvíli, kdy teplota výpalu překročí hranici přibližně 250 °C, otevřené průduchy zavřeme a plynule zvyšujeme teplotu výpalu až do chvíle dosažení výsledné teploty. Hrnčina bývá vypalována do teploty 1 120 °C, kameninu a porcelán pak pálíme v rozmezí 1 200 až 1 320 °C (Bláhová, 2017).

1.6.2 Jámový výpal

Jámový výpal představuje alternativu k pálení v elektrické peci. Jde o postup, k jehož realizaci budeme potřebovat vhodné místo pro vyhloubení jámy – její velikost se odvíjí od počtu a velikosti vypalovaných předmětů. Je nutné připravit si také velkou zásobu dřeva, jehož tloušťka by se měla pohybovat kolem deseti centimetrů. Nesmí chybět materiál určený pro vytvoření dalších vrstev, které budou vršeny na dřevo (první vrstva – sláma, suchá tráva či

piliny, druhá vrstva – vlhké listí, kůra či tráva, shnilé seno). V průběhu pálení mohou být užitečnými pomocníky také žáruvzdorné rukavice a kleště (Tymelová, 2018).

Na místě, kde bude výpal probíhat, vyhloubíme mělkou jámu a ohradíme ji kameny. Do ní položíme kameny, na kterých budeme později vypalovat keramické výtvary, a rozděláme nad nimi oheň k vyhřívání místa. Oheň by měl být dostatečně velký, vznikne tak mnoho uhlíků, které vytvoří dobré prostředí k následnému výpalu (A Photographic Tour of Firing Pottery, 2000 [online]).

Výrobky, které jsou určeny k jámovému výpalu, musí být již předem dobře vysušené. Během prvního – „zahřívacího“ ohně je rozestavíme kolem, průběžně je otáčíme a postupně přibližujeme k plamenům (Tymelová, 2018). Tímto postupem docílíme vypaření veškeré případné vlhkosti, která v hlíně zůstala (A Photographic Tour of Firing Pottery, 2000 [online]). Po uplynutí jedné až dvou hodin necháme oheň dohořet, uhlíky rozhrneme do stran a na rozehráté kameny (popř. na rošt ze dřeva, který složíme či přímo na zem) poklademe hliněné výtvary. Kolem vytvoříme ve dvou vrstvách dřevěnou hranici, kterou obklopíme slámou, suchou trávou či pilinami. Třetí vrstvu bude tvořit materiál, který není příliš hořlavý – např. vlhké listí, kůra či shnilé seno (Tymelová, 2018). Kolem obvodu jámové pece necháme u země několik míst bez třetí vrstvy. Těmi můžeme ohniště v případě potřeby zapálit. Po deseti až dvaceti minutách, ve chvíli, kdy se už oheň dostatečně rozhořel, vstupy uzavřeme. Během výpalu dojde v určité chvíli k prohoření třetí vrstvy. V tomto případě místo znova uzavřeme (Tymelová, 2018). Přibližně po hodině necháme oheň přirozeně dohořet. Ve chvíli, kdy uvidíme výtvary na povrchu ohniště, nastal konec výpalu. Oheň necháme dohořet a místo výpalu vychladnout (Tymelová, 2018).

Během realizace jámového výpalu můžeme využít i jinou posloupnost kroků. Na uhlíky rozehrávajícího ohniště navršíme keramické výtvary, kolem kterých vystavíme hranici ze dřeva, ta brzy vzplane. Do míst, která již prohořela, ukládáme další dřevo. Pokud by byla keramika vystavena nadměrnému přísunu vzduchu, mohlo by dojít k teplotnímu šoku a v jeho důsledku k poškození výtvarů. Po několika hodinách necháme oheň přirozeně dohořet a rozžhavené uhlíky (již bez výskytu plamene) přikryjeme mokrou trávou či listy. Tato vrstva zamezí přístupu vzduchu k vypalovaným předmětům. Ohniště necháme přirozeně vychladnout (A Photographic Tour of Firing Pottery, 2000 [online]).

Také keramické výtvary necháme pozvolna vychladnout. Pokud jsou vypalovanými předměty nádoby, je vhodné počkat s jejich používáním jeden až dva dny, během kterých se vyrovná pnutí vzniklé na základě teplotních změn. U výrobků vypálených touto metodou může docházet k propouštění tekutiny.

1.6.3 Papírová pec

Další možnou variantou pálení keramických výtvorů je výpal v papírové peci. Tato technika má své kořeny v primitivních postupech pálení prováděných převážně na africkém kontinentu a v Mexiku (Christopoulos, 2019). Jedná se o variantu, která je nenáročná jak po stránce technologické, tak po stránce finanční. Přidanou hodnotou tohoto způsobu výpalu je jeho společenský potenciál (Peltanová, 2008). Celý proces přípravy a následné pálení totiž nabízí zajímavý zážitek, zároveň však vyžaduje spolupráci všech zúčastněných osob (Christopoulos, 2019). Tento druh výpalu je možno využít v rámci dětských táborů (Peltanová, 2008) či delších pobytů organizovaných základní školou (např. škola v přírodě).

Před započetím výpalu je nutné připravit dřevo, větší množství papíru (vhodné jsou např. reklamní letáky či noviny), kbelík šlikru (ten můžeme vytvořit také z jílu, který nalezneme v přírodě), zápalky (Peltanová, 2008), také šamotové cihly, železný rošt, pletivo a piliny (Helusová, 2017).

Přípravu papírové pece zahájíme vyložením dna mělké jámy (pec můžeme vytvořit také na rovné ploše) šamotovými cihlami, pilinami či dřevem (Peltanová, 2008). Na tento podklad položíme cihly, na které následně umístíme železný rošt. Ten bude sloužit jako místo pro uložení dobře vysušených výtvorů z hlíny. Pokud vypalujeme nádoby, můžeme je naplnit pilinami. Ty spolu s briketami a menšími kusy dřeva umístíme také do prostoru mezi výtvary (Helusová, 2017). Kolem takto připravené keramiky skládáme dřevo (Peltanová, 2008), a veškeré mezery vyplníme pilinami a briketami (Helusová, 2017). Dle Helusové (2017) můžeme takto vzniklou konstrukci obalit pletivem, ze kterého lze zároveň vymodelovat určitý tvar budoucí pece. Peltanová (2008) uvádí, že kostra z pletiva není nutná. Na připravenou konstrukci následně nanášíme několik vrstev papírů namočených v připraveném šlikru.

Ve chvíli, kdy je pec již připravena, zapálíme v bezprostřední blízkosti oheň. Ve spodní části pece je dobré nechat průchod, kterým může po dobu přibližně dvou hodin do jejího vnitřního prostoru proudit teplo. Zajistíme tak postupné doschnutí výtvorů. Po uplynutí potřebného času přesuneme oheň přímo do pece a průchod zmenšíme na minimum. Pálení by mělo být pozvolné, v opačném případě by mohlo dojít k popraskání vypalovaných předmětů (Helusová, 2017).

1.7 Bezpečnost v keramické dílně

Proto, aby práce v ateliéru probíhala bezproblémově a nikdo nebyl ohrožen na zdraví, je zapotřebí dodržovat určitá pravidla, která zajistí hladký průběh procesu tvorby.

Základním problémem, se kterým se potýká každá keramická dílna, je prach. Ten se tvoří z ještě nevypálené hlíny, a při jeho častém vdechování mohou tyto drobné částičky poškodit plíce. Z tohoto důvodu je zapotřebí udržovat dílnu uklizenou – proto, aby se prach nevířil místnost nikdy nezametáme, ale přímo vytíráme vlhkým hadrem. Nesmíme zapomenout na častou výměnu pracovního oděvu a ručníků, také na pečlivé umývání nástrojů a na časté větrání (Mattison, 2004).

Po práci v ateliéru je vždy potřeba pečlivě uklidit. Jak jsme již zmínili v rámci předchozího odstavce, podlahu rovnou vytíráme, pracovní plochy i police pravidelně otíráme vlhkou textilií, kterou často proplachujeme v čisté vodě. Abychom předešli nadměrnému znečištění pracovních ploch, používáme noviny, papírové utěrky či látkové ubrousky, které rozložíme na stůl (viz obrázek 13.). Díky tomu bude proces závěrečného úklidu snadnější. Materiály uskladňujeme v uzavíratelných nádobách, jejichž okraje pravidelně čistíme, aby na nich nedocházelo k vytvoření zaschlého nánosu hmoty (Mattison, 2004).

Obr. 13. Stůl připravený k tvorbě, zdroj – vlastní fotografie

Neméně důležitá je také osobní hygiena. Po zakončení každé práce by mělo následovat pečlivé umytí rukou (Mattison, 2004), v praxi se osvědčuje i následné použití hydratačního krému. V dílně bychom neměli jíst, pít, či kouřit, nedoporučuje se ani nošení kontaktních čoček – drobné částice prachu by se mohly dostat mezi oko a čočku a následně tak způsobit obtíže. V případě oděrky či řezného poranění na dlani nebo prstech použijeme ochranné chirurgické rukavice, předejdeme tak zbytečným zdravotním komplikacím (Mattison, 2004). Na tuto skutečnost si dáváme pozor zvláště při tvoření s dětmi.

Dle Mattisona (2004) je při výpalu potřebné zajistit dostatečné větrání v místnosti, dbáme také na to, aby se v okolí pece nevyskytovaly žádné hořlavé předměty, předejdeme tak jejich vznícení.

2 TECHNIKY PRÁCE S KERAMIKOU

Při pojmu keramika si někteří lidé vybaví pouze točení na kruhu (Scottová, 2009). Toto však zdaleka není jediný způsob, jakým mohou keramické výtvořiny vznikat. V následující kapitole popíšeme několik základních technik vytváření a dekorování keramiky, budeme se také věnovat netradičním způsobům práce s keramickou hlinou. V závěru kapitoly nabídneme alternativy využitelné v případě, že základní škola nedisponuje keramickou dílnou či pecí.

2.1 Techniky vytváření

Keramické výtvořiny můžeme zhotovovat třemi hlavními technikami – modelováním (vytvářením z volné ruky), vytáčením na hrnčířském kruhu a pomocí práce s formami (Mattison, 2004). Od těchto základních technik je pak odvozeno mnoho dalších variací a konkrétních postupů (Rosová, 2003).

Modelování je nejstarším a nejuniverzálnějším postupem výroby. Mezi techniky, které můžeme v rámci modelování využít, patří vymačkávání tvarů z měkké hlíny (modelování z hroudy), modelování z válečků či z hliněných plátů. Takovéto rozdělení modelování může vést k názoru, že se jednotlivé techniky používají zvlášť, a že díky nim vznikají odlišné tvary výrobků (Mattison, 2004). Není však tomu tak. Jednotlivé techniky můžeme libovolně kombinovat a vytvářet tak originální díla (Rosová, 2003).

Vytáčení na kruhu je další metodou vytváření keramických výrobků. Jedná se o tradiční metodu (Mattison, 2004), která je stará již několik tisíciletí (Rada, 2007). Hrnčířský kruh, který se otáčí kolem své pevné osy, pochází pravděpodobně z Babylónie z 4 tisíciletí př. n. l. (Rada, 2007). Tato technika klade požadavky na točiče zvláště v oblasti trpělivosti a soustředěnosti. Vytáčení na kruhu není díky své náročnosti a také technickému zázemí technikou, která by byla běžně využitelná při tvorbě s žáky na prvním stupni ZŠ. Může se však jednat o zajímavou zkušenost jednorázového charakteru, kdy si žáci vyzkouší principy točení např. s odborníky, kteří školu i s potřebnými pomůckami navštíví.

Další technikou vytváření je výroba z forem, která nám může posloužit k výrobě série stejných výrobků. Ty se zhotovují pomocí lití hmoty do forem, nebo pomocí formování. V tomto případě vkládáme hlinu do formy, nebo ji formujeme na její povrch (Mattison, 2004).

V následujících podkapitolách uvedeme stručný popis jednotlivých konkrétních technik modelování z keramické hlíny, které budou následně použity při realizaci vyučovací jednotky výtvarné řady v praktické části práce.

2.1.1 Modelování z hroudy

Technika je vhodná pro začátečníky, je snadná a zábavná (Rosová, 2003). Díky ní si děti mohou hlínu dobře osahat a seznámit se s ní (Bláhová, 2017). Pro tuto techniku musí být hlína dobře prohnětená a musí obsahovat dostatek vlhkosti (Rosová, 2003). Můžeme použít libovolnou hlínu, musí však být tvárná a ne lepivá. Předměty vytvořené touto technikou mohou mít různé tvary, od vysokých a štíhlých, až po mělké a otevřené (Scottová 2009).

Pro výrobu objektu nám bude stačit malá hrouda hlíny (tak, aby se vešla do dlaně), kterou budeme tvarovat pomocí prstů (Bláhová, 2017). Z hroudy začneme pomocí dlaní tvořit kouli – mačkání dokulata (Ellis, 2005; Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2004). Poté ještě stále neforemnou kouli položíme na pracovní desku a jednou rukou ji začneme válet. Válíme ji rukou dokola do chvíle, než se z ní stane pravidelná koule s hladkým povrchem (Ellis, 2005).

Kouli, kterou jsme takovým postupem vytvořili, uchopíme do dlaně. Palec druhé ruky vmáčkneme do středu koule (přibližně 5 mm od jejího dna) (Scottová 2009), orientovat se můžeme také podle toho, že dlaň druhé ruky pocítí prst ruky první (Ellis, 2005). Následně jemně mačkáme hlínu mezi palcem a dalšími prsty (Scottová 2009), postupujeme od středu do stran, odzola nahoru (Ellis, 2005). Kouli stále držíme dlaní, pomalu ji otáčíme jedním směrem, a snažíme se o rovnoměrné vymačkávání – stěny by měly být stejně silné. Okraje nádoby lze zeslabit a popřípadě i ohnout ven (Scottová 2009). Keramické výtvořky můžeme dotvářet a variovat pomocí různých ozdob (Dreher et al., 2007).

Pokud se rozhodneme, že by měla mít vzniklá nádoba podední, vytvoříme ho pomocí válečku, který vyválíme z hroudy hlíny. Ten zdrsíme, našlikujeme, totéž provedeme na dnu nádoby, a poté již váleček na nádobu přiložíme a jemně přitlačíme. Přebytek hlíny uštípeme a švy zahladíme prsty (Ellis, 2005).

2.1.2 Modelování z válečků

Tato technika má mnohostranné využití. Její pomocí můžeme vytvořit válcovité, oblé i sbíhající se výtvořky libovolné velikosti (Dreher et al., 2007). Pro tuto techniku můžeme využít takřka všechny hlíny, pro výrobu větších nádob se pak doporučuje využití hlíny s podílem šamotu (kvůli pevnosti). Musíme dbát na to, aby byla hlína na tvorbu dobře připravená, tedy měkká a pružná, nikoli suchá (Bláhová, 2017).

Technika je založena na tvorbě objektu z válečků. Ty si můžeme předem vyválet do zásoby a následně zabalit do igelitu, aby zůstaly vlhké (Scottová 2009). Válečky by měly být přibližně stejně silné, k jejich přípravě můžeme použít i váhu, kdy si navážeme stejně těžké kusy

hlíny a z nich poté válečky vyválíme (Bláhová, 2017). Dno budoucího výrobku můžeme vytvořit pomocí tvaru vykrojeného z plátu, nebo také pomocí stáčení válečku. Ve chvíli, kdy je dno hotové, položíme kolem něj první váleček. Pokud je hlína dost měkká, váleček přilne i bez vody (Mattison, 2004).

V případě práce s dětmi můžeme volit i průběžné drsnění válečků, které nám zaručí pevnost útvaru. Během práce vrstvy válečků zahlazuje dřevěnou špachtlí zevnitř i zvnějšku, a tím je pevně spojujeme dohromady. Pokud chceme, aby válečky vynikly, zahladíme pouze vnitřek výtvaru (Mattison, 2004).

V praktické části diplomové práce je technika modelování z válečků využita ve třetí vyučovací jednotce. Jedná se o tvorbu, která nesměřuje k výpalu, jde spíše o zprostředkování této techniky zážitkovou cestou. Modelování z válečků je zde doplněno o kresbu suchými pastely.

2.1.3 Modelování z plátu

Jedná se o techniku s mnohostranným využitím, která je však složitější než techniky předchozí. Proto je dobré vyzkoušet si v první řadě vymačkávání z hroudy a modelování z válečků, a tímto postupem se dopracovat k technice práce s plátem.

Pro tuto techniku je vhodné, aby byla hlína pevnější, ne měkká – je dobré použít hlínu s dostatkem ostríva (Bláhová, 2017). Základem pro další práci je roztláčení a následné vyválení hlíny do plátu požadované velikosti. Příprava hlíny může probíhat pomocí roztláčování hranou dlaně, plochých úderů rukou, která je sevřená v pěst, nebo házením, kdy plát uchopíme za bližší okraje a pleskneme jím o savou podložku. Následuje vyválení hlíny válečkem. Pokud máme menší kus hlíny, můžeme válet rovnou, v případě, že máme hlínu v kvádru, můžeme ji nařezat na pláty pomocí krájecího drátu. Při válení používáme dvě dřevěné vodící lišty stejných rozměrů, mezi které si hlínu položíme. Ty nám zajistí vyválení stejně silného plátu (Mattison, 2004).

Takto připravené pláty necháme chvíli zavadnout, tím docílíme „koženého stavu“, kdy se nám nebudou bortit, ale budou zároveň stále dost pružné. Z plátů vyřízneme požadované tvary (Mattison, 2004). Pokud chceme plát dekorovat (prorývání, otisky, lepení), můžeme tak učinit ještě před slepením, kdy máme plát položený na podložce (Bláhová, 2017). Následně zdrsňujeme okraje, které chceme slepit, nanese na ně šlikr a přitiskneme je k sobě. Poté ze vyválíme ze stejné hlíny váleček, který vmáčkneme do místa spoje a pomocí prstů nebo dřevěné špachtle zahladíme (Mattison, 2004).

Plát nám může posloužit také jako základ pro techniku plochého reliéfu. Tu realizujeme na objekt vykrojený z vyváleného plátu, který následně prorýváme (např. špejlí). Tuto kresbu pak můžeme domodelovat pomocí válečků či jiných ornamentů, které na plát lepíme. Hlínu můžeme také odebírat (Rubešová, 2016).

V diplomové práci je technika modelování z plátu využita v druhé a šesté výukové jednotce. První tvorba je zaměřena na otiskování přírodnin do plátu, výuková jednotka má zážitkový charakter. V šesté výukové jednotce se pracuje s plátem jako se základem budoucí misky. Plát je dekorován pomocí techniky inkrustace jinou hlínou.

2.1.4 Modelování figur

Modelování a sestavování figur je v keramice velkou výzvou – předlohy nám totiž ve většině případů nepomohou. Mnohem více zde potřebujeme prostorovou představivost, cit a trpělivost. Při modelování figur využíváme techniky, které byly zmíněny výše.

Nejllepší způsob tvarování figur je pomocí rukou z hroudy, bez pomůcek. Při jejich tvorbě však můžeme využít různé dřevěné špachtle, které nám pomohou např. v místech, pro která jsou naše prsty příliš široké. Figurky malé velikosti mohou být vyrobeny v celku, u figur větších je zapotřebí vypíchnout např. druhým koncem štětce zesponu do těla díru. Figury velkých rozměrů je nutné vydutit kovovým očkem (Dreher et al., 2007; Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2006). Techniku modelování figur pomocí tvarování z hroudy budeme využívat při realizaci poslední vyučovací jednotky v praktické části této práce.

Další technikou, kterou můžeme využít při vytváření figur, je modelování z válečků. Ty mohou posloužit k vystavění těla figury, ale také k jejímu doplnění pomocí detailů, které budou z válečků vyrobeny (Dreher et al., 2007).

Figury můžeme zhotovit také z plátu. Vykrojíme z něj základní tvary, které poté doplníme hliněnými, samostatně vyrobenými, částmi. K výrobě prostorovějších předmětů použijeme dva hliněné pláty, které spojíme a vytvarujeme do požadované podoby (Dreher et al., 2007).

Při této technice můžeme rovněž využít sádrové formy, které nám poslouží zvláště v případě, kdy budeme vytvářet figuru kulovitěho tvaru. Tu vytvoříme ze dvou částí, které budou připraveny vtlačováním do formy (Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2006).

2.2 Techniky dekorování

„Dekorační techniky v keramice můžeme rozdělit do dvou velkých skupin: plastické a malířské. Obě skupiny se navzájem prolínají a nelze je od sebe přesně oddělit“ (Rada, 2007, s. 141). Mezi techniky plastického dekorování můžeme zařadit např. rytí, nalepování či razítkování. Mezi techniky malířské řadíme techniku engobování (např. zdobení štětcem, sgrafitování), podglazurního zdobení, nebo zdobení glazurami (nanášení štětcem, nanášení ponořením) (Rada, 2007).

V následujících podkapitolách budeme techniky popisovat samostatně, avšak v praxi se dle Rady (2007, s. 141) „mohou bohatě doplňovat a kombinovat“. Z množství existujících technik jsme pro podrobnější popis vybrali ty, které budou následně použity v námětové řadě popisované v praktické části diplomové práce.

2.2.1 Rytí

Jedná se o nejvíce používanou techniku při dekorování hlíny v surovém stavu. Podle toho, jakou šířku má vryp, ji dále dělíme na „rytí, rýhování a žlábkování“ (Rada, 2007, s. 144). Pro tuto techniku využíváme zavadlou hlínu (Rosová, 2003), která by měla být hladká a bez hrubších částic (Rada, 2007). Pro rytí používáme jakékoliv ostré předměty, např. dráty, špejle, kovové nebo dřevěné nástroje (Rosová, 2003).

Tato technika není sama o sobě nijak technicky náročná, pozor však musíme dát na dutá místa, abychom rytím stěny výrobku neprořízli. Vrypy by měly být provedeny jemně, a ne příliš hluboko (Rosová, 2003).

Do této techniky bychom mohli zařadit také strukturování měkké hlíny. V tomto případě je pro práci vhodná hlína jakéhokoliv druhu či barvy. Pro realizaci techniky si připravíme hlínu (např. plát), kterou budeme chtít pomocí strukturování dekorovat, a také materiál, kterým bude strukturování probíhat (např. přírodní materiály, předměty denní potřeby, kovový odpadový materiál, další předměty dle naší fantazie a potřeby). Námi zvolený materiál rozložíme na vlhký plát, a celou plochu zlehka přejedeme válečkem (Rosová, 2003).

2.2.2 Nalepování (zdobení reliéfem)

Jedná se o jednu z nejstarších technik, která je využívána na celém světě a se všemi keramickými materiály. Spočívá v nalepování reliéfu, který vymodelujeme v ruce, či vymáčkneme do formy (Rada, 2007). Pro tuto techniku můžeme využít také kovovou keramickou stříkačku s vytvarovanými násadami. Pomocí tohoto nástroje můžeme vytvořit

hliněné provázky různé délky a různého tvaru, které poté lepíme na povrch objektu. Hlína použitá pro výrobu reliéfu by měla být totožná (případně jen obarvená) s hlínou výrobku, na který reliéf lepíme, aby následně nedošlo k potížím, které by byly spojeny s odlišnou smrštitivostí hlíny (Mattison, 2004).

Reliéf by měl mít přibližně stejnou tuhost, jako střep výrobku, na který je lepen. Lepení probíhá obvyklým způsobem – rub reliéfu a rovněž místo budoucího spoje zdrsňíme a nanese na něj šlikr. Reliéf poté přilepíme a podle potřeby zahladíme jeho okolí (Rosová, 2003).

Při této technice musíme dbát zvláště na jednu zásadní skutečnost – je důležité, aby reliéf ke stěnám výrobku dokonale přilnul. Pokud by se tak nestalo, mohlo by při sušení a výpalu dojít k popraskání či vyboulení stěn výrobku (Rosová, 2003).

2.2.3 Razítkování

Technikou, při které využíváme „*schopnost hlíny zachovat otisky*“ (Mattison, 2004, s. 129) je razítkování. Pro tuto techniku můžeme využít své ruce a prsty, pomocí kterých v hlíně vzniknou otisky, sáhnout však můžeme také po razítkách přímo určených pro tuto techniku. Razítka si můžeme vyrobit i sami z dřevěných špalíčků, z hlíny, která byla následně přezahnutá či ze sádry. Pro razítkování můžeme využít také razítkovací válečky či strukturované materiály (Mattison, 2004).

Razítka mohou být plochá či konvexní. Pomocí plochých tiskneme přímo do hlíny, kde vzniká okamžitá stopa. Konvexní razítka vytvářejí otisk pomocí válečkového pohybu, který s nimi vykonáváme. Před započítím práce je důležité zkontrolovat stav hlíny, do které chceme tisknout (Rosová, 2003). Hlína by měla být měkká, ale současně přiměřeně tuhá, předejde se tak jejímu praskání. V tomto případě se bude razítko dobře odlepovat a stěny výrobku se tlakem nezdeformují (Rada, 2007).

2.2.4 Vytírané oxidy

Další možnou technikou dekorování výtvorů je nanášení oxidů. Tato technika u předmětu podpoří jeho prostorový dojem, zároveň také zdůrazní rozdíl mezi částmi, které jsou vystouplé a částmi, které jsou v hloubce (Rubešová, 2016). Jedná se o techniku, která je využitelná u mnoha technik vytváření i plastického dekorování.

Pro dekorování vypálených výtvorů používáme oxid železa, který má červenohnědou barvu, či černý oxid manganu (burel). Při smíchání těchto dvou oxidů dosáhneme tmavohnědé

barvy. Na výrobek, který již prošel přezahem, nanese se (ponořením/ houbičkou) požadovaný oxid a následně povrch předmětu přetíráme ve vodě namočenou houbičkou, kterou pravidelně proplachujeme. Oxidy tak zůstanou v místech, která jsou pro houbičku nedostupná (Rubešová, 2016).

Dalšími možnými oxidy jsou oxid mědi (zelená barva) a kobaltu (modrá barva). Tuto techniku můžeme realizovat také pomocí glazury, kterou nevymýváme, ale na sucho vyprašujeme. Další možnou variantou je použití malířské barvy Remakol, kterou vymýváme vodou – používáme ji však v co nejmenší míře, aby výrobek nepraskl. Výtvar již následně nevypalujeme (Rubešová, 2016).

2.2.5 Engobování

„Zdobení engobou je jednou z nejbohatších technik, které v keramice existují“ (Rosová, 2003, s. 107). Pro realizaci této techniky potřebujeme engoby (nástřepí) různých barev. Jedná se o řídké hlíny smíchané s oxidy či jinými zbarvujícími materiály (Bláhová, 2017), které se nanášejí na výtvar ve chvíli, kdy je zavadlý. Předmět musí mít dostatečnou tuhost – při manipulaci tak nedojde k jeho deformaci, zároveň však musí obsahovat i dostatek vlhkosti, která zajistí spojení engoby se střepelem. Engoba by měla mít podobnou smršťivost jako materiál, na který ji nanášíme, pokud by tomu tak nebylo, mohlo by při schnutí dojít k jejímu odlupování či popraskání (Mattison, 2004).

Zdobení engobou může probíhat mnoha různými způsoby (Mattison, 2004). Dle Rady (2007) můžeme jako základní postupy využít namáčení, polévání a stříkání, které probíhá obdobně, jako u glazur. Rozdíly bychom však našli. Práce s engobou je náročnější, musíme totiž pracovat dostatečně rychle. Pokud by tomu tak nebylo, voda z nástřepí by mohla střepelem rozmáčet. Při práci s engobou je také zapotřebí dostatečné přesnosti, korekce vzniklých chyb je náročná.

Mezi další techniky dekorování engobami bychom mohli zařadit nanášení engoby pomocí štětce, či houbičky (tupováním), mramorování, trasakování, leštění či techniku sgrafita. Nyní se však zaměříme na popis pracovního postupu nanášení glazury pomocí štětce, který bude dále použit v praktické části diplomové práce.

Před započítím práce s engobou je vhodné zhodnotit, zda jsou štětce, které chceme používat, v dobrém stavu (Rosová, 2003). Dle Rosové (2003, s. 107) by měl *„vlas štětce zadržet určité množství tekutého materiálu a dále je plynule a rovnoměrně odevzdávat povrchu, po němž nástroj klouže.“* Neexistuje konkrétní doporučení, který typ štětce je k dekorování

engobou nejvhodnější, obecně však lze říci, že štětce s prasečím vlasem jsou velmi vhodné. Při samotném dekorování používáme tahy štětce, ty kopírují vedení naší ruky. Proto, abychom dosáhli jednotného provedení dekorování, je zapotřebí vyhnout se rychlým a zbrklým tahům, a naopak se přiklonit k plynulé práci. Ta vyžaduje určitý cvik, kterého můžeme dosáhnout pomocí cvičné práce na papíře, skrze kterou si můžeme ujasnit své plány (Rosová, 2003).

2.2.6 Glazování

Tato technika je poslední fází dekorování předmětu před jeho druhým vypálením. Hlavním důvodem pro glazování může být potřeba zajištění nepropustnosti užitého předmětu, glazování však také může sloužit k dekorování (Rosová, 2003).

Keramické předměty můžeme do glazur nořit, můžeme je jimi vylévat či polévat. Další variantou dekorování může být nanášení glazury pomocí štětce (Bláhová, 2017) či stříkací pistole (Chavarria, 1999). Povrch, na který glazuru nanášíme, nesmí být zaprášený nebo zamaštěný, v tomto případě by mohlo dojít k nepřilnutí glazury a k jejímu následnému odloupení během výpalu (Bláhová, 2017). Proto výtvar před glazování otřeme navlhčenou houbičkou či suchou textilií (Rosová, 2003).

Glazury různých barev můžeme na výtvaru kombinovat, nebo míchat před nanášením, takto získáme nové barvy či odstíny. Nesmíme se však nechat barvou nevypálené glazury zmást, často vypadá jinak než její finální podoba po výpalu (Bláhová, 2017).

Nanášení glazury pomocí ponořování je technika rychlá a nenáročná, při níž se s glazurou neplýtvá. Je velmi vhodná při tvorbě skupiny obdobných předmětů, protože povrch výtvarů je po nanesení glazury celistvý (Chavarria, 1999). Před započítím práce je nutné připravit si nádobu s dostatkem glazury, to nám umožní ponořit celý předmět (Rosová, 2003). Předmět, který chceme tímto způsobem glazovat, chytíme za jeho dno a ponoříme do připravené glazury, ve které ho několik sekund držíme. Poté ho střídavým pohybem vzhůru a dolů vytáhneme z glazury. Předmět položíme na pracovní desku a glazuru necháme zaschnout. Ve chvíli, kdy bude glazura suchá (je matná, nejsou na ní lesklá či mokrá místa), předmět znova uchopíme, tentokrát již za glazovanou část, a ponoříme do glazury tu část výrobku, která v předchozím ponoření sloužila jako místo pro úchop. Postup je stejný jako u prvního ponořování (Chavarria, 1999). Po zaschnutí glazury (Chavarria, 1999) očistíme dno předmětu pomocí oškrabání nožikem, popř. pomocí navlhčené houbičky. Pokud bychom tak neučinili, výtvar by se nám při výpalu v peci přilepil k podložce (Rosová, 2003).

Další technikou, oblíbenou již odedávna, je **polévání**. Výhodou této techniky je opět její rychlost a úspornost. V první fázi glazujeme vnitřek výtvaru, kdy do něj nalejeme glazuru a předmětem poté otáčíme. Předmět tak zevnitř pokryje souvislá vrstva glazury. Výtvar následně nakloníme a přebytečnou tekutinu vylejeme zpět do nádoby. Pro realizaci druhé fáze polévání, si připravíme nádobu, na kterou poklademe dvě lišty ze dřeva, na ty poté následně položíme výtvar. Do druhé nádoby nabereme glazuru a tou výtvar poléváme. Pokud takto dekorujeme větší výrobek, je zapotřebí po zaschnutí první vrstvy vytvořit obdobným způsobem i vrstvu druhou. Tímto postupem vznikne silnější vrstva než v případě, že bychom na výtvar nanášeli pouze jednu vrstvu glazury, která by byla hustší. Pro zjednodušení práce můžeme využít hrnčířský kruh, na který položíme nádobu s lištami i s výtvořem. Kruhem při polévání otáčíme a získáváme tak rovnoměrnou vrstvu glazury (Chavarria, 1999).

Třetím, velmi hojně využívaným způsobem dekorování keramických předmětů pomocí glazury, je její **nanášení pomocí štětce**. Při této technice používáme spíše ploché štětce, které jsou vhodné pro svislé a pravidelné tahy, pokud chceme dekorovat detaily, poslouží nám štětce kulaté (Chavarria, 1999).

Při této technice glazuru nenatíráme, ale předmět spíše tupujeme (Bláhová, 2017), pracujeme pomalu, čímž umožníme přežahnutému střepu glazuru přijmout. Glazuru musíme pravidelně promíchávat – pokud bychom tak nečinili, po čase by se usadila u dna a my bychom glazovali pomocí nadměrně vodnaté tekutiny (Chavarria, 1999).

2.3 Netradiční způsoby práce s hlinou

Ne každá práce s keramickou hlinou musí vést nutně k vytvoření výrobku, který by byl určen k výpalu (Mattison, 2004). Hlína jako vskutku jedinečný materiál nabízí spoustu možností, jak pro rozvoj dítěte využít samotný proces tvorby (Rubešová, 2016). Velká radost může přijít ve chvíli, kdy zaměstnáváme současně naše ruce i mozek způsoby, které jsou tvořivé, produktivní a užitečné (Bartel, 2002).

Bartel (2002) je toho názoru, že by děti v počátcích tvorby (ať už s keramickou hlinou či s jinými modelovacími materiály) neměly být zahrnovány spoustou nástrojů (formy, extrudéry, nožíky apod.) či knihami s náměty. Předejde se tak možnému zamezení rozvoje kreativity, originálního myšlení a schopnosti řešit problémy. Bartel (2002) dále píše, že pokud chce, aby děti reagovaly na hlinu přirozenými kreativními způsoby, schová nástroje, které by mohly omezovat jejich možnosti. Na myšlenku rozvoje kreativity pomocí práce s hlinou staví techniky, které v následujících podkapitolách blíže popíšeme.

2.3.1 Hra s hlínou a v hlíně

Smysl, který je hlínou nejvíce oslovován, je hmat. Haptika je podstatnou součástí našeho každodenního života, poukazuje na blízkost, vztah, vzájemnou interakci. Jedná se o první smysl, který je dítětem využíván už v prenatálním období, a i poté, chvíli po narození, dochází k jeho stimulaci nejbližšími lidmi skrze tělesnou blízkost. Ta patří do každého vztahu naplněného láskou. Pokud nedojde k naplnění potřeb v oblasti doteků, může dojít k senzorní deprivaci. A právě práce a kontakt s hlínou může pomoci tuto potřebu dosytit. Hlína také poskytuje oporu, kterou potřebuje každý člověk, „*můžeme se jí dotýkat a na oplátku jí být dotýkáni*“ (Rubešová, 2016, s. 10). Rubešová (2016) ve své knize dále uvádí několik dalších možností, jak podporovat rozvoj haptiky u dětí.

Je velmi dobré nechat děti, aby „se zažily“ ve vztahu s hlínou. Mohou se s ní poznávat, objevovat ji několika smysly, hrát si s ní a také experimentovat. Srze tyto činnosti poznávají její vlastnosti a zažívají různé emoce, které následně pojmenovávají. Rubešová (2016) uvádí několik tipů na aktivity s dětmi, pomocí kterých dochází k utváření vztahu k hlíně a k navození příjemných emocí. Mezi činnostmi, které uvádí, nalezneme např. posílání hlíny po kruhu, při kterém děti mohou pozorovat změny tvaru hlíny a otisky, které na ní zanechávají dlaně, modelování poslepu, hry s kuličkou vytvořenou z hlíny, házení kousku hmoty v kruhu, které slouží k procvičení postřehu, či malování pomocí šlikru.

Dalším alternativním způsobem, jak pracovat s hlínou, je její poznávání přímo v přírodě, a také její porovnávání s hlínou používanou v prostředí ateliéru. Jde o velmi zajímavé a emotivní činnosti, při kterých mohou děti např. tvořit v prostředí kaluží, poznávat stopy a stopy v hlíně také vytvářet. S dětmi můžeme sadit rostliny a pozorovat jejich růst, zajímavou aktivitou může být také blátivá kuchyně, v zahraničí nazývána jako „mud kitchen“, kdy děti pracují s hlínou, kterou libovolně kombinují s přírodním materiálem. Díky těmto aktivitám je rozvíjena jejich jemná motorika, a dle současných výzkumů, díky kontaktu s blátem, také zvyšována imunita (Rubešová, 2016). Tyto aktivity jsou dobře využitelné zvláště v období předškolního vzdělávání.

2.3.2 Netradiční techniky práce s keramickou hlínou

Experimentování a hra s hlínou je technika, ke které bychom mohli zařadit „*házení, kutálení, bouchání, uštipování, krájení a zapichování různých předmětů do hlíny (špejle, párátko, brčka...)*“ (Bláhová, 2017, s. 23). Tyto aktivity můžeme využít nejen při práci s dětmi předškolního věku, ale také při práci s těmi, kteří se s hlínou seznamují a navazují k ní vztah.

Další technikou, při které využijeme keramickou hlínu netradičním způsobem, je **tisk z hliněné matrice**. Objekt, který nám bude sloužit jako matrice, vyřízneme z plátu nebo ho vymodelujeme. Následně ho pomocí válečku vyválíme – tím dosáhneme stejné tloušťky, která je potřebná k tisku. Poté můžeme objekt libovolně ozdobit (prorývání, otisky). Po zavadnutí hlíny na objekt nanášíme pomocí válečku vrstvu temperové barvy. Pro tento krok můžeme použít také houbičku, pomocí které nanášíme barvu na objekt tupováním. Na takto připravenou hliněnou matrici následně přiložíme papír a jemně ho přitlačíme. Místa, kde bylo do objektu kresleno nebo otiskováno, zůstanou bílá. Další variantou této techniky je tisk obrázků, které jsou vyryty do rozváleného plátu (Rubešová, 2016).

Keramickou hlínu lze také využít pro zážitkovou aktivitu – **kresbu na tělo**, která je vhodná do venkovního prostředí. Šlikr nanášíme přímo na tělo pomocí štětce nebo vatových tyčinek (Rubešová, 2016).

Malba šlikrem (viz obrázek 14.) na papír je další zajímavou technikou. Pro její realizaci potřebujeme papíry (popř. objekty vystřižené z papíru do požadovaného tvaru) (Rubešová, 2016) či textil (Šmikmátorová, 2016), a také šlikr, který můžeme smíchat s tekutým lepidlem – po zaschnutí pak bude na podkladu dobře držet. Pomocí štětce nanášíme šlikr na papír a po jeho zaschnutí můžeme výtvar dokreslovat suchými pastely (Rubešová, 2016). V praktické části této diplomové práce je popisována vyučovací jednotka, ve které je využita malba hlínou. Žáci v tomto případě malují rukama na papír pomocí hlíny získané venku. Jedná se o možnou alternativu ke šlikru, který je vytvořený z keramické hlíny.

Obr. 14. Malba šlikrem na plátno, zdroj [1]

Technika, kterou bychom neměli opomenout, je **hliněná batika** (viz obrázek 15., s. 35). Jako základní potřeby si připravíme textilii (např. tričko, tašku), kterou budeme batikovat, dále pak šlikr, štětec, houbičku a barvu na textil. Tuto techniku můžeme provádět dvěma způsoby. První varianta je rezerváž pomocí hlíny (VOYO, 2010 [online]). Šlikr nanášíme štětcem na textilii a malujeme s ním požadovaný obrázek. Po zaschnutí hlíny přetřeme (tupujeme) textilii barvou na textil (pomocí houbičky či štětce). Po následném zaschnutí barvy textilii obrátíme na rubovou stranu a žehličkou po této straně přejíždíme, barvu tak zažehlíme. Posledním krokem

k finálnímu výtvaru je máchání textilie ve studené vodě, díky kterému dojde k vymytí hlíny. Místa, která byla hlínou vykryta, budou mít barvu základové textilie (IVysílání, 2014 [online]). Tato technika je použita ve čtvrté vyučovací jednotce, která je blíže popsána v praktické části diplomové práce.

Obr. 15. Hliněná batika (rezerváž hlínou), zdroj [2]

Druhou variantou hliněné batiky je malba hlínou, která je obarvena barvami na textil. Štětcem namočeným ve šlikru kreslíme na textili, snažíme se o „vtlačení“ hlíny do textilie. K tomuto účelu můžeme využít také dřevěnou špachtli, kterou po malbě přejíždíme. Po zaschnutí šlikru batikovanou textili namočíme do studené vody a následně ji mácháme. Hlínu nevymýváme jako v předchozí variantě hliněné batiky, spíše ji zapíráme. Díky tomu hlína pronikne hluboko do textilie. Vedlejším efektem máchání je možné zabarvení textilie hlínou a barvou i v místech, která nebyla původně dekorována (VOYO, 2010 [online]).

2.3.3 Práce v hliněném poli®

Jednou z možností alternativního využití keramické hlíny je Práce v hliněném poli®. Vzhledem k tomu, že se jedná o druh arteterapie, vyžaduje tudíž Práce v hliněném poli® odborné terapeutické vedení. Samotná myšlenka této terapie byla vytvořena a dále rozvíjena na základě výzkumu, který provedl Heinz Deuser mezi lety 1971 a 1972. Jednalo se o výzkum hmatových cvičení, kdy měly osoby, které se ho účastnily, za úkol osahávat zkamenělou mušli a své pozorování popisovat, vše však probíhalo se zavřenýma očima. Při tomto výzkumu se ukázalo, že objekt, který byl lidmi v mušli spatřován (např. pěstní klín, krajina, cenná věc), byl určován tím, jakým způsobem byla mušle uchopena, a jak se jí poté lidé dotýkali. Heinz Deuser následně vymyslel hliněné pole, které mu umožnilo dále pozorovat pohyby rukou. Na základě těchto pozorování pak dále rozvíjel teoretické i praktické pojetí této metody (Součková, 2004).

V dnešní době je Práce v hliněném poli® přijímána jako velmi účinná metoda, díky které může člověk „*uvolnit své vrozené možnosti a potenciál, případně dohnat a nasycit své*

nenaplněné vývojové potřeby a posílit se ve vlastní kompetenci jednat“ (Součková, 2004).

Tato technika se opírá o principy haptiky, která má přímý vliv na lidskou psychiku, a proto může být terapeuticky využita. Haptika „*zahrnuje dotyk (taktilní smysl), hluboké cití (proprioceptivní systém) a rovnovážný smysl (vestibulární systém). Pomocí těchto „bazálních“ smyslů se vnímáme a orientujeme se – projevujeme se vůči světu“* (Součková, 2014). Na základě přirozených haptických zkušeností a zážitků se vztahy, může člověk chápat sám sebe i svět, který jej obklopuje. Zkušenosti jsou již od nejranějšího věku ukládány, a na jejich základě se poté vytváří osobitý pohybový projev každé osoby. Právě s touto skutečností Práce v hliněném poli® počítá a staví na ni. Klíčové motto této metody je „Pohyb je tvarem“ – co se v hmotě zobrazí jako tvar pohybu, může být následně znova jako pohyb pojato a postupně, v průběhu terapie, rozvíjeno a proměňováno. Tato terapie si neklade za cíl hledat kořeny poruch nebo deficitů, ve středu jejího zájmu nestojí problém, ale jde jí o vývoj, o hledání nových řešení a odpovědí.

Klient procházející terapií Práce v hliněném poli® má k dispozici bednu, která má rozměry přibližně čtyřicet krát čtyřicet centimetrů, její výška je čtyři centimetry. Tato krabice je vyplněna jemnou keramickou hlínou, vedle krabice má k dispozici také misku s teplou vodou. Klientovi není zadán žádný konkrétní pokyn, jakým způsobem má pracovat s hlínou, je jen podporován k vnímání hliněného pole pomocí svých rukou. Děti ve většině případů pracují s otevřenýma očima, dospělí naopak s očima zavřenýma. Hlína může být osahávána, vnímána, tvarována, zároveň také zrcadlí pohyby člověka a dává neomezené možnosti svého zpracování. Ohraničené pole, ve kterém práce probíhá, poskytuje tvořícím rukám oporu.

Tato terapie se zaměřuje jak na práci s dětmi, tak i s mládeží a dospělými. Může pomoci při obtížích s přizpůsobivostí dítěte a s jeho reakcemi na nové situace a prostředí, také při obtížích se vztahy s vrstevníky. Může být pomocníkem v problémech, které jsou spojené s úzkostí a strachem, se stresem či traumatizujícími zkušenostmi. Pomoc této terapie můžeme vyhledat i v případě psychosomatických obtíží, emoční lability či v případě nezvládnutí náročných osobnostních vlastností. Její působení může mít dobrý dopad i v případě zdravotního postižení dítěte, nebo při problémech s ADHD či vysokou mírou neklidu. Její působení se nevyklučuje ani v situacích, kdy dochází k problémům v rodině (např. vzniklých na základě rozvodového řízení rodičů). Terapie musí probíhat po dohledem vyškoleného průvodce, který pomáhá klientovi ve vnímání a chápání pohybového procesu jeho rukou (Součková, 2004).

2.4 Alternativy využitelné v případě absence keramické dílny v ZŠ

V dnešní době je keramická dílna a pec stále častěji součástí výtvarného zázemí základních škol. Pokud se však stane, že v ZŠ není k dispozici keramický ateliér či alespoň pec, lze tuto situaci vyřešit skrze spolupráci s místním Domem dětí a mládeže, který disponuje keramickou dílnou. Další variantou, jak v tomto případě chybějící prostředky kompenzovat, je nabídnout dětem náhradu hlíny v podobě jiné tvarovatelné hmoty. Dnes je ke koupi nabízeno nepřeborné množství modelovacích hmot mnoha barev, různých cen i způsobů, jakými z nich lze modelovat. Jinou variantou je poté příprava vlastní domácí modelovací hmoty, která není příliš finančně náročná, a její kvality často dosahují kvalit kupovaných modelín. Pro potřebu této práce jsme vybrali dva popisy pracovních postupů, pomocí kterých vytvoříme „domácí modelínu“ a „domácí teplem tvrdnoucí modelovací hmotu“. Obě tyto hmoty mohou být použity ve výuce na prvním stupni základní školy jako možná náhrada za keramickou hlínu.

Pro výrobu půl kilogramu domácí modelíny budeme potřebovat 300 mililitrů vody, 150 gramů hladké mouky, 75 gramů soli, poté 2 lžice octa, 1 lžici oleje, potravinářské barvivo a vonné esence (není nezbytné). Po připravení těchto přísad rozmícháme potravinářské barvivo ve vodě, následně přidáme olej a ocet. Takto vytvořenou tekutinou zalejeme sůl a mouku, které před tímto krokem nasypeme do teflonové pánve (teflon je nezbytný pro úspěch postupu). V této chvíli můžeme přidat vonné esence. Hmotu za stálého míchání vaříme na středně velkém plameni. Po přibližně dvou minutách se těsto začne slepovat, přesto s ním ale nepřestáváme manipulovat a po dobu, po kterou je to možné, kouli modelíny na pánvi otáčíme. Takto docílíme toho, že se nám hmota při modelování nebude lepit. Následně sejmeme pánev z plamene a necháme hmotu vychladnout. V této chvíli je již nachystána pro tvorbu. Skladujeme ji v uzavřené nádobě v chladu (Brýdová, 2009).

Přibližně půl kilogramu teplem tvrdnoucí modelovací hmoty vyrobíme z půl hrnku kukuřičného škrobu, hrnku jedlé sody, třech čtvrtin hrnku vody, přidáme také lžičku oleje, a potravinářské barvivo dle libosti. Všechny přísady smícháme dohromady, přidáme ve vodě rozmíchané barvivo, a zahříváme na plotně několik minut, přičemž vzniklou hustou kaší neustále mícháme. Poté nádobu odstavíme a hmotu necháme vychladnout. Následně ji prohněteme, a v případě, že se lepí, dodáme škrob či olej. Z takto připravené hmoty modelujeme výtvary, které poklademe na plech pokrytý pečícím papírem. Výrobky pečeme přibližně hodinu v predehřáté troubě na 80 °C. Pokud jsme do základní hmoty nepřidávali potravinářské barvivo, můžeme výtvary po upečení nabarvit např. vodovými či temperovými barvami, které je vhodné kvůli trvanlivosti zalakovat (Petta, 2015).

3 KERAMICKÁ TVORBA DĚTÍ

V následující kapitole této práce se zaměříme na keramickou tvorbu dětí. Prvním tématem, které zmíníme, bude význam keramiky pro rozvoj dítěte. Kapitola také přiblíží možné způsoby práce s keramickou hlinou v jednotlivých etapách vývoje dítěte. Nebude chybět ani popis zdrojů inspirace pro tvorbu s dětmi.

3.1 Význam keramiky pro rozvoj dítěte

Práce s keramickou hlinou pomáhá u dětí rozvíjet důležité kompetence a dovednosti (Leduc, 2015). Napomáhá např. k rozvoji schopnosti účinně provádět **senzomotorické činnosti**. Děti se učí vnímat všemi smysly (zapojují hmat, zrak i čich), pomocí kterých se následně učí rozpoznávat kvality materiálů, se kterými pracují (jak hmota vypadá, jakou strukturu má její povrch, jakou má vůni). Pomocí manipulace s hlinou a nástroji dochází k rozvoji jemné motoriky, a také k nárůstu síly v pažích, zápěstích a prstech. Činnosti pomáhají k oddělení aktivity dlaně a prstů od předloktí, což je nezbytné pro činnost psaní (Leduc, 2015). Díky manipulaci s hlinou dochází rovněž k rozvoji koordinace ruky a oka (Under 5s – All you need for Babies, Toddlers & Preschoolers, © 2018 [online]).

Práce s keramickou hlinou pomáhá rovněž k **rozvoji sebevyjádření**. Hlína je unikátním uměleckým materiálem, protože je vysoce citlivá na dotek a má velmi „odpouštějící“ vlastnosti, které se projevují v její flexibilitě a možnosti opakovaného tvarování v případě chyby. Ve chvíli, kdy dětem rozdáme hlinu, ji začnou spontánně tvarovat, poznávají, že jejich prsty mají na hmotu vliv. Tento pocit převzetí velení nad materiálem dává dětem jistotu, že se mohou pokusit o jakýkoliv projekt, který pak následně pomáhá k jejich většímu sebevyjádření a rozvoji představivosti (Storms, 2011).

Dle Storms (2011) se díky keramické hlíně děti učí opravovat chyby. **Chybování** je velmi podstatné pro osobní rozvoj, může však některým dětem dělat obtíže. Právě „odpouštějící“ schopnost hlíny, a tím i možnost jednoduchého opravení chyby, poskytuje dětem pocit kontroly nad úspěchem svého projektu. Ten následně zvyšuje jejich sebehodnocení a sebevyjádření. Děti také pochopí skutečnost, že chyby nejsou překážkou v jejich rozvoji.

Storms (2011) dále uvádí, že se v projektech jejich ateliéru snaží povzbuzovat děti k práci na točně nebo také k tomu, aby se zvedly ze svých míst a dívaly se na svůj výtvar z druhé strany stolu – vidí ho tak ze všech stran. Děti mohou tímto způsobem **porozumět tvaru a perspektivě**, učí se dívat na svět kolem sebe a objevovat v něm své místo.

Díky tomu, že děti pozorují své trojrozměrné projekty, získávají také **znalosti o metodách plánování a řešení problémů**. Postupně si tak dokáží odpovědět na otázky týkající se vzhledu, velikosti či stability jejich výtvorů (Storms, 2011), a učí se svou práci plánovat (Leduc, 2015).

Důležité je také povzbuzení dětí k jejich **samostatnému přemýšlení** a k zapojení se do plánování tvorby. Storms (2011) uvádí příklad problémového učení. Hodina, která je zaměřena na techniku modelování z plátu (válec), začíná prací s obdélníkem vytvořeným z plátu, ten děti dekorují. Během práce jsou následně tázány, jakým způsobem by z tohoto plochého objektu vytvořily prostorovou vázu. Děti se snaží hledat řešení, a často se může stát, že některé z nich již předvídá i další kroky pracovního postupu.

Děti jsou velmi dobré v chápání pokynů a také postupů, které je potřeba dodržovat při práci s hlinou. Prostřednictvím pochopení těchto skutečností dochází k poznání, že **disciplína přináší úspěch** (Storms, 2011). Pokud dětem zadáváme pokyny nebo definujeme pravidla práce, mělo by jít o stručné, jasné a zapamatovatelné informace. V praxi se pak často stává, že se děti navzájem upozorňují na to, co, a jak by měly dělat, a co by naopak dělat neměly. Není však ani neobvyklé, pokud děti upozorňují samotného vyučujícího na úskalí dané techniky či některého z kroků pracovního postupu.

Při práci s hlinou se děje něco velmi zajímavého, jejím dalším kladem je totiž **zklidňující efekt**. Při tvorbě se projevuje schopnost dětí „mít hlinu na starost“ a skrze tuto hmotu a její tvarování vyjadřovat své emoce. Všechny děti, i ty, které jsou běžně velmi aktivní, se ponoří do své práce (Storms, 2011).

Při práci s hlinou je dobré soustředit se nejen na výsledný výtvor, ale i na **proces tvorby**, a na radost a objevování, které je s ním spojené. Z druhé strany, také možnost věnování výsledného předmětu konkrétní osobě, dává dětem pocit radosti již během samotné tvorby. S oblibou oznamují, komu bude předmět určen, a k jaké aktivitě bude využit (Storms, 2011).

Práce s keramickou hlinou pomáhá také v **rozvoji harmonické komunikace** mezi jedinci. Děti se učí projevat zájem o druhé, o jejich práci, myšlenky i pocity, učí se vzájemně komunikaci i naslouchání. Díky práci v ateliéru se děti učí spolupracovat ve skupině (např. pomocí práce na společných projektech, pomocí sdílení materiálu), žádat o pomoc, přijímat ji, nebo ji také nabídnout a poskytnout. Dochází rovněž k rozvoji schopnosti hodnotit práci druhých, či k rozvoji seberegulačního chování (Leduc, 2015).

Díky keramickému tvoření mohou být **rozvíjeny také jazykové kompetence dětí** – zlepšuje se jejich syntax, dochází k nárůstu slovní zásoby, seznamují se s technickými pojmy

či slovy, která souvisí s námětem jejich tvorby. Podporovat můžeme také zájem o psaný jazyk skrze nabídku knih týkajících se keramického umění či oblasti, která souvisí s námětem tvorby dětí (Leduc, 2015).

Keramická tvorba vede děti k vytrvalosti, ke **schopnosti dokončit práci a následně ji hodnotit**. Děti se také učí vyjádřit míru své spokojenosti s konečným výtvořem a s technikou, pomocí které bylo dílo vytvořeno. Při reflexi je rovněž vytvořen prostor pro sdílení toho, zda se při práci objevily nějaké potíže, a jak je děti řešily (Leduc, 2015).

3.2 Práce s keramickou hlínou s dětmi v různých věkových etapách

Cílovou skupinou této diplomové práce jsou žáci prvního stupně základní školy, tzn. děti mladšího školního věku (raného a středního). Pro celistvý náhled do problematiky keramické tvorby s dětmi však uvádíme stručný přehled činností, které jsou realizovatelné v jednotlivých etapách vývoje dítěte.

Děti ve věku dvou až čtyř let se mohou zdát příliš malé na to, aby tvořily z keramické hlíny. Opak je však pravdou. Děti jsou v tomto věku velmi dobrými výzkumníky, dokáží s hlínou pracovat se zaujetím a s vysokou mírou koncentrace. Zde je na místě tvorba pojatá jako hra, bez nutnosti vytvoření konkrétního výrobku. Děti mohou pracovat s nástroji, ty je však nesmí nijak ohrozit (nástroje vyrobené z plastu, např. nožík, razítko, formička či váleček). Skrze tuto práci tak objevují svět hlíny, zároveň je u nich podporován vývoj jemné motoriky a smyslů, hra také napomáhá k rozvoji koordinace a pozornosti (Tymelová, 2018). Rozvíjeny jsou rovněž další oblasti zmiňované v předchozí podkapitole.

U dětí předškolního věku a případně raného školního věku je při práci s hlínou patrná snaha o vytvoření něčeho konkrétního. Komplikací při tvorbě může být stále vyvíjející se, zatím nedokonalá jemná motorika, nedostatek síly či krátkodobá koncentrace. Tyto skutečnosti však nejsou překážkou – je pouze nutné zohlednit je při plánování činností (Tymelová, 2018). Ve většině případů jsou děti v tomto věku zvědavé a sebevědomé, milují používání svých rukou, ale ve vztahu k hlíně se někdy mohou obávat zašpinění. Je proto na místě poukázat na snadné opláchnutí hlíny z rukou pomocí houbičky (Bartel, 2002). Děti mohou v tomto věku tvořit výrobky spíše menších rozměrů, neklademe důraz na tvorbu detailů. Možná je tvorba z válečků, práce s formičkami či šablonami, válení plátu z dostatečně měkké hlíny či modelování sošek malých rozměrů (Tymelová, 2018). U většiny dětí je přirozená tvorba pomocí kombinace kousků hlíny (dítě např. začne trupem, na který přilepuje další části těla). Jedná se o syntetickou

metodu, která je protikladem metody analytické, při které dítě tvoří z jednoho kusu hlíny (Bartel, 2002).

U dětí středního školního věku se zlepšuje jemná motorika a dochází také ke zpřesňování vizuomotorické koordinace (Šimíčková Čížková, Binarová, Holásková, Petrová, Plevová, Pugnerová, 2005). Tymelová (2018) uvádí, že u dětí tohoto věku můžeme pozorovat schopnost vnímat i složitější pokyny, děti si dokáží svou práci naplánovat. Jejich tvorba může zahrnovat např. výrobu nádob z plátů, tvorbu z válečků, modelování sošek či reliéfů. Mohou již také používat náčiní větších rozměrů či pomůcky, které vyžadují více pozornosti a opatrnosti (Tymelová, 2018). Pokud se stane, že se u dětí objeví problémy s dokončením trojrozměrného díla, je vhodné, aby začaly s tvorbou jednoduché figurky. Nabídneme jim hroudu hlíny, která se pohodlně vleze do dlaně. Povzbudíme děti k tomu, aby sošku tvořily v dlaních, aniž by hlínu pokládaly na stůl. Doporučíme jim, aby dílo v rukách otáčely a pozorovaly ze všech stran (Bartel, 2002).

Tvorba dětí staršího školního věku může být již téměř totožná s tvorbou dospělých. V tomto období se však objevuje problematika studu, nechuti a nedostatečné motivace k výtvarné tvorbě. Východiskem z této situace se může stát přitažlivý námět a zároveň schopnost dospělého dítě namotivovat. V tomto věku může být pro děti zajímavá především tvorba většího rozsahu, na které mohou spolupracovat ve skupině (Tymelová, 2018).

3.3 Zdroje inspirace pro keramickou tvorbu

Keramické tvorbě předchází nalezení vhodného námětu pro konkrétní skupinu dětí. Tím základním zdrojem inspirace pro práci s hlínou se může stát dětská zkušenost. Vycházet můžeme také z pozorování a z představivosti.

Jak už jsme zmínili, prvním zdrojem inspirace je dětská zkušenost – z té ve většině případů vychází tvorba malých dětí. Příkladem jsou náměty „já a moje...“, „hraji si s...“. Námětem pro tvorbu se může stát také rodina dítěte („toto je moje rodina“) (Bartel, 2002).

Druhým pramenem inspirace je nepochybně pozorování. Dítě může „jít“ za pozorovanou věcí, diskutovat o ní, učitel může upozorňovat na detaily, klást otázky, otáčet případným modelem či vyzvat dítě, aby si ho prohlédlo ze všech stran. Je dobré, aby se děti učily pozorovat a interpretovat to, co viděly (Bartel, 2002). Bohatou studnicí námětů nám nabízí pozorování přírody – živočišná i rostlinná říše nám poskytuje množství tvarů, barev i struktur, které se nám mohou stát inspirací, či přímo pomůckou při procesu tvorby, např. otisky přírodnin (Tymelová, 2018).

Představivost se stává třetím zdrojem inspirace. Je cestou, pomocí které si může náš mozek vyzkoušet slova dříve, než je vyřkneme a činy před tím, než je uděláme. Náměty, vznikající na základě představivosti, mohou zahrnovat např. neexistující stvoření, život na jiných planetách, věci týkající se budoucnosti, ale také skutečné objekty zobrazené tak, aby byly vtipné. Vytváření na základě předloh z filmů či komiksů nepodporuje rozvoj představivosti, zároveň se může stát nenápadnou formou závislosti. U dětí, které jsou ovlivněny klišé, je dobré začít s výukovými jednotkami založenými na pozorování, a na ně následně navázat hodinami, které budou čerpat z představivosti. Dobrou metodou může být práce s karikaturou (např. pes se stane psem-rybou a naopak), jedná se o skvělý způsob odlehčení nálady (Bartel, 2002).

4 PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ

Pro realizaci praktické části této diplomové práce byla zvolena metoda projektového vyučování. V následující kapitole budeme projektové vyučování blíže specifikovat, uvedeme základní vlastnosti projektů, jejich druhy, popíšeme také proces plánování projektového vyučování či jeho vliv na žáka. Jedna z podkapitol se bude zabývat tématem uplatnění projektového vyučování ve výtvarné výchově, v podkapitole také zmíníme důležité osobnosti zabývající se touto problematikou. V závěru kapitoly neopomeneme blíže popsat podstatu výtvarné řady.

4.1 Projektové vyučování

Pojem projektové vyučování je spjat s pragmatickou pedagogikou (první desetiletí dvacátého století) a jejími zakladateli – Johnem Deweyem a Williamem Heardem Kilpatrickem. Tito pedagogové zavedli projektové vyučování do vzdělávání jako metodu, jejímž cílem bylo zvyšování motivace žáků, a podpora jejich vzájemné kooperace (Stehlíková Babyrádová, Šobáňová, Blažek, Musilová, Sosna, Tikalová, 2015).

Dle pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2013) označuje soudobá pedagogika projekt za vyučovací metodu, která je specifickým typem práce žáků. Ti zpracovávají jisté téma a nabývají tak v průběhu praktických činností a experimentů užitečné zkušenosti.

Čapek (2015, s. 376) uvádí, že „projekt je sofistikovaným školním úkolem, který je zaměřen na praktické použití, vede k tvorbě jedinečného řešení nebo osobitého produktu a vyžaduje od žáka osobitý vklad. Podporuje kreativitu a samostatnost“.

Projektovým vyučováním myslíme pouze ty činnosti, které vykazují určité znaky. Čapek (2015) uvádí, že mezi znaky tohoto vyučování patří např. skutečnost, že žáci převezmou odpovědnost za splnění úkolů, které jim projekt ukládá. Projekt je zároveň charakteristický svými mezipředmětovými znaky, jeho zaměření je praktické, spjaté s realitou, zároveň je na rozhodnutí žáků, jakým způsobem budou předložené úkoly plnit.

Coufalová (2006) uvádí další základní vlastnosti projektu. Tou první je předpoklad, že projekt bude vycházet z potřeb a zájmů dítěte, ale také z konkrétní a aktuální situace. Projekt se nemusí omezovat výhradně na prostory školy, do jeho průběhu se tudíž mohou zapojit i rodiče. Jde o interdisciplinární záležitost, projekt je také v první řadě podnikem žáka. Výsledkem práce je konkrétní výstup – produkt, který může být žákem následně prezentován, a to jak ve škole, tak i mimo ni. Realizace projektu probíhá většinou ve skupině, nejedná se

však o pravidlo, projekty mohou mít i individuální charakter. Projekt se může zároveň stát určitým pojítkem mezi školou a obcí či širší veřejností.

Projekty lze dělit do několika kategorií dle určitých kritérií. Pro tuto práci jsme vybrali dělení, které uvádí Hazuková (2006) a Šobánková in Stehlíková Babyrádová et al. (2015). Podle účelu dělíme projekty na ty, které jsou zaměřeny na konstrukci určité skutečnosti (např. Jak lze vytvořit hrneček), dále pak na ty, které cílí k estetické zkušenosti (např. pantomimizace obrazu), projekty, které se snaží vyřešit určitý problém (např.: Co je to umění?) a ty, které vedou k osvojení si určité dovednosti (správná manipulace se štětcem, práce s keramickou hlinou). Z hlediska navrhovatele dělíme projekty na ty, které mají spontánní charakter a na projekty připravené. Dle místa, na kterém projekt probíhá, dělíme projekty na školní, domácí, a mimoškolní. Realizovány mohou být také projekty, ve kterých dochází ke spolupráci mezi muzeem a školou, či projekty smíšené. Z hlediska časové náročnosti projekty dělíme na ty, které trvají krátce a na projekty dlouhodobé. Na základě kritéria počtu řešitelů rozlišujeme projekty individuální a kolektivní (probíhající ve skupině, se zapojením celé třídy či školy).

K tomu, aby mohl projekt úspěšně dospět k závěru, kterým je výsledný produkt, je nutné, aby prošel určitými fázemi (Dömischová, 2010). Kratochvílová (2009) uvádí tyto čtyři fáze: plánování projektu, jeho realizace, prezentace výstupu projektu, a jeho následné hodnocení. Samotnému plánování projektu předchází fáze zrodu projektové myšlenky – jde o období, *„kdy ještě nemáme ujasněnou konkrétní představu o projektu jako takovém, o průběhu jeho realizace, ani o podobě konkrétního produktu, který má vzniknout“* (Dömischová, 2010, s. 32).

Plánování je stěžejní komponentou projektového vyučování. Zde dochází k stanovení tématu, cíle, k časovému rozvržení projektu a určení jeho druhu. Plánování může probíhat dvěma směry – od cílů, které mají být skrze projektovou činnost dosaženy, k závěrečnému výstupu projektu. Druhou cestou, se kterou se v praxi setkáváme častěji, je postup od konkrétní představy konečného produktu projektu k vymezení cílů (Dömischová, 2010). V této fázi projektu je nutné promyslet také motivační aktivity (Lojdová, 2012).

Ve fázi **realizace projektu** dochází k vykonávání veškerých naplánovaných činností souvisejících s projektem, žáci pracují individuálně či kooperují ve skupinách, učitel se stává konzultantem, který může žáky vést a motivovat, či pomáhat se zvládnutím problémových situací. V závěru této fáze vzniká produkt (Dömischová, 2010).

Třetí již zmiňovanou fází je **prezentace výstupu projektu**. Fází, která celý proces uzavírá je **reflexe**. Ta není pouze zhodnocením výsledného produktu projektu, ale i jeho průběhu. Hodnotit můžeme např. vzájemnou spolupráci žáků či míru jejich samostatnosti při

práci (Dömischová, 2010). Dömischová (2010, s. 36) také uvádí, že „*projektová výuka upřednostňuje pozitivní hodnocení, které působí na žáky motivačně a nezbuzuje v nich pocit strachu a neúspěchu, jako je tomu u hodnocení tradičního, kdy se zaměřujeme často jen na nedostatky*“.

Skrze projektovou výuku můžeme dosahovat určitých efektů. Mezi ně patří např. efekty obsahově – kognitivní. Spočívají v nabytí trvalých a běžně využitelných vědomostí a dovedností. Ty jsou získávány skrze smyslový prožitek. Funkčně – kognitivní efekt se projevuje schopností samostatného plánování, jednání a učení se. Rozvíjena je také kreativita, kritické a komplexní myšlení či schopnost argumentace. Díky projektové výuce mohou žáci nabývat nových sebekompetencí – zlepšuje se jejich sebehodnocení a zvyšuje sebedůvěra, posiluje se jejich schopnost vyrovnávat se s vnitřními konflikty či problémy. Nesmíme opomenout také vliv projektové výuky na sociální kompetence. U žáků je podporována schopnost zvládání konfliktů, rozvíjena je kooperace a práce v týmu, podporována je rovněž schopnost komunikace a empatie. Projektové vyučování má taktéž vliv na školní klima, které se díky němu zlepšuje zvláště v oblasti vztahů (mezi žáky navzájem, ale také mezi žáky a učiteli). Žáci tak mohou mít ze školy větší radost, strach je umenšován (Grecmanová, Urbanovská, 1997).

4.2 Uplatnění projektového vyučování ve výtvarné výchově

V českých zemích se projektová metoda v rámci výtvarné výchovy začala častěji využívat od osmdesátých let minulého století, kdy byla realizována především během výuky na tehdejších lidových školách umění (dnešních ZUŠ). Učitelé chtěli dát žákům prostor pro hlubší rozvinutí okruhu námětu, proto strukturovali tvorbu do vyučovacích jednotek, ty poté vytvářely celek, který měl určité jednotící téma. Vznikaly tak celky, které měly podobu výtvarných řad či projektů, ve kterých byly uplatňovány různorodé výtvarné postupy, a které byly plánovány pro delší časové úseky. V době, která následovala po pádu komunismu, našla projektová metoda své místo také na základních školách a v neformálních vzdělávacích subjektech, které začaly nově vznikat (Stehlíková Babyrádová, Šobáňová, Blažek, Musilová, Sosna, Tikalová, 2015).

Průkopníkem projektové metody využívané ve výtvarné výchově se stal bezpochyby Ivan Zhoř (Exler, 2015). „*Ve svých postupech a projektech vycházel z podnětů výtvarného umění dvacátého století; využíval vyjadřovacích prostředků současného výtvarného jazyka s možností praktických realizací ve výtvarně-pedagogické praxi*“ (Exler, 2015, s. 20). Tento

autor se projektové metodě nevěnoval pouze prakticky, nabyté zkušenosti předal také formou teoretickou (Výtvarná výchova, 2015 [online]) – v publikacích Výtvarná výchova v projektech I. II. a Škola výtvarného myšlení I., II. (Exler, 2015). První zmiňované publikace jsou pracovními sešity výtvarné výchovy pro žáky druhého stupně základní školy. Ty přinášejí mnoho zajímavých témat, podnětů pro besedy o výtvarném umění, v pracovních sešitech rovněž nalezneme tabulku s popisem vývoje výtvarného umění, slovník odborných výrazů, či výslovnost cizích jmen umělců. Další dvě výše zmíněné publikace přinášejí inspiraci pro tvorbu v oblasti zájmové činnosti (Výtvarná výchova, 2015 [online]). Škola výtvarného myšlení I. a II. je inspirována praktickými kurzy, které byly Igorem Zhořem vedeny, a které nesly totožný název (Stehlíková Babyrádová et al., 2015).

Hana Dvořáková je autorkou pracovních sešitů, které jsou určeny pro práci s žáky prvního stupně (Výtvarná výchova na prvním stupni I a II., 1996, 1998). Tyto publikace se mohou stát východiskem pro projektovou tvorbu žáků. Autorka dětem nabízí témata, která jsou jim velmi blízká (např. téma koloběhu roku či domova), poskytuje také ukázky výtvarného umění či návrhy konkrétních výtvarných úkolů.

Další osobností, která obohatila pole projektového vyučování ve výtvarné výchově, je Karla Cikánová. Během své pedagogické praxe se skrze výtvarné metodické řady propracovala až k realizaci osobitých projektů, realizovaných na základní škole. Ze svých zkušeností vycházela při tvorbě knih, které prezentují způsoby projektové výuky s využitím kresby, malby, poskytují také inspiraci pro práci s textilem či s počítačem (Exler, 2015). Příkladem těchto knih jsou tituly Kreslete s námi (Cikánová, 1992) či Malujte s námi (Cikánová, 1993).

Autorkou, kterou nesmíme opomenout, je Věra Roeselová. Ta se tématem projektů a výtvarných řad využitelných ve výuce výtvarné výchovy zabývá ve své knize Řady a projekty ve výtvarné výchově (Roeselová, 1997). Projektové vyučování dle této autorky nestaví na mimořádných dispozicích, které by žák musel vlastnit, ale snaží se podporovat všechny děti bez rozdílu. Těm se v rámci projektu otvírá možnost pro rozvoj osobnosti a schopností (Roeselová, 1997). Vyučování, které je postaveno na řešení určitého problému, v žácích „*probouzí zájem o svět, předkládá problémy, které navozují řetězce souvislostí, a motivuje úvahy vedoucí k osobitým postojům. Učí nejen odpovědi hledat, ale směřovat hlouběji a klást si otázky nové*“ (Roeselová, 1997, s. 25). Roeselová zdůrazňuje, že projektová výuka žáky motivuje a vede k nahlédnutí pod povrch námětu. Její realizace sice vyžaduje mnoho času, ale přináší možnost uspokojení touhy po poznání jak u dětí, tak u dospělých (Stehlíková Babyrádová et al. 2015).

4.2.1 Výtvarná řada

Pro realizaci praktické části této diplomové práce byla zvolena výtvarná řada – ta má mnoho společných rysů s výtvarnými projekty (Exler, 2015, s. 57). Šobánová in Stehlíková Babyrádová et al. (2015) uvádí že „výtvarnou řadou rozumíme kratší útvar nesený konkrétnějším tématem, myšlenkou, podnětem. Výtvarnou řadu tvoří jednotlivé kroky převážně lineární, přímé povahy. Pozornost žáků se přitom upírá jedním určitým směrem“. Exler (2015, s. 17–18) definuje výtvarné řady jako „kratší celky a srozumitelnější útvary, které rozvíjejí zvolený námět, část učební látky nebo výchovný problém. Jednotlivé úlohy výtvarné řady na sebe logicky navazují a tvoří promyšlenou linii kroků“. Výtvarné řady jsou využívány především pedagogy základních škol. Tento fakt vychází ze skutečnosti, že zvolená skladba učiva je odpovídající vzhledem k věku a schopnostem žáků (Exler, 2015). Tato podoba projektového vyučování pomáhá rozpracovávat téma pro žáky přístupnou formou, zároveň však neztrácí nic ze své přitažlivosti. V porovnání s projektem je výtvarná řada méně rozsáhlá, spíše stručná (Stehlíková Babyrádová et al., 2015).

Dle Roeselové (2001) můžeme výtvarné řady dále dělit na řady tematické (námětové), metodické a srovnávací. Posledním typem výtvarné řady je výtvarný cyklus. **Metodické řady** vycházejí v první řadě ze způsobů technického vykonání úkolů a prozkoumání výtvarných vyjadřovacích prostředků z hlediska jejich technických možností. Během metodické výtvarné řady se např. zdokonaluje dovednost práce s určitým nástrojem, materiálem nebo danou technikou (Hazuková, 2006). Variantu **srovnávací výtvarné řady** volí pedagog ve chvíli, kdy má stanoven cíl pedagogické, psychologické či diagnostické povahy. Např. ve chvíli, kdy zkoumáme citlivost žáků při vnímání uměleckého díla, jejich výtvarnou typologii, či posuny ve výtvarném myšlení, kterých dosáhli. **Výtvarný cyklus** je charakteristickým zpracováním námětu do celku, který se skládá z několika variací jeho ztvárnění. Jedná se o celek, který je tvořen jednotlivými díly. Forma výtvarného cyklu je běžně využívá v tvorbě výtvarných umělců (Stehlíková Babyrádová et al., 2015). Pro potřeby této diplomové práce byla vybrána **tematická (námětová řada)**. Charakteristickým znakem této řady je řetězení námětů, které rozvíjejí jedno téma (Stehlíková Babyrádová et al., 2015). Dle Exlera (2015) by měl námět „odpovídat určitému věkovému období s přihlédnutím k rozumovým a vyjadřovacím schopnostem žáků“. V průběhu jedné výtvarné řady může také docházet k překrývání druhů řad. Např. princip a charakteristika tematické řady se může uplatnit také v řadě metodické. V některých případech může dojít k tomu, že z metodických, a především z tematických výtvarných řad vzejdou výtvarné projekty (Hazuková, 2006).

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části této diplomové práce představíme výtvarnou řadu, která byla realizována s žáky druhé třídy Základní školy Slezská v Českém Těšíně na jaře roku 2019. Z praktických důvodů probíhala realizace výtvarné činnosti v odpoledních hodinách v keramické dílně, která je součástí družiny základní školy Slezská.

Výtvarná řada nese název „Procházka lesem“. Téma lesa je vybráno v návaznosti na vzdělávací obsah vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Specifikace této oblasti je uvedena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání a rovněž v učebnicích využívaných v ročnících prvního stupně základní školy.

Výtvarná řada se skládá ze sedmi námětů, které jsou s žáky realizovány v jedenácti po sobě jdoucích vyučovacích jednotkách. Každý námět je v praktické části rozpracován v jedné ze sedmi podkapitol. Každá podkapitola obsahuje pomocný pracovní list, který podává přehledný popis plánované a následně realizované vyučovací jednotky (popř. dvou vyučovacích jednotek).

5 VÝTVARNÁ ŘADA – PROCHÁZKA LESEM

5.1 Pomocný pracovní list č. 1 – Procházka lesem

Námět: Procházka lesem

Technika vytváření: malba hlinou

Technika dekorování: ve vyučovací jednotce není použita

Časová dotace: 90 min

Materiál a pomůcky: tmavá keramická hlína, misky s vodou, bílý/světlý tvrdý papír formátu A3 (či větší), fólie na podlahu; v případě tvorby venku – hlína z venkovního prostředí, misky na hlinu, dostatek vody, předměty na případné zatížení papírů, podložky

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák umí popsat, čím je tvořen lesní ekosystém
- Afektivní: Žák umí naslouchat nápadům druhých; Spolupracuje s ostatními členy skupiny na společném úkolu
- Psychomotorické: Žák se nebojí tvořit pomocí netradičního výtvarného prostředku

Motivační aktivity:

- **Relaxace** (imaginární procházka lesem)
  - o Vyzveme žáky, aby si lehli na koberec (můžeme využít podložky, pokud jsou k dispozici). Zapneme relaxační hudbu a začneme vyprávět.
  - o Máte zavřené oči, zhluboka se nadechujete, nádech, výdech, nádech, výdech. Ležíte, jste uvolnění, vaše tělo odpočívá. Odpočívá vaše hlava, váš krk, váš trup, vaše ruce, vaše nohy. Ležíte v přírodě, ležíte na lesním paloučku, zhluboka dýcháte, cítíte vůni lesních květin. Nad vámi poletuje motýl. A není sám, za ním letí druhý, třetí, čtvrtý. Na nebi svítí slunce, jeho teplé paprsky vás jemně hlad po tváři i po celém těle. A vám je příjemně, cítíte se uvolnění a spokojení. Vydáváte na procházku do lesa. Míjíte dva vysoké smrky a vstupujete do lesa. Jehličí pod vašimi chodidly je tak měkké. V korunách stromů se prohání jemný vánek, listy ševlí a ptáci, kteří v korunách hnízdí, zpívají své radostné trylky. Celý les je plný tlumených a příjemných zvuků. Cítíte se bezpečně a příjemně. Rozhlížíte se kolem a pozorujete všechno kolem vás.

- Nyní nastává čas pro přerušení vyprávění, hudba je stále zapnutá, necháme určitý čas pro samostatnou dětskou imaginaci prostředí. Po chvíli dokončíme vyprávění.
  - Cítíte se příjemně, odpočatě, a pomalu otvíráte oči, protahujete si ruce i nohy a sedáte si.
  - Následně probíhá krátká reflexe v kruhu, kdy mohou žáci vyjádřit, jak se cítili, co všechno v lese viděli, koho potkali apod.
- **Brainstorming** (les, a co ho tvoří, význam lesa)
- Sedíme s žáky v kruhu. Do jeho středu položíme papír formátu A2 a psací pomůcku, uprostřed papíru je vepsáno slovo les. Vybidneme žáky, aby se zamysleli nad tím, co se jim vybaví, když uslyší slovo les – co všechno les tvoří. Žáci píší pojmy na papír kolem slova les. Po chvíli přemýšlení a psaní aktivitu ukončíme přečtením všech pojmů.
  - Alternativou této aktivity/další možnou aktivitou může být následující činnost. Rozdělíme žáky do skupin (počet skupin vychází z aktuálního počtu žáků, skupiny mohou být tvořeny přibližně čtyřmi členy). Každá skupina dostane papír se siluetou lesa a jejím úkolem je vypsát na papír, jaký význam má pro nás les. Žáci mají přibližně deset minut na společnou práci, poté si znova sednou do kruhu a jeden člověk z každé skupiny shrne výsledek společné činnosti.

Práce s hlinou:

- Na podlaze je rozložená fólie. Každý žák má k dispozici tvrdý papír, misku s vodou a hroudu hlíny, kterou si podle své potřeby přetvoří ve výtvarný prostředek, kterým bude následně malovat.
- Druhou variantou je práce s hlinou, kterou si žáci opatří při pobytu venku, který tvorbě předchází. Žáci mohou k malbě použít suchou hlínu, mohou si ale také pomocí vody vytvořit v misce hmotu kašovitého charakteru. Pod papíry, na kterých budou žáci tvořit, je dobré umístit podložky (např. velké kartony).
- Žáky vyzveme, aby pomocí „hliněného štětce“ malovali les. Necháme je volně tvořit. Je pouze na nich, jakým způsobem malbu hlinou pojmu, a jak les pomocí této techniky zobrazí.

- Po uplynutí času na samostatnou tvorbu s žáky uklidíme prostor, ve kterém pracovali, a vyzveme je, aby ze svých děl vytvořili dlouhý pruh – vznikne tak pás lesa, kolem kterého se budeme moct společně projít a prohlédnout si ho.
- Poslední fází této vyučovací jednotky bude závěrečná reflexe. Každý žák si vybere „místo v lese“, které o kterém si myslí, že by se na něm cítil nejlépe, a vedle něho se posadí. Chvilu v lese setrváme, můžeme si vykládat o našich pocitech.

Fotodokumentace tvorby:

Obr. 16. - 21. Vyučovací jednotka „Procházka lesem“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- MOTIVAČNÍ AKTIVITA – pokud realizujeme motivační aktivitu „Brainstorming“ s žáky nižších ročníků, je vhodné zařadit pouze jednu variantu.
- OBLEČENÍ – pokud je vyučovací jednotka realizována venku, je dobré, aby měli žáci oblečení, které si mohou případně zašpinit.
- VODA – je-li v hodině použita hlína z venkovního prostředí, je vhodné mít připravený dostatek vody pomocí které žáci z hlíny tvoří hmotu kašovitého charakteru.
- VĚTRNÉ POČASÍ – v případě realizace tvorby za větrného počasí je nutné mít k dispozici předměty, kterými je možno papíry zatížit.
- ZÁVĚREČNÁ REFLEXE – pokud je závěrečná reflexe prováděna způsobem, který je popsán výše, může u žáků, jejichž malba není nikým obsazena, dojít k ambivalentním pocitům z tvorby. Lze však vzniku těchto negativních pocitů předcházet – například obměnou způsobu reflexe. Každý žák může procházet kolem děl svých spolužáků, prohlížet si je, a vždy na chvíli usednout k místům, která se mu líbí.

Reflexe vyučovací jednotky:

První část této vyučovací jednotky byla věnována mému seznámení s žáky. Každý dostal prostor k tomu, aby se krátce představil a vyprávěl o tom, co dělá ve svém volném čase. Tato úvodní část byla velmi důležitá zejména proto, že vedla k navázání kontaktu s žáky, které jsem před započatím realizace výtvarné řady neznala. Žáci byli již od počátku vyučovací jednotky velmi otevření, nečinilo jim potíže sdílet se o svých zájmech či o předchozích zkušenostech s keramickou tvorbou.

Poté proběhl krátký úvod do obecného tématu výtvarné řady (Procházka lesem), následovalo seznámení s pravidly chování v keramické dílně a na pozemku ZŠ a upozornění na pravidla, která jsou nezbytná pro zdařilý průběh vyučovacích jednotek (nasloucháme si, jsme ohleduplní, ve zpětné vazbě hodnotíme proběhlou činnost konstruktivně, neodsuzujeme nebo neznevažujeme práci svou či práci druhých).

Po této úvodní části vyučovací jednotky následovala motivační aktivita – v tomto případě relaxace s imaginací za doprovodu hudby obohacené o zvuky lesa. Z důvodu aktuální absence vhodného prostoru s kobercem žáci nemohli relaxovat v poloze v leže. Zůstali jsme tedy v prostorech keramické dílny, kde žáci sedící u stolů zaujali takovou polohu, která jim byla příjemná. Během vyprávění i následné vlastní imaginace se žáci uměli ztišit, relaxovat, byli tak zároveň ohleduplní k druhým. Bezprostředně po ukončení této aktivity následoval prostor pro sdílení, ve kterém mohl každý zprostředkovat své pocity, které prožíval. Žáci se ve většině

případů cítili příjemně, uváděli – jako v lese. Popisovali také les, který si během poslechu hudby představovali. Příjemným překvapením pro mě byla skutečnost, že žáci rádi sdíleli své představy, které byly velmi bohaté a v některých případech obsahovaly i malou zápletku. Dokázali také naslouchat svých spolužákům.

Následně byli žáci rozděleni do tří skupin, ve kterých plnili úkol druhé motivační aktivity – brainstorming na téma les, a také význam lesa. První aktivita byla pro žáky zajímavá, pravděpodobně i z toho důvodu, že tuto metodu realizovali poprvé. Žáci pochopili podstatu brainstormingu a nečinilo jim potíže vypsát pojmy popisující důležité součásti lesa. Problémem této aktivity byla spolupráce v jednotlivých skupinkách – žáci na společném úkolu pracovali spíše „vedle sebe“ než společně. Tzn. nedomlouvali se příliš na jednotlivých pojmech, ale střídali se pravidelně v jejich vymýšlení a zapisování. Šlo tak ve výsledku o poměrně individuální aktivitu jednotlivých žáků. Druhá část motivační aktivity, brainstorming na téma význam lesa, již byla pro mnohé náročná, zvláště z důvodu snížené pozornosti. Výsledkem byly rušivé projevy žáků vyskytující se během aktivity i při její následné reflexi.

Bezprostředně po ukončení motivačních aktivit jsme se přesunuli na pozemek ZŠ, kde jsem žákům podala stručné informace o následující tvorbě. Žáci si poměrně rychle opatřili suchou hlínu, kterou poté smíchali s vodou a vytvořili tak v miskách kašovitou směs, pomocí které začali malovat les na papíry velikosti A2. Většina žáků se do procesu tvorby zapojila bez většího otálení.

Nepříznivé povětrnostní podmínky, které v tento den panovaly, zapříčinily nestabilitu papírů, na kterých žáci tvořili. Po chvíli jsme tento problém vyřešili zatížením papírů dlažebními kostkami, které byly k dispozici na pozemku školy. Problémem bylo také nevhodné, příliš slavnostní, oblečení žáků, které je omezovalo při tvorbě – někteří se báli umazání, jiní se při tvorbě již umazali a byli nešťastní z toho, jak budou reagovat rodiče. Byli však i žáci, kteří se do tvorby pustili s takovou vervou, že si svého zašpinění vůbec nevšimli.

Pro žáky byl zajímavý nejen proces nanášení hlíny na papír a malba lesa, ale také předchozí tvorba hliněné „kaše“. Někteří z nich potřebovali do svých misek několikrát přilévat vodu, aby byla kaše dostatečně řídká. Měla jsem pocit, že i samotné míchání hlíny s vodou by některé žáky zaujalo natolik, že by u aktivity byli schopni vydržet poměrně dlouhý čas. Většina žáků byla pro práci s hlínou v její netradiční podobě velmi otevřená – zkusili kombinaci nanášení hliněné kaše a sypání suché hlíny, malovali ve velkých plochách, ale pokoušeli se také o zobrazení detailů. U několika žáků jsem se během tvorby setkala s rezervovaným postojem k hlině opatřené venku a rozmíchané s vodou. Při kontaktu s ní měli pocit nečistoty, a hlíny se štilili. Přes negativní pocity však i tito žáci tvořili.

V závěrečné reflexi měli všichni prostor k tomu, aby se vyjádřili, jak se při práci s hlínou v této podobě cítili. Reakce na tuto techniku byly z většiny pozitivní. Překvapením pro mě byl fakt, že téměř všichni žáci, kteří se zprvu práci s hlínou bránili, uvedli, že jsou se svou tvorbou spokojeni. Popisovali, že hlína ve výsledku nebyla tak nepříjemná, jak zprvu předpokládali, a že si práci s ní užili, např. i jako způsob masáže.

Reflexe vyučovací jednotky proběhla v poměrně krátkém čase, z důvodu nedostatku času. Doporučila bych navýšit časovou dotaci alespoň o deset minut. Během reflexe (žáci uložili papíry do jednoho souvislého pruhu, vznikl tak „les“, a posadili se k místu, které se jim nejvíce líbilo) došlo u některých žáků ke zklamání z toho, že si jejich tvorbu nikdo nevybral. Z tohoto důvodu jsem navrhla možnou obměnu způsobu reflexe (viz s. 52 - Na co si dát pozor).

Tuto první vyučovací jednotku výtvarné řady považuji za zdařilou. Podařilo se nám s žáky úspěšně navázat vztah, který je z mého pohledu důležitým předpokladem pro vytvoření příjemné atmosféry hodin. Žáci byli pro tvorbu otevření a jednotlivé části tvorby je zaujaly. Cíle, které byly při přípravě vyučovací jednotky „Procházka lesem“ vytyčeny byly v průběhu motivačních aktivit a následné tvorby naplňovány. Žáci si z tvorby a společně stráveného času v keramické dílně a venku odnesli především netradiční zážitky.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Zobrazení živlů pomocí malby špalíkem hlíny na náčrtníkový nebo balicí papír formátu A3 (Slavíková, Slavík, Eliášová, 2015, s. 51–53)
- Malba domu na papír pomocí šlikru smíchaného s tekutým lepidlem (Rubešová, 2016, s. 42–43)
- Malba ornamentů na vlastním těle pomocí šlikru (Rubešová, 2016, s. 107–108)
- Malba pomocí hlíny a hry s hlínou ve venkovním prostředí (8 divů bláta, 2015)

5.2 Pomocný pracovní list č. 2 – Lesní velikáni

Námět: Lesní velikáni

Technika vytváření: práce s plátem

Technika dekorování: rytí, razítkování

Časová dotace: 90 min

Materiál a pomůcky: podložky či lavičky na sezení, text příběhu „O stromu“ (Ernestová, 2011) (Příloha 1), obrázkové karty stromů, karty s názvy stromů, papírová lepící páska, keramická hlína, látkové ubrousky, válečky, nástroje k rytí (párátka, špejle, vypsane propisky apod.), přírodniny

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák zná názvy několika listnatých a jehličnatých stromů
- Afektivní: Žák na základě otázek ke slyšenému příběhu vypráví o situacích ze svého života; Zná důležitost vzájemné pomoci
- Psychomotorické: Žák vyválí z hlíny rovnoměrný plát; Využívá ke své tvorbě různorodé přírodniny

Motivační aktivity:

- **Stromy a my** (varianta při pobytu venku – pohádka, pozorování stromů)
  - o Pokud to dovolí podmínky a prostorové zázemí školy, začneme tuto vyučovací jednotku venku, na pozemku školy (ideálně v blízkosti stromů). Sedneme si s žáky na podložky/lavičky a vyzveme je, aby se zaposlouchali do příběhu, který jim následně přečteme.
  - o Jedná se o příběh s názvem „O stromu“ (Příloha 1). Po přečtení příběhu se žáků ptáme, jaké vlastnosti měl strom, jaké vlastnosti měla zvířata, žáků se také ptáme, zda a v jakých situacích se zachovali jako pyšný strom, a jestli zažili situace, kdy se zachovali jako dobrosrdečná zvířata. Můžeme rozvinout rozhovor na téma sobectví a vzájemné pomoci.
  - o Poté vyzveme žáky, aby se rozešli do prostoru a zblízka si prohlédli stromy. Motivujeme je k tomu, aby stromy pozorovali z úhlů, ze kterých je ještě nikdy neviděli, aby se jich dotýkali, zkoumali jejich povrch, aby si přivoněli, zkusili je pojmenovat. Následně s dětmi sbíráme libovolné přírodniny, které vezmeme s sebou do keramické dílny.

- **Vyprávění o stromech** (varianta při pobytu v budově, může navázat na pobyt venku – dělení stromů)
  - S žáky se posadíme do kruhu a začneme hádankou: Truhláři mě nejlíp znají, pěkné dřevo ze mne mají. Hlavu zvedám k oblakům, hnízda hlídám všem ptákům. (Strom)
  - Po uhádnutí hádanky si s žáky vyprávíme o tom, jaké dva druhy stromů v lesích rostou a zda znají názvy některých zástupců daných skupin. Do kruhu následně položíme karty s obrázky a s názvy stromů. Postupně oslovujeme žáky, a ti přiřazují názvy k obrázkům.
  - Po přiřazení všech názvů procvičujeme pomocí pohybové hry zařazení jednotlivých stromů mezi jehličnany a listnaté stromy. Žáci se postaví na čaru, která vede středem místnosti (můžeme použít papírovou lepicí, kterou na podlahu/koberec nalepíme). Levá polovina místnosti představuje prostor pro listnaté stromy, pravá polovina představuje prostor pro stromy jehličnaté (můžeme označit písmeny L a J).
  - Vyjmenováváme názvy libovolných stromů rostoucích v lese. Pokud jde o strom listnatý, úkolem žáků je skočit z čáry do levé poloviny místnosti. Pokud se jedná o strom jehličnatý, žáci odskočí na pravou stranu.
  - Po každém názvu stromu a určení, ke které ze dvou skupin strom patří, se žáci vrací zpět na čaru a čekají na další název.

Práce s hlínou:

- Každý žák má k dispozici hroudu hlíny. Tu pomocí bouchání zpracuje a následně z ní samostatně (případně s dopomocí) vyválí plát libovolného tvaru – vytvoří tak podkladovou placku, jejíž okraje následně vlhkými prsty zahladí.
- Žáci mají k dispozici nástroje k rytí (párátka, špejle, vypsané propisky apod.) a přírodniny. Jejich úkolem je pomocí těchto pomůcek technikou rytí a razítkování (otiskování jednotlivých přírodnin dle libosti) vytvořit otisk – vlastní strom.
- Ploché přírodniny mohou žáci do plátu zaválet a následně je z hlíny odejmout. Pokud se stane, že v hlíně zůstane malé množství přírodniny, nevadí to. Při výpalu tento materiál shoří.
- Po dokončení práce a úklidu pracovního místa vymyslí každý žák název pro svůj strom. Strom také obdaří jednou speciální vlastností, kterou spolu s názvem spolužákům v reflexi prezentuje.

- V závěrečné reflexi žáky následně vyzveme, aby na podložkách přenesli své výtvary do prostoru místnosti a položili je na místo, které je pro jejich strom to nejlepší. Společně pak procházíme naším keramickým lesem a zastavujeme se u jednotlivých stromů. Jeho tvůrce vždy řekne, jaké jméno svému stromu dal, a jakou vlastností je strom obdařený.

Fotodokumentace procesu tvorby:

Obr. 22. - 27. Vyučovací jednotka „Lesní velikáni“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- MOTIVAČNÍ AKTIVITA – pokud realizujeme motivační aktivitu „Stromy a my“, je potřebné, aby učitel sledoval vývoj vyprávění žáků o vlastnostech a situacích, které zažili. Může se objevit snaha poukazovat na negativní vlastnosti druhých, a situace, ve

kterých se negativní vlastnosti demonstrují. Žáci by se však především měli zamýšlet nad vlastnostmi svými.

- PROSTOR – práce s válečky je prostorově náročnější. Proto, je dobré, aby měl každý žák kolem sebe dostatek místa nejen na válení, ale i na to, aby se mohl ke své práci postavit a vložit tak do válení více síly.
- ZÁVĚREČNÁ REFLEXE – při vysvětlování způsobu závěrečné reflexe je dobré povzbudit žáky k vymýšlení netradičních jmen pro své stromy. Pokud tak neučiníme, žáci nemusí zadání pochopit a pojmenovávají poté stromy již existujícími názvy či názvy jiných rostlin a věcí.
- VÝPAL – v případě této vyučovací jednotky nedošlo k výpalů výtvorů, stěžejní byl proces tvorby. Výrobek se však samozřejmě může v případě potřeby vypálit a dále dekorovat.

Reflexe vyučovací jednotky:

V úvodu vyučovací jednotky jsme se přesunuli na pozemek ZŠ, kde proběhla krátká reflexe minulého setkání a motivační aktivita uvozující téma této vyučovací jednotky. S žáky jsme se posadili na lavičky v altánu, přivítali se, a v krátkosti se vrátili k tvorbě minulé vyučovací jednotky tím, že jsme si prohlédli obrazy malované hlínou – již v zaschlé podobě. Žáci spontánně upozorňovali na rozdíly ve vzhledu děl před uschnutím a po něm, se zaujetím popisovali jednotlivé detaily výtvorů.

Na tuto krátkou reflexi jsme navázali motivační aktivitou „Stromy a my“. Žáci se pohodlně usadili a naslouchali příběhu o stromu (Příloha 1), který jsem jim četla. Po jeho závěru jsem je vyzvala, aby se pokusili vyjmenovat vlastnosti, které měl strom a také jednotlivá zvířata. Žáci se snažili vyjmenovat kladné i záporné vlastnosti jednotlivých postav příběhu. Následně jsem je vyzvala, aby přemýšleli nad situacemi v životě, kdy se oni sami zachovali podobně jako strom či jako zvířata v příběhu. Žáci nacházeli mnoho situací, kdy jednali správně, a kdy se u nich projevila některá z kladných vlastností zvířat. Dokázali také vyzdvihnout chování svých spolužáků a poukázat na situace, kdy jim druzí pomohli. Někteří žáci měli odvalu přiznat se k situacím, ve kterých nejednali správně. Po čase však vznikl určitý problém – žáci začali poukazovat na nedostatky a prohřešky druhých. Proto jsem je upozornila na smysl této aktivity – zamyslet se nad sebou a svými vlastnostmi. Poukázala jsem na to, že sebehodnocení je většinou mnohem náročnější než vynášení soudů nad druhými. Často však právě sebehodnocení může vést ke zlepšení či změně chování každého z nás. Po vyprávění se žáci rozešli do prostoru pozemku ZŠ a měli možnost pozorovat stromy, zároveň také sbírali přírodniny, které byly

potřebné pro následnou tvorbu. Druhou navrhovanou motivační aktivitu jsme nerealizovali. Je vhodnější do vnitřního prostředí (např. při nepřízní počasí). Z tohoto důvodu nebyl dostatečně naplněn předpokládaný cíl „Žák zná názvy několika listnatých a jehličnatých stromů“. Žáci v průběhu vyučovací jednotky názvy několika stromů vyjmenovali, nebyla však realizována aktivita, pomocí které by si své znalosti ověřili či upevnili.

Po motivační aktivitě jsem se přesunuli do prostor keramické dílny, kde jsem žákům rozdala potřebné pomůcky a hlínu. Žáci si svou hroudu hlíny zpracovali pomocí bouchání a následně ji rozváleli do tvaru placky. Někteří váleli plát poprvé, proto se zprvu potýkali s mírnými obtížemi – nedokázali vyvinout dostatečný tlak, placka tak byla příliš hrubá, hrbolatá či se zachytávala na válečku. Každému se však po čase podařilo samostatně nebo s dopomocí plát vyválet. Během této činnosti bylo potřeba, aby se žáci chovali ke spolužákům ohleduplně – půjčovali si válečky a zároveň se dělili o pracovní prostor.

Ve chvíli, kdy měli žáci připravený plát, začali tvořit stromy pomocí přírodnin a dalších nástrojů určených k rytí. Přírodniny, které jsme na pozemku ZŠ nasbírali, měly rozmanitý tvar i povrch. Poskytovaly tudíž mnoho možností, jak je při tvorbě využít. Žáci dělali do hlíny otisky, prorývali ji, na některých místech část hlíny odebírali – tvořili zcela podle své fantazie, vznikaly tak stromy mnoha podob. Tuto vyučovací jednotku s názvem „Lesní velikáni“ jsme uzavřeli závěrečnou reflexí, ve které každý žák představil název svého stromu a také vlastnost, kterou daný strom má. Žáci pro pojmenování používali spíše existující názvy rostlin a věcí, pouze v jednom případě se objevila snaha pojmenovat strom netradičním, dosud neexistujícím názvem. Pokud bych v budoucnu vyučovací jednotku realizovala znova, pokusila bych se žáky motivovat k vymýšlení právě takových názvů. Technika práce s plátem a s přírodninami, která byla využívána, žáky zaujala, vytvářeli s nadšením a pečlivostí. Při tvorbě projeví svou tvořivost, dokázali se soustředit na detaily, ale i na dílo jako celek.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Strom vytvořený pomocí otisku zmuchlaného pevnějšího papíru (Duchyňa, Vondrušková, 2007, s. 35)
- Mísa z plátu ozdobená otisky přírodnin (Rubešová, 2016, s. 101–104)
- Tácky se skládaným okrajem s otiskem přírodnin (Tácky se skládaným okrajem, 2016, s. 12)
- Zobrazení čtyř ročních období pomocí techniky razítkování přírodninami (Hojerová, 2005)

5.3 Pomocný pracovní list č. 3 – V lese je živo

Námět: V lese je živo

Technika vytváření: modelování z válečků, kresba suchým pastelem

Technika dekorování: ve vyučovací jednotce není použita

Časová dotace: 90 min

Materiál a pomůcky: rozstříhané obrázky lesních zvířat, papírové proužky s informacemi o lesních zvířatech, kartičky s popisem určité situace odehrávající se v lese, tvrdé bílé papíry formátu A3 (mohou být i větší), keramická hlína, suché pastely

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák ví, která zvířata žijí v lese; Zná některá fakta o jejich životě
- Afektivní: Žák umí spolupracovat ve dvojici/skupině při plnění zadaného úkolu
- Psychomotorické: Žák umí tvořit z hlíny válečky různé délky i tloušťky

Motivační aktivity:

- **Lesní zvířata** (skládání puzzle a přiřazování informací o zvířatech)
  - o Vyzveme žáky, aby se rozdělili do skupin (počet žáků ve skupině určíme podle aktuálního počtu žáků ve třídě). Následně je jejich úkolem poskládat rozstříhaný obrázek (puzzle) lesního zvířete. Ve chvíli, kdy skupina obrázek poskládá, začne hledat věty s informacemi o daném zvířeti. Ty jsou připraveny na papírových proužcích na předem určeném místě v místnosti. Každá skupina musí najít a přiřadit ke svému zvířeti čtyři informace. Žáci se u místa s informacemi střídají – hledá vždy pouze jeden člen skupiny.
  - o Poté si s žáky sedneme do kruhu a vyzveme jednotlivé skupiny, aby představily svá zvířata. Tato aktivita může vyústit v rozhovor, kdy si s žáky navzájem sdělujeme zážitky ze setkání s lesními zvířaty.
- **Živé obrazy** (pohybově-dramatická aktivita)
  - o Žáky rozdělíme do skupin (počet skupin vychází z aktuálního počtu žáků, skupiny mohou být tvořeny třemi až pěti členy). Každá skupina dostane kartičku s popisem určité situace odehrávající se v lese (např. medvědice jde s medvěděttem jde lesem a zdolává potůček, apod.). Úkolem žáků je vytvořit pomocí svých těl živý statický obraz, který znázorňuje danou situaci.

- Po uplynutí stanoveného času jednotlivé skupinky své obrazy předvedou a ostatní žáci v roli diváků mohou hádat o jakou situaci se jedná – snaží se ji popisovat.

Práce s hlinou:

- Žáci mají k dispozici tvrdý bílý papír formátu A3 a hroudu hlíny. Z ní tvoří válečky, pomocí kterých na svém papíru vytvářejí obraz libovolného zvířete (zvířat) žijícího v lese.
- Ve chvíli, kdy jsou již se svým hliněným dílem spokojeni, dokreslují pomocí suchých pastelů okolní přírodu, ve které se dané zvíře nachází, mohou dokreslovat také samotné zvíře.
- Po dokončení práce a společném úklidu vezmou žáci svá díla do kruhu, kde je mohou popsat spolužákům, a také se podělit o prožitky z tvorby. Výtvary můžeme instalovat na místo ve škole/třídě určené k výstavě výtvarných děl.

Fotodokumentace procesu tvorby:

Obr. 28. - 31. Vyučovací jednotka „V lese je živo“,
zdroj – vlastní fotografie

Obr. 32. - 35. Vyučovací jednotka „V lese je živo“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- **OBLEČENÍ** – při realizaci této vyučovací jednotky je velmi pravděpodobné, že se žáci zašpiní (z důvodu použití keramické hlíny, ale také kvůli práci se suchými pastely). Proto je potřeba, aby měli žáci vhodné pracovní oblečení.
- **PAPÍR** – osvědčilo se dát žáků na výběr mezi dvěma rozměry papírů – A3 a A2.
- **PASTELY** – může se stát, že někteří pracují s pastely poprvé. Proto je dobré zmínit možné způsoby tvorby – vrstvení barevných linií, které nebudou následně rozetřeny a práce s roztíranými plochami (Roeselová, 1996).

Reflexe vyučovací jednotky:

Úvodní částí této vyučovací jednotky s názvem „V lese je živo“ byla motivační aktivita „Lesní zvířata“. Žáci se po počátečních instrukcích spontánně rozdělili do skupinek. Následně začali skládat přidělené puzzle. Přestože se jednalo o poměrně malý počet velkých dílků puzzle, většina skupinek měla se skládáním a vzájemnou domluvou potíže. Po čase ale všechny skupiny i přes počáteční rozladění a místy i neshody obrázků úspěšně složily a začaly s vyhledáváním informací o zvířatech. U místa, kde byly papírky s informacemi položeny, se střídaly jednotliví členové skupinek, zatímco zbylí žáci posuzovali, zda již přiřazené informace skutečně patří

k jejich zvířeti. V závěru této motivační aktivity jsme provedli reflexi přečtením informací o zvířatech a posouzením, zda jsou informace odpovídající. Tato část aktivity byla poměrně zdlouhavá z důvodu délky jednotlivých informací, žáci měli problémy s udržení pozornosti a s nasloucháním druhým skupinkám. Při opakované realizaci této aktivity u dětí raného školního věku bych volila informace spíše kratšího rozsahu, které by však nebyly ochuzeny o svou obsahovou hodnotu. Druhou (pohybově-dramatickou) motivační aktivitu jsme v této hodině nerealizovali.

Po rozhovoru o lesních zvířatech, který uzavřel první část výukové jednotky (motivační aktivity) jsem žákům rozdala papíry – měli možnost vybrat si mezi papíry dvou formátů (A3 a A2). Většina žáků se rozhodla pro menší formát – A3, který v nich nevyvolával pocit strachu z velké plochy, někteří se však rozhodli využít papíru formátu A2, který jim poskytoval větší volnost při tvorbě. Žáci měli k dispozici také hroudu hlíny, kterou po stručných instrukcích začali přetvářet ve válečky různých délek a tloušťek, ze kterých následně tvořili lesní zvířata (v některých případech i les samotný). U žáků jsem mohla pozorovat, že je netradiční způsob práce s hlínou velmi zaujal. Pracovali pečlivě a s nadšením, dokázali se na tvorbu soustředit, tvořili válečky různých délek a různé tloušťky. V některých případech si své válečky mezi sebou i darovali, pokud viděli, že by to spolužákovi v aktuální chvíli pomohlo k dotvoření konkrétního místa výtvaru. Jediným problémem, který se v průběhu práce s hlínou vyskytl, bylo nepřiléhání válečků k papíru, a tudíž jejich nežádoucí posuny. Žáci tento problém řešili silnějším přitlačením válečků k podkladovému papíru.

Po dokončení práce s hlínou následovalo dotvoření děl pomocí suchých pastelů. U většiny žáků jsem se setkala s tím, že nevyužívali možnost pastely rozmazávat, vytvářeli pouze souvislé barevné linie a plochy. Poukázala jsem jim tedy na tuto vlastnost suchých pastelů. Žáci následně využívali kombinaci linií a roztíraných ploch.

V závěrečné reflexi měli žáci prostor pro zhodnocení své práce. Ve většině případů byli se svými díly i s předcházejícím procesem tvorby spokojeni, pozitivně také hodnotili možnost vyzkoušet si novou, pro ně dosud neznámou, techniku práce s keramikou.

Průběh výukové jednotky hodnotím jako zdařilý, žáci měli možnost využít techniku modelování z válečků netradičním způsobem. V průběhu motivačních aktivit a tvorby byly naplňovány stanovené cíle a navržená časová dotace je vyhovující. Technika je pro svou nenáročnost dobře využitelná ve větší skupině dětí mladšího školního věku, také u dětí předškolního věku (Rubešová, 2019), či v institucích, kde není k dispozici pec pro výpal keramiky.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Ptáček vytvořený z hliněných válečků (Sýkorová, 2012, s. 16)
- Tvorba bludiště z válečků lepených na plát (Rubešová, 2016, s. 109–112)
- Postavičky zvířátek vytvořené z válečků tvarovaných na formě (Rubešová, 2016, s. 88–92)
- Barevné termišťe vytvořené z válečků z hlín různé barvy (Kroužek keramiky, 2015, s. 18–19)
- Nádobka vytvořená z válečků (Bláhová, 2017, s. 20–21)
- Srdce vytvořené z válečků, okolí dokreslené pomocí pastelů (Rubešová, 2019)

5.4 Pomocný pracovní list č. 4 – Na lesním palouku

Námět: Na lesním palouku

Technika vytváření: hliněná batika (rezerváž hlinou)

Technika dekorování: ve vyučovací jednotce není použita

Časová dotace: 90 min (v případě práce s větší skupinou žáků je vhodné rozdělit práci do dvou částí, např. první část – 90 min, druhá část – 45 min)

Materiál a pomůcky: hádanky (Příloha 2) (Pospíšilová, 2014), text písně Houby (Příloha 3) (Kružíková, 2011), obrázky hub a lesních plodů či knihy s těmito obrázky, bavlněné tašky, novinový papír, šlikr, štětce, barvy na textil, houbičky, gumové rukavice, žehlička, fén, nádoba s vodou, papíry, tužky

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák ví, že ne všechny rostliny a lesní plody jsou pro člověka jedlé, že některé z nich mohou být pro člověka jedovaté
- Afektivní: Žák ví, jakým způsobem se má chovat v lese, ví, jaké chování člověka může lesu škodit
- Psychomotorické: Žák využívá štětec k malbě pomocí šlikru a houbičku k nanášení barev na textil pomocí tupování; Žák umí realizovat svou představu na netradiční plochu

Motivační aktivity:

- **Hádanky a vyprávění o lesních plodech, bylinách a houbách** (individuální činnost, společné vyprávění)
  - o Dnešní vyprávění uvedeme několika hádankami (Příloha 2). Ty žákům přečteme a jejich úkolem je na kartičku napsat odpovědi (hádky se vztahují k lesním plodům a houbám). Po přečtení všech hádanek spolu s žáky odpovědi zkontrolujeme.
  - o Na tuto aktivitu můžeme navázat rozhovorem o procházkách do lesa, o sběru lesních plodů, bylin a hub. Žáci mohou sdělovat své zážitky z procházek do lesa a se sběru. Toto vyprávění otevírá možnost pro zmínění tématu zásad chování v lese.

- **Píseň Houby** (hudební aktivity)
  - S žáky se pomocí „hry na ozvěnu“ naučíme píseň s názvem Houby (Příloha 3). Prvním krokem je deklamace textu, následuje vyprávění o příběhu písně, ve kterém mj. můžeme zmínit nebezpečí, které hrozí při požívání neznámých/jedovatých rostlin, plodů či hub. Žákům můžeme tyto rostliny ukázat na obrázkových kartách či v knihách.
  - Následuje učení se melodii písně pomocí hry na ozvěnu. Píseň poté můžeme zpívat s různou intenzitou, s různou emocí, různou rychlostí. Mohou ji zpívat různé skupiny dětí vytvořené podle určitých kritérií.

Práce s hlínou:

- Vyzveme žáky, aby se zamysleli nad tím, kterými lesními rostlinami by rádi dekorovali svou budoucí tašku. Žáci mohou šlikem malovat existující rostliny, mohou také zobrazit rostliny, které si samy vymyslí. Pokud potřebují, mají k dispozici tužky a papíry pro provedení návrhu malby, ten lze také vytvořit přímo na tašku.
- S žáky si připravíme bavlněné tašky, do kterých vložíme novinový papír (hlína ani barva tak neprosákne a nezašpiní zadní stranu tašky). Na tašky můžeme pomocí papírové lepící pásky vyznačit prostor, kde budeme následně malovat.
- Štětcem začneme nanášet šlikr na textilii a vytváříme tak obrázek lesních rostlin, plodů či hub. Je dobré žákům vysvětlit, že se jedná o rezerváž – místa, která budou hlínou vykryta, budou mít po skončení tvorby barvu textilie, se kterou pracujeme.
- Po zaschnutí hlíny (proces sušení můžeme urychlit fénem) tupujeme barvou na textil čistá místa textilie pomocí houbičky. Barvu nanášíme až ke krajům míst s hlínou, můžeme jí také šlikr překrýt.
- Po následném zaschnutí barvy (znova můžeme využít fén) tašku obrátíme na rubovou stranu a žehličkou po této straně přejíždíme a barvu tak zažehlíme.
- Následně textilii vymácháme ve studené vodě. Dojde tak k vymytí hlíny a místa, která byla hlínou vykryta, budou mít svou původní barvu. Tašky poté zavěsíme, a po uschnutí a přežehlení jsou připraveny k použití.

Fotodokumentace procesu tvorby:

Obr. 36. - 43. Vyučovací jednotka „Na lesním palouku“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- MOTIVAČNÍ AKTIVITA – pokud chceme zvýšit dynamiku motivační aktivity, žáci mohou odpovědi na hádanky doplňovat pouze ústně, nemusí je psát na papírky. Pokud se však jedná o větší skupinu, je dobré zachovat navrhovaný způsob – možnost aktivně se zapojit tak mají všichni.
- NOVINOVÝ PAPÍR – před započítím tvorby je nutné vložit do tašky novinový papír odpovídajících rozměrů a potřebné tloušťky. Pokud se tak nestane, dojde k potřísnění zadní strany tašky hlinou a později i barvami.
- BARVY – je vhodné, aby zvláště v této vyučovací jednotce měli žáci k dispozici pracovní oblečení. Barvy na textil jsou nevypratelné. Pokud hrozí riziko velkého kontaktu barev s pokožkou (v případě tupování houbičkami zde reálné riziko je), můžeme přistoupit k použití gumových rukavic. Pro nanášení barev na menší plochy je dobré využít štětce.
- SUŠENÍ – z důvodu dlouhého času schnutí jak šlikru, tak textilních barev je vhodné mít k dispozici více fénů, kterými je možno proces sušení urychlit.

Reflexe vyučovacích jednotek:

Již na začátku reflexe je potřeba uvést, že ač jsem původně předpokládala, že bude tvorba realizována v jedné vyučovací jednotce (90 min), bylo nutné tvorbu pro její náročnost rozdělit do jednotek dvou. První vyučovací jednotka (90 min) obsahovala motivační aktivity, malbu šlikrem, sušení výtvorů a jejich dekorování pomocí barev na textil. V druhé (45 min) proběhlo vymývání šlikru a byla realizována také závěrečná reflexe.

Výukovou jednotku s názvem „Na lesním palouku“ jsme zahájili několika hádankami, které žáky uvedly do tématu. Na tuto motivační aktivitu a vyprávění o procházkách v lese a sběru lesních plodů plynule navázalo seznámení s písní „Houby“. Tu jsem využila rovněž jako hádanku – po první sloce, kterou jsme žáky za doprovodu kytary naučila, jsem je vyzvala, aby přemýšleli nad tím, které houby si houbař z lesa odnesl. Žáci tak byli motivováni k přemýšlení nad názvy hub, které znají. Po dozpívání písně a odhalení skutečnosti, že si houbař neodnesl žádné houby, protože byly všechny jedovaté, jsme s žáky krátce rozmlouvali o rizicích spojených se sběrem hub a o způsobech chování lidí v lese. Nejen v této vyučovací jednotce, ale i v dalších se mi potvrdila skutečnost, že žáci velmi rádi vyprávějí o svých zážitcích a zkušenostech. Jediným problémem, který se vyskytuje v těchto chvílích, je udržení pozornosti některých žáků a občasné porušování pravidla – jeden mluví, ostatní naslouchají. Jedním

z možných řešení tohoto problému je používání zvonečku jako znamení pro utišení se, či jako upozornění na porušování zmíněného pravidla.

Pracovní postup tvorby této vyučovací jednotky byl ve srovnání s jednotkami předchozími poměrně náročný. Žákům jsem tedy jednotlivé kroky důsledně vysvětlila, zodpověděla jsem rovněž jejich dotazy. Žáci si do svých tašek vložili novinové papíry a následně začali tvořit. K malbě používali šlikr vytvořený z hlíny MA, který však nebyl po zaschnutí na světlé látce dostatečně kontrastní. Při opakované realizaci výukové jednotky bych zvolila šlikr tmavšího odstínu (např. z hlíny ROT), který by byl po zaschnutí na světlé látce lépe viditelný.

Na začátku tvorby někteří žáci znejistěli, a báli se malovat na tašku bez předchozího návrhu. Proto jsem jim dala možnost provést návrh tužkou na papír či přímo na tašku. Této nabídce žáci využili. Nanášeli poté šlikr kulatými štětci různých velikostí, vybírali si je podle toho, jakou šířku měla mít výsledná linie. Malba hlínou nečinila žákům potíže, pozorovala jsem u nich vysokou míru koncentrace, díky níž pracovali poměrně čistě a precizně. Při prohlížení fotografií dokumentujících tvorbu jsem však zjistila, že má mnoho žáků problémy se správným úchopem štětce. V případě použití štětců v průběhu dalších výukových jednotek budu žáky na správný úchop upozorňovat a procvičovat ho s nimi.

Po dokončení práce se šlikrem si žáci uklidili svá pracovní místa a následně fénem sušili výtvořky. K dispozici jsme měli pouze jeden fén, proto někteří sušili své tašky také u otevřených oken dílny. Ve chvíli, kdy byl již šlikr zaschnutý, začali žáci na svou tašku nanášet barvu na textil pomocí houbiček (tupováním). Tato část hodiny byla poměrně náročná. Žáci se dělili o misky s barvami, museli dávat pozor na to, aby se při tvorbě neumazali (barvy se nedají vyprat) a zároveň, aby nepobarvili spolužáky okolo, či svou tašku na místech, kde barvu mít nechtěli. Tupování houbičkou se zprvu jevilo jako velmi vhodná varianta nanášení textilních barev (důkladné pokrytí velké plochy během krátkého času), v průběhu tvorby jsem však zjistila, že je pro žáky daného věku práce s houbičkami a takovým druhem textilní barvy poměrně náročná. Někteří měli více barvy na svých rukou (barva se z pokožky velmi špatně smývá) než na dekorované tašce. Z tohoto důvodu bych při opětovné realizaci této vyučovací jednotky volila nanášení barev pomocí štětců. Po nanesení barvy jsme nechali tašky sušit ve vodorovné poloze na stolech v keramické dílně. Po úklidu pracovního místa a důkladném umytí rukou jsme vyučovací jednotku zakončili.

Před navazující vyučovací jednotkou jsem z tašek vytáhla novinové papíry a z rubu je přežehlila. S žáky jsme poté v hodině připravili kbelíky se studenou vodou, a po slepení papírových lepících pásek, jsme tašky v kbelících vyprali. Tím jsme z nich smyli veškerou

hlínu. Zjistili jsme však, že v některých místech neměl šlikr potřebnou hustotu, a pokud byla v tomto místě nanесena také barva, nedala se v této chvíli spolu se šlikrem vymýt. Po vyprání jsme tašky nechali sušit a průběh dvou vyučovacích jednotek „Na lesním palouku“ krátce zhodnotili.

Pro žáky byl tento způsob práce s hlínou velmi zajímavý, po skončení tvorby se někteří z nich zmiňovali, že by si v budoucnu rádi vytvořili další tašku. I přes skutečnost, že ne vždy vznikl na tašce takový obrázek, jaký byl původně plánován, byli žáci s tvorbou spokojeni, a tašky si po jejich uschnutí s radostí odnesli – mnozí z nich si je také vzápětí naplnili.

Tyto vyučovací jednotky kladly ve srovnání s těmi předchozími vyšší nároky na pozornost, pečlivost i představivost žáků. Jednalo se však také o hodiny, ze kterých si žáci mohli poprvé odnést výtvar domů, což bylo pro každého jednoho z nich velkou motivací. V průběhu motivačních aktivit a tvorby byly naplňovány předem stanovené cíle. Časová dotace byla, jak už jsem zmiňovala, navýšena o 45 minut.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Látka na sáčky na bylinky dekorovaná technikou hliněné batiky (Grimmichová, 2017, s. 116–118)
- Hedvábný šátek dekorovaný malbou šlikrem smíchaným s barvou na textil (Grimmichová, 2017, s. 119–120)
- Malba barevnou hlínou (Šmíkmátorová, 2016)
- Batikování triček šlikrem (Sochová Landová, 2012)
- Hliněná batika využívající hlínu obarvenou přírodními barvami či barvami na textil (VOYO, 2010 [online])

5.5 Pomocný pracovní list č. 5 – Dej mi napít, studánko

Námět: Dej mi napít, studánko

Technika vytváření: modelování z hroudy

Technika dekorování: vylévání glazurou, dekorování vnější strany hrnečku pomocí barevných glazur

Časová dotace: první část – 90 min, druhá část – 45 min

Materiál a pomůcky: CD Studánko rubínko, hudba se zvuky tekoucí vody, kruhové šátky modré barvy (podle počtu žáků), kartonové podložky (podle počtu žáků), libovolné přírodniny, umělé materiály (např. barevné korálky, skleněné kamínky, barevná dřívka apod.), text básně Lesní studánka, keramická hlína, látkové ubrusky, párátko, šlikr, naběračka, glazura (nejlépe průhledná) v kyblíku (na vylévání), barevné glazury, nástroje, pomocí kterých budou žáci nanášet glazuru na vnější stranu výtvaru

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák si osvojí zásady techniky nanášení glazury pomocí štětce a také pomocí techniky ponořování a polévání; Žák ví, že je z důvodu nepropustnosti hrnečku potřebné, aby byl jeho vnitřek naglazován
- Afektivní: Žák umí trpělivě pracovat na dokončení svého díla
- Psychomotorické: Žák vytváří pomocí techniky modelování z hroudy

Motivační aktivity:

- **Píseň Studánko, Rubínko** (poslech písně a na ní navazující rozhovor)
  - o S žáky si poslechneme píseň Studánko, Rubínko z CD ze stejnojmenné knihy (Rákosníková, 2009, s. 8). Na poslech naváže rozhovor, ve kterém se žáků ptáme, co v písni slyšeli. Mohou si vzpomínat na jednotlivá slova, verše, příběh básně.
  - o Poté si s žáky vyprávíme o tom, zda už někdy studánku v lese viděli, jak taková studánka vypadá, a komu a jakým způsobem slouží.
- **Moje studánka** (tvorba vlastní studánky)
  - o Zapneme relaxační hudbu spojenou se zvukem tekoucí vody. Každý žák má k dispozici kruhový šátek modré barvy, karton, na kterém bude tvořit, hroudu hlíny a také další přírodní i umělé materiály.

- Žáci pomocí těchto pomůcek vytvářejí vlastní studánku. Hlína, kterou mají k dispozici, jim může posloužit k tvorbě kamenů, které studánku ohraničují. Žáci pomyslné kameny tvoří z kuliček, které si z hlíny připraví. Tato aktivita je průpravným cvičením pro následnou tvorbu základního tvaru hrnečku – koule.
- Žáky vedeme k tomu, aby tvořili v tichosti a při plné koncentraci. Po uplynutí času stanoveného pro tvorbu ztišíme relaxační hudbu, a posadíme se do kruhu. Každý má možnost vyprávět o tom, jak se při tvorbě cítil, co ho napadlo. Společně se kolem studánek projdeme a žáci mají možnost tu svou (ale i studánky ostatních spolužáků) okomentovat. V závěru reflexe této aktivity můžeme nechat žáky hádat, co budeme v této projektové tvořit.

Práce s hlínou:

- Každý žák má k dispozici kus hlíny, který následně zpracuje pomocí bouchání a případně i hnětení. Z takto připravené hroudy žáci zformují pravidelnou kouli. Tou klepnou o podložku – na jejím spodu se tak vytvoří rovná plocha, na které bude hrneček stát. Žáci do středu koule vtlačí prst (použít mohou také druhý konec štětce, kterým udělají díru pomocí jeho vtlačení a následného kroužení), a začnou hlínu rovnoměrně vymačkávat směrem do stran a nahoru. Během tvarování hrnečku je dobré průběžně zahlazovat nerovnosti a praskliny vlhkými prsty. Výsledný tvar hrnečku ponecháme na samostatném rozhodnutí každého žáka.
- Ve chvíli, kdy je již hrneček vytvořený, vyzveme žáky, aby si vymodelovali ouško. Upozorníme je, aby při lepení pamatovali na zdrsnění a našlikrování míst, kde dojde ke slepení. Po dotvoření oušek necháme hrníčky zavadnout a důkladně proschnout, následně přistoupíme k přežahu.
- Druhou částí tvorby je dekorování hrnečku pomocí glazury. Prvním krokem je dekorování hrnečku pomocí vylévání glazurou. Do umyvadla položíme kyblík s rozmíchanou glazurou potřebné barvy. Z jejího povrchu pomocí naběračky stáhneme na kraje vzduchové bubliny. Naběračkou nabereme glazuru a nalejeme ji do výtvaru. Naplněným hrnečkem otáčíme a poté glazuru vylejeme zpět do kyblíku. Glazuru necháme zaschnout.
- Žáci si následně vyberou nástroje, pomocí kterých budou nanášet glazuru na vnější stranu výtvaru (např. konce pastelek, vidličky, zubní kartáčky apod.). Mohou otisky glazury seskupovat do konkrétních obrazců či je nechat pouze jako abstraktní dekor. Po dokončení práce přistoupíme k ostrému výpalu.

Fotodokumentace procesu tvorby:

Obr. 44. – 51. Vyučovací jednotka „Dej mi napít, studánko“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- **MOTIVAČNÍ AKTIVITA** – pokud realizujeme motivační aktivitu Moje studánka, je dobré, aby byl předem stanoven počet kusu dekoračního materiálu na jednoho žáka. Předvedeme tím nepříjemné situaci, kdy si někteří žáci vezmou věci na tvorbu mnoho a pro druhé pak nezůstane potřebné množství. Pokud nechceme předem deklarovat počet kusů, je na místě žáky alespoň upozornit na to, aby mysleli na druhé.
- **HLÍNA** – pokud žáci modelují touto technikou poprvé, případně pokud se jedná o mladší děti, je dobré, aby množství hlíny odpovídalo jejich možnostem. Tzn. hrouda hlíny by se žákům měla vlézt do dlaně.
- **NEŽÁDOUCÍ SCHNUTÍ HLÍNY** – v případě delší práce s hlínou dochází k jejímu schnutí a praskání. Proto je dobré mít k dispozici namočené houbičky, o které si mohou žáci navlhčit prsty.
- **VYLÉVÁNÍ GLAZUROU** – pokud je vyučovací jednotka realizována ve skupině s větším počtem žáků, je dobré, aby bylo připraveno více nádob s průhlednou glazurou na vylévání. Zamezí se tak vzniku případných prostojů, kdy řada žáků čeká na místo u jednoho kbelíku.
- **ČISTÉ DNO VÝROBKU** – během tvorby je vhodné opakovaně upozornit žáky na nutnost zachování (znovu zajištění) čistoty dna výrobku. V případě ledabylosti v tomto kroku hrozí riziko přilepení výtvoru v peci.

Reflexe vyučovacích jednotek:

Realizace tvorby s názvem „Dej mi napít, studánko“, byla plánována do dvou vyučovacích jednotek, ve kterých rovněž proběhla.

První vyučovací jednotka započala úvodní motivační aktivitou. V jejím průběhu jsem žáků pustila píseň „studánko rubínko“, na jejíž poslech navázalo vyprávění o tom, co v písni zaznělo – žáci zmiňovali části písně a slova, která se v písni objevila. Na tento krátký úvod navázal rozhovor o lesních studánkách a jejich významu pro les i pro člověka. Žáci byli velmi aktivní, nebáli se hledat odpovědi, sezení v kruhu vytvářelo příjemnou přátelskou atmosféru.

Následně jsem žáky vyzvala k tomu, aby pomocí dekoračního materiálu vytvořili vlastní studánku. Každý měl k dispozici kartonovou podložku, modrý šátek ve tvaru kruhu a hroudu hlíny. Všichni mohli využít také skleněné kamínky několika barev, plstěné lístky a květiny, poloviny dřevěných kolíčků a textilní kolečka různých barev. Žáci si položili své podložky s šátkem na podlahu v místnosti s kobercem – na místo, kde se cítili nejlépe. Košíky se společným dekoračním materiálem byly položeny uprostřed místnosti. Úkolem žáků bylo vytvořit vlastní

studánku. Tvorbu doprovázela tichá relaxační hudba obohacená o zvuky lesa, která vytvářela příjemnou a klidnou atmosféru. Žáky jsem povzbuzovala k soustředěné činnosti bez zbytečného mluvení. Všichni tvořili se zaujetím, mnoho žáků využilo možnost dotvořit svou studánku pomocí hlíny (např. hliněné kuličky představovaly kameny kolem studánku, někteří tvořili živočichy ve studánce pomocí válečků, jiní pomocí válečků, do kterých zatlačili dekorační materiál, vytvořili „ohrazení“ studánky). Jediným problémem, se kterým se žáci během této aktivity potýkali, byl nedostatek dekoračního materiálu. Ten byl však relativní – objem dekoračního materiálu byl dostačující, někteří žáci si však pro svou tvorbu vzali mnoho např. kamínků, a druzí jich tak měli málo. Tuto situaci jsme museli aktuálně řešit domluvou mezi žáky, při které jsem jim byla nápomocna. Po uplynutí stanoveného času (aktivita probíhala přibližně patnáct či dvacet minut), jsme tuto část hodiny zakončili zhodnocením – žáci měli prostor pro popis své vlastní studánky a procesu tvorby, který jejímu vzniku předcházela. Následně žáci hádali, jaký výtvar budou vytvářet – snažili se přijít na to, který předmět by mohl mít souvislost se studánkou. Po čase hádání a několika malých nápovědách správně uhádli, že se bude jednat o hrneček.

Následovala samotná keramická tvorba. Každý žák měl k dispozici hroudu hlíny, která se mu pohodlně vešla do dlaně, a ze které vytvořil kouli. Překvapilo mě, že žákům tento krok nedělal větší obtíže. Za poměrně krátký čas a s lehkostí vytvořila většina z nich souměrné koule. Poté pomocí poklepu koulí o pracovní desku vytvořili plošku pro postavení budoucího hrnečku a následným vtlačení palce do středu připravili základní otvor pro vymačkávání. To následovalo záhy. Jednalo se o pravděpodobně nejnáročnější krok tvorby této vyučovací jednotky. Většina žáků měla problémy s odhadem vhodné tloušťky hrnečku, tzn. nevytlačili dostatečné množství hlíny a stěny pak byly příliš tlusté či velmi nerovnoměrné. Rovněž dno bylo často nedostatečně vytlačeno. Po upozornění na potřebu zmenšení tloušťky stěn či dna, a po případné demonstraci vytlačování, žáci dále pracovali, a po určitém čase se každému z nich podařilo docílit přiměřené tloušťky. Tvorba základu hrnečku byla pro mnohé z nich cvičením trpělivosti.

Následovalo dekorování hrnečku pomocí rytí – mnoho žáků ho ozdobilo vlastním podpisem či dekorem s přírodní tematikou. Zdobení probíhalo na vnější straně hrnečku, někteří však vytvořili dekor i na jeho dně. Posledním krokem první vyučovací jednotky byla příprava a následné lepení ouška. Většina žáků využila možnosti vytvořit ouško z několika k sobě přilepených kuliček. Tato varianta měla proti variantě přilepení ouška vytvořeného z válečků, několik výhod – za podmínky, že je ouško dobře lepené, je méně náchylné k ulomení, rovněž se snižuje riziko vzniku uzavřených dutinek, které by se v oušku ze špatně vytvořených válečků mohly objevit. Vytváření ouška z kuliček také dává prostor pro vynalézání jeho netradičních

podob. Poté již následovalo odložení hrníčků na sádrovou desku (k vyschnutí), ukončení vyučovací jednotky a úklid.

Druhou vyučovací jednotku jsem započala ujištěním žáků, kteří byli poměrně napjatí z výsledku pálení, že jsou všechny hrníčky v pořádku – žádný nepraskl, pouze u jednoho upadlo ouško. Před započátkem tvorby jsem se žáků ptala, co bychom měli s vypálenými hrnečky udělat, a proč – se zaujetím hledali odpovědi. Následně jsem žákům ukázala způsob vylévání nádob glazurou (používali jsme průhlednou). Poté jsem jim dala prostor pro samostatné vylévání, které jim nečinilo ve většině případů problémy. Tím jediným, který jsem zaznamenala, bylo pomalé vylití glazury, které mělo za příčinu potřísnění vnější strany hrnečku. Žáci, kteří již měli hrneček vylitý, glazovali vnitřní části, na kterých průhledná glazura chyběla, popř. začistili místa, kde se glazura neměla vyskytovat. Po krátkém shrnutí pravidel nanášení glazury pomocí štětce následovalo dekorování vnější strany hrnečků barevnými glazurami. Původně jsem plánovala realizovat nanášení glazury pomocí různých předmětů, před započátkem vyučovací jednotky jsem se však rozhodla záměr změnit. Žáci tudíž glazovali pomocí štětců – práce tak byla čistější, bezpečnější, ale zároveň je nijak neomezovala v kreativitě. Po dokončení práce žáci položili hrnečky na sádrovou desku a uklidili si svá místa.

Vyučovací jednotky hodnotím jako velmi zdařilé. Přestože jsem vnímala, že byla tvorba konkrétního výtvoru pro některé žáky obtížnější (ve srovnání s uplynulými vyučovacími jednotkami, ve kterých převládal prožitkový charakter), neměla jsem pocit, že by se zmenšilo jejich nadšení pro práci s hlinou. Právě naopak, žáci byli motivováni ve stejné míře jako v předchozích hodinách, „do hry“ však vstoupila také motivace způsobená vědomím, že si výtvor budou moct po výpalu odnést domů a používat ho, případně ho někomu darovat.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Miska vytvořená technikou modelování z hroudy (Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2004, s. 19–20)
- Figurky vytvořené technikou modelování z hroudy (Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2006, s. 25–30)
- Závěsný ptáček modelovaný z hroudy a uzavřený do tvaru koule se vzduchovou kapsou uvnitř (Tymelová, 2018, s. 84)

5.6 Pomocný pracovní list č. 6 – Poslouchej, les zpívá

Námět: Poslouchej, les zpívá

Technika vytváření: modelování z plátu

Technika dekorování: inkrustace plátu jinou hlinou

Časová dotace: první část – 90 min, druhá část – 30 min (reflexe)

Materiál a pomůcky: zvuky lesa, hudba obohacená o zvuky lesa, tvrdé bílé papíry formátu A5 či A4, tužky, nůžky, keramická hlína dvou kontrastních barev, válečky, vodící lišty, misky s vodou, houbičky, látkové ubrousky, špejle, jehlice, nožičky, igelitové sáčky, novinový papír, potravinářská fólie či papírová lepící páska, párátko, šlikr, předměty a materiál pro závěrečnou reflexi (např. rýže, fazole, perličky, kamínky, klacíky, voda, pracovní nástroje používané při práci s keramikou)

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák zná způsob a význam lepení při práci s keramickou hlinou
- Afektivní: Žák umí pozorně naslouchat zvukům i hudbě, a na základě poslechu vyjadřovat své pocity
- Psychomotorické: Žák umí převést svou představu zachycenou na papíru do prostorové podoby; Umí udržovat čistotu pracovního prostoru i svého výtvoru při práci s více druhy hlíny

Motivační aktivity:

- **Zvuky lesa** (relaxace při poslechu zvuků lesa)
  - o Vyzveme žáky, aby se pohodlně usadili či položili na koberec a zavřeli oči. Pustíme zvuky lesa a motivujeme žáky k pozornému naslouchání. Pokud nám to umožní podmínky, můžeme navštívit les a poslouchat zvuky lesa v reálném prostředí.
  - o Po chvíli navážeme na poslech rozhovorem, kdy si s žáky vyprávíme o tom, jaké zvuky slyšeli, jaké další zvuky se v lese ozývají, kdo nebo co je vydává. Můžeme mluvit o tom, jak se při relaxaci cítili, a jak se cítí při pobytu v lese.
- **Cesta lesem** (kresba linií na základě imaginace a reflexe poslechu relaxační hudby obohacené o zvuky lesa)

- Další aktivitu uvedeme pomocí imaginace: vyzveme žáky, aby si představili, že jsou ptákem, který létá nad lesem, ve kterém hnízdí. Vidí svět, a zvláště les z výšky, podobně, jako ho můžeme vidět my, lidé, ve chvíli, kdy letíme letadlem, nebo když se díváme na mapu. Úkolem žáků je prohlédnout si svůj imaginární les a na připravený tvrdý bílý papír formátu A4 načrtnout pomocí tužky jeho obrysy (hranice).
- Pustíme relaxační hudbu spojenou se zvuky lesa a vyzveme žáky, aby si představovali (mohou zavřít oči), že při letu nad lesem vidí také lesní pěšiny, které les protínají. Po chvíli žáci začnou kreslit na již připravený obrazec linie pomocí tužky – čáry symbolizují cestičky v lese. Následně žáci takto vzniklý obrazec vystříhnou.

Práce s hlínou:

- Každý žák má k dispozici hroudu hlíny, kterou boucháním připraví na tvorbu. Pomocí válečku a vodících lišt samostatně (případně s dopomocí) vyválí plát. Na takto připravenou hlínu žáci položí útvar z papíru, který si v předchozí motivační aktivitě připravili. Ten jim bude sloužit jako šablona, kterou špejlí či jehlicí obkreslí. Nožikem/jehlicí poté z plátu útvar vykrojí a jeho okraje zahladí.
- Následně žáci tvoří válečky z hlíny kontrastní barvy a přikládají je na plát podle linií nakreslených na šabloně. Vzniklý obrazec překryjí igelitovým sáčkem a válečkem zaválí do plátu. Vznikne tak keramická podoba papírového návrhu lesa a lesních cestiček.
- Žáci si nakrčí novinový papír a vloží ho do igelitového sáčku, který poté pomocí potravinářské fólie vytvarují do tvaru koule. Na ni žáci položí plát dekorem z válečků směrem dolů a vytvarují ho do tvaru misky. Na vyklenutou stranu mohou nalepit nožky vytvořené z kuliček či jiných tvarů (Kroužek keramiky, 2015, s. 16–17). Důležité je upozornění na nutnost zdrsnění a našlikování místa slepení.
- Dále již výtvořiny nedekorujeme a po jejich dostatečném vyschnutí přistoupíme k ostrému výpalu, po kterém proběhne závěrečná reflexe.
- Při ní mají žáci k dispozici různé druhy věcí (rýže, fazole, perličky, kamínky apod., mohou využít také vodu, klacíky či pracovní nástroje používané při práci s keramikou). Každý z žáků si vybere určitý materiál, který nasype do mísy, popř. předmět, kterým může mísu rozezvučet a vytvořit tak zvuk, který může připomínat zvuky lesa.

Fotodokumentace procesu tvorby:

Obr. 52. - 59. Vyučovací jednotka „Poslouchej, les zpívá“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- VELIKOST PAPIŘU – ve vyučovací jednotce byla použita velikost papíru A4. Některé návrhy lesa však byly poměrně velké a žákům se s nimi v jejich hliněné podobě obtížně pracovalo. Proto je možné využít také papír velikosti A5, který umožní vytvořit šablonu přiměřené velikosti.
- POTRAVINOVÁ FÓLIE – při tvorbě koule, na kterou bude následně plát položen, můžeme místo potravinové fólie použít také papírovou lepicí pásku, která kouli vytvaruje a zpevní.
- NOŽKY – v případě lepení nožek větší velikosti na již vytvarovaný plát je nutné pamatovat na jejich propíchnutí (z důvodu předcházení problému se vzduchovými bublinami).
- ZBYTKY HLÍNY – pokud chceme zbytky hlíny z tvorby znova použít, je potřeba žáky předem upozornit na to, aby dva druhy hlíny nespojovali do jedné hroudy.
- REFLEXE – během závěrečné reflexe se osvědčila postupná hra na mísy – každý žák má možnost před spolužáky, kteří mu naslouchají, zahrát na svou mísu. Žák si poté vybere dva kamarády, kteří mohou hádat, o jaký zvuk lesa se jednalo. Hrající žák poté jejich domněnky potvrdí či vyvrátí, a vysvětlí, o co se jednalo.

Reflexe vyučovacích jednotek:

Tuto vyučovací jednotku jsme započali poslechem zvuků lesa. Z důvodu nepříznivého počasí jsme využili možnost poslechu nahrávky. Žáci při poslechu zvuků relaxovali, nebyli však plně koncentrování, zvláště chlapci chvílemi rušili. Po opakovaném upozornění se následně zklidnili. Na poslech navazoval rozhovor o jednotlivých zvucích, které žáci slyšeli z nahrávky, ale také o těch, které slyšívají při procházkách lesem.

Po této úvodní aktivitě následovala krátká imaginace – vyzvala jsem žáky, aby si představili, že letí jako ptáci nad lesem – jejich úkolem bylo popsat, jak vypadá les z výšky, a následně si jeho hranice načrtnout na připravený tvrdý papír formátu A4. Většina žáků neměla s tímto úkolem problémy, pouze u jednoho z nich jsem zaznamenala nerozhodnost při kresbě – dělalo mu obtíže rozhodnutí o velikosti lesa. Po čase se však i tento žák rozhodl a mohl tak pokračovat v tvorbě. Po dokončení základního obrysu lesa jsem žáky vyzvala, aby si představili cestičky, které les protínají a zakreslili je. Šablonu poté vystříhli a uklidili své pracovní místo.

Po této úvodní přípravě následovalo válení plátu. Žáci již měli s válením zkušenosti z vyučovací jednotky „Lesní velikáni“ – vnímala jsem u nich větší sebejistotu při práci s válečkem, nebáli se do práce vložit více síly, u válení ve většině případů stáli. Problémem

však bylo používání vodících lišt – někteří žáci i přes vícečetná upozornění váleli bez dostatečné opory obou lišt, což mělo za následek velmi odlišnou tloušťku různých míst plátu. Žákům jsem důležitost lišt znova připomněla, a v případě, že si s válením někdo přesto nevěděl rady, pomohla jsem individuálně s dokončením válení na lištách. Tímto způsobem si žáci připravili plát, ze kterého následně pomocí jehlice vyřízli podle předem vytvořené šablony lesa plát požadovaného tvaru. Jeho okraje zahladili vlhkými prsty.

Z hlíny tmavší barvy následně vytvářeli válečky, ty poté kladli na plát do míst, která odpovídala nákresu cest na šabloně. Překvapilo mě, že mnoho žáků pracovalo s vysokou mírou přesnosti – plát s „cestičkami“ z jiné hlíny se šabloně velmi podobal. Po dotvoření a umístění všech válečků žáci pokryli své dílo igelitem a pomocí dřevěného válečku hlínu jiné barvy do plátu zaváleli. Někteří se tohoto kroku obávali, měli strach, že se tímto postupem poruší původní tvar plátu. Proto nejdříve váleli s velkou opatrností, po chvíli však zjistili, že tímto způsobem dekorování dostává jejich dílo nový a zajímavý vzhled, a válení se již nebáli. Po zaválení válečků začali někteří žáci spontánně pracovat s ornamenty, které jim na plátu vznikly – pomocí prstů hlínu tmavší barvy mírně roztírali, někteří zahlazovali přechody či mezírky mezi hlínami.

Po úklidu již nepotřebných pomůcek, žáci tvořili z novinového papíru koule, které obalili igelitem a zalepili papírovou lepicí páskou. Tento postup se zdál praktičtější než využití potravinářské fólie. Většina žáků neměla s tvorbou koule problém, někteří pouze neodhadli její velikost. Ta se následně upravila pomocí stažení útvaru lepicí páskou či dodáním dalšího papíru. Žáci poté vytvarovali plát na připravenou kouli a pokud chtěli, dolepili na něho i nožky budoucí misky – nepodala jsem jim pokyn, jak by měly nožky vypadat, pouze jsme si společně zopakovali pravidla lepení. Byla jsem poté svědkem vzniku neotřelých řešení – např. nožky vytvořené ze srdíček, ze tří kuliček, z více podlouhlých útvarů. Po odnesení misek (stále umístěných na koulích) na sádrové podložky a úklidu pracovního místa jsme první vyučovací jednotku ukončili.

Následující hodina se nesla v duchu radosti z vypálených výrobků, které byly v pořádku a vypadaly zajímavě. U dvou dětí se pouze vyskytl problém, vycházející z malé tloušťky misek – byly velmi křehké. Každý žák dostal svou misku a mohl si ji z blízka prohlédnout.

Následně jsme přistoupili k reflexi – žáci si po jednom vybírali předměty či materiály (děti měly během reflexe k dispozici fazole, rýži, bambusové klacíky, štětce, očka a dřevěné špachtle), kterými ve spojení s miskou následně vyloudili určitý zvuk – jednalo se o napodobení zvuku lesa. Po zaznění zvuku vybral hrající žák dva své spolužáky, kteří se snažili uhádnout, o jaký zvuk se jednalo. Žák poté jejich domněnky potvrdil či vyvrátil, popř. zvuk vysvětlil. Žáci

byli během reflexe velmi soustředění, aktivita je velmi zaujala. Dokázali naslouchat druhým a vytvářet zajímavé zvuky inspirované lesem.

Vyučovací jednotky „Poslouchej, les zpívá“ byly pro žáky velmi zajímavé. Motivační aktivita, ve které žáci tvořili z dekoračních materiálů, příprava vlastní šablony, technika dekorování pomocí inkrustace jinou hlínou, hra na vlastnoručně vyrobený „hudební nástroj“. Veškeré tyto aktivity vytvářely prostor pro realizaci něčeho nového, dosud neprožitého, a zároveň dávaly příležitost pro rozvoj dětské tvořivosti. Z tohoto důvodu hodnotím vyučovací jednotky jako velmi obohacující pro obě strany. Časová dotace, která byla navržena, se zdála být dostačující, v průběhu jednotek také docházelo k naplňování předem stanovených cílů.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Vytvoření vlastního portrétu (Rubešová, 2016, s. 36–38)
- Mísa s inkrustací hlínou jiné barvy (Kroužek keramiky, 2015, s. 16–17)
- Vizitka na dveře pokojíku se jménem žáka
- Velikonoční kraslice vykrojená z plátu a dekorovaná pomocí inkrustace hlínou jiné barvy

5.7 Pomocný pracovní list č. 7 – V pohádkovém lese

Námět: V pohádkovém lese

Technika vytváření: modelování figurek

Technika dekorování: engobování, patinování

Časová dotace: první část – 90 min, druhá část – 30 min

Materiál a pomůcky: obrázky pohádkových postav, lepící papírky s názvy pohádkových postav, hudba (hra sochy), keramická hlína, látkové ubrousky, očko na ducení, štětce, šlikr, párátko, kulaté štětce, engoby, patina (s burelem – černá, železitá – červená), houbičky, miska na vodu či umyvadlo

Cíle vyučovací jednotky:

- Kognitivní: Žák ví, že je nutné dutit větší celistvé výtvary; Ví, k čemu by mohlo dojít při výpalu v případě nevydučení celistvého výtvaru
- Afektivní: Žák umí pojmenovat jednotlivé vlastnosti pohádkových postav a určit, zda se jedná o vlastnost kladnou či zápornou
- Psychomotorické: Žák umí při práci na výtvaru kombinovat více technik vytváření a dekorování

Motivační aktivity:

- **Vlastnosti pohádkových postav** (určování vlastností)
  - o S žáky si vyprávíme, o tom, že les je místo, které se často vyskytuje v pohádkách. Vyzveme je, aby vyjmenovali pohádkové postavy, které žijí v lese, nebo které se v průběhu pohádky v lese ocitnou.
  - o V návaznosti na to dáváme do středu kruhu obrázky těchto pohádkových postav. Vyzveme žáky, aby si vybrali jeden obrázek, a pokusili se vypsát alespoň tři vlastnosti, kladné či záporné, které má jimi vybrané postava. Následně každý svou postavu i s vlastnostmi představí, uvede, zda se jedná o vlastnosti kladné, či záporné, a položí obrázek do kruhu.
- **Hádej, kdo jsi!** (procvičování kladení otázek)
  - o Na čela žáků nalepíme lepící papírky, na kterých jsou napsaná jména různých pohádkových postav (každý papírek obsahuje jedno jméno). Poté se žáci

rozejdou do prostoru. Jejich úkolem je během stanoveného času pomocí otázek zjistit, jakou postavu představují.

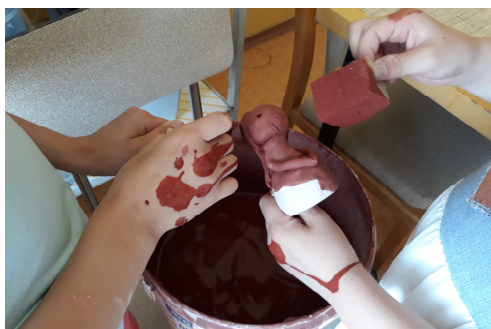
- Ve chvíli, kdy se jim to podaří, si sednou a čekají na ostatní. Po skončení hry provedeme v kruhu krátkou reflexi – žák řekne svou pohádkovou postavu a potvrdí si svou domněnku sundáním papírku a přečtením jména, které měl napsané na papírku.
- **Sochy** (pohybově dramatická hra)
  - Žáci se rozejdou do prostoru místnosti a pohybují se v rytmu hrající hudby. Ve chvíli, kdy se hudba zastaví, zastaví se i žáci a zůstanou v určité pozici.
  - Poté některou ze soch poklepem po rameni zapneme. Jejím úkolem je předvést, čím je (v tomto případě o jakou pohádkovou postavu z lesa se jedná). Pohyb komentujeme, můžeme sochu vyzvat, aby popsala, čím je, popř. mohou ostatní žáci komentovat, o jakou sochu se jedná.

Práce s hlinou:

- Každý žák má k dispozici hroudu hlíny, kterou pomocí bouchání a hnětení zpracuje, a následně zformuje do tvaru koule. Tu poté dále upravuje do základního tvaru, podle toho, o jakou pohádkovou postavu se bude jednat.
- Po dotvoření základního tvaru žáci objekt vydutí. Při tomto procesu si pomohou palcem, který zatlačí do spodní části budoucí figurky. Takto vytvoří malou dutinu, do které vloží konec štětce, a pomocí následného krouživého pohybu otvor zvětší. Pokud půjde o postavičku větší velikosti, mohou žáci k ducení využít očko.
- Před či po zahájení tohoto kroku se žáků zeptáme, zda vědí, z jakého důvodu je při vytváření většího celistvého objektu ducení nezbytné.
- Po vyducení dáme žákům prostor k tvorbě pohádkové postavy, každý tvoří podle své fantazie. Žáci mohou do hlíny zasahovat pomocí techniky rytí, razítkování, mohou na výtvar nalepovat části těla postavy, které si vymodelují z kuliček či z válečků. Při tvorbě se žáků ptáme, na co si musí dávat při lepení pozor (zdrsnění/ našlikrování místa spoje).
- Poté žáci dekorují pohádkové postavy pomocí engob. Ty nanášejí štětcem přímo na hlinu. V závěru tvorby necháme pohádkové postavy zavadnout a důkladně proschnout. Následně přistoupíme k přežahu.
- Druhou etapou tvorby je dekorování pomocí oxidů (železa a manganu). Žáci zanoří do

tekutiny své figurky a následně je omyjí pomocí vlhkých houbiček. Můžeme zvolit také variantu, kdy patinu nanášíme houbičkou na výtvar.

Fotodokumentace procesu tvorby:

Obr. 60. - 67. Vyučovací jednotka „V pohádkovém lese“,
zdroj – vlastní fotografie

Na co si dát pozor:

- **MOTIVAČNÍ AKTIVITA** – pokud realizujeme motivační aktivitu „Vlastnosti pohádkových postav“, žáci mohou mít tendenci prozrazovat druhým názvy pohádkových postav. Proto je nutné upozornit žáky před započatím aktivity na čestnost hry a popř. i předvést způsob kladení otázek (uzavřené otázky – odpověď ano/ne). Tuto aktivitu můžeme provést také ve dvojicích, kdy si žáci sednou naproti sobě a kladou si otázky pouze mezi sebou.
- **DUCENÍ** – před začátkem tvorby i během jejího průběhu je potřeba žáky upozornit na nutnost dobrého vydučení výrobku. Pokud bude mít výrobek nalepené větší části (např. hlava vytvořená z kuličky), je potřeba vnitřek těchto částí alespoň propíchnout párátkem.
- **NEZASCHLÁ ENGOBA** – ve vyučovací jednotce byla realizována technika nanášení engoby na nezavdlou hlinu. Při tomto postupu engoba nezasychá příliš rychle, a proto může docházet k problémům při držení výtvaru během jeho dekorování (otisky prstů v engobě, rýhy). V návaznosti na věkovou skupinu se kterou vyučovací jednotku realizujeme, a v návaznosti na podobu výtvaru, který takto budeme dekorovat, se můžeme rozhodnout také pro engobování již zavdlého výtvaru.

Reflexe vyučovacích jednotek:

Na začátku vyučovací jednotky jsem žáky vyzvala k tomu, aby se zamysleli, jakým tématem, které je spojeno s lesem, jsem se ještě nezabývali. Po čase, ve kterém se žáci na téma následující hodiny snažili přijít, a také po několika malých nápovědách z mé strany, odpověď našli. Plynule jsme tak navázali na rozhovor o pohádkových bytostech, které jsou nějakým způsobem spojeny s lesem. Překvapil mě vysoký počet různorodých postav, které žáci za poměrně krátký čas vyjmenovali. Následně si každý z nich vybral obrázek jedné pohádkové postavy. Úkolem žáků bylo pojmenování alespoň dvou vlastností dané postavy a rozlišení, zda se jedná o vlastnost kladnou či zápornou. Toto konečné rozlišení nečinilo žákům potíže, problémem bylo spíše pojmenování jednotlivých vlastností. S pomocí spolužáků nakonec všichni alespoň dvě vlastnosti vymysleli. Na první motivační aktivitu navázala aktivita druhá – žákům jsem na čela nalepila papírky, na kterých byla jména různých pohádkových postav. Před započatím hry se však vyskytla nedisciplinovanost ze strany jednoho hochy. Prozradil (i přes předchozí upozornění, že jde o porušování pravidel hry) dvěma spolužačkám názvy jejich postav. Proto jsem musela děvčatům nalepit nové papírky a všechny znova upozornit na základní pravidlo hry – odpovídá se pouze na otázku, a to odpovědí „ano“ či „ne“. Žáci zůstali

během aktivity sedět na svých místech a ve dvojicích se pomocí uzavřených otázek snažili přijít na to, jakou pohádkovou postavou jsou. Po čase, kdy jsem již viděla, že téměř všichni žáci postavu uhádli, jsem hru ukončila. Žáci představili své postavy a poté jsme pomohli postavu uhádnout také poslední dívence. Další navrhovanou motivační aktivitu jsme již z časových důvodů nerealizovali. Zároveň byly dvě realizované aktivity dostačujícím „odrazovým můstkem“ pro další tvorbu.

Po ukončení činností jsem žákům rozdala potřebné pracovní pomůcky a také hlínu. Každý měl k dispozici hroudu hlíny, která byla o něco větší než dlaň. Žáci si z této hroudy část hlíny odebrali a odložili ji pro následnou práci, z druhé části poté vytvarovali kouli (popř. jiný tvar), která byla výchozím objektem pro tvorbu pohádkové postavy. Následovalo ducení pomocí krouživého pohybu druhého konce štětce. Před touto činností jsem s žáky o ducení mluvila – hledali odpovědi na to, proč je nutné výrobek vydutit a co by se mohlo stát, pokud bychom tak neučinili. Vzhledem k tomu, že jsem pracovala s žáky, kteří již měli předchozí zkušenosti s keramickou tvorbou, neměli nyní, ani v průběhu jiných hodin problém formulovat důležité zásady pro práci s keramickou hlínou (zvláště u technik, u kterých je dodržování určitých pravidel důležité pro výsledek). Zároveň žáci tato základní pravidla ve většině případech dodržovali.

Následovala samostatná tvorba – někteří zvolili vytváření z jednoho kusu hlíny, ze kterého si vymodelovali základní tvar. Ten následně prorývali či dekorovali dolepením malých vymodelovaných detailů. Někteří zvolili tvorbu z několika vydučených částí, které slepovali, u dvou žáků jsem se setkala s tvorbou vycházející z malého „plátu“, ten byl vytvořen byl pomocí válečku. Někteří žáci využili pro práci také malého lisu, pomocí kterého si připravili „nudličky“ pro vytvoření vlasů.

Po dokončení modelování měli žáci možnost dekorovat svou postavičku pomocí engob. Tento krok realizovali pouze ti, kteří již stihli své figurky dotvořit. Zjistila jsem však, že nanášení engob na prostorové výtvořky je poměrně náročné. Realizace této techniky je schůdnější u plochých výtvořků, u kterých probíhá dekorování pouze jedné strany.

Druhou vyučovací jednotku jsme započali prohlédnutím jednotlivých pohádkových postav – každý dostal prostor k tomu, aby svou postavu popsal. Následovalo dekorování pomocí oxidů, které se na nanášely pomocí houbičky. Žáci měli k dispozici dva druhy tekutiny – oxid železa (červenohnědá barva) a oxid manganu – burel (černá barva), které nanášeli pomocí houbiček na figurky. Poté přistoupili ke kbelíkům s vodou a namočenými houbičkami oxidy vytírali. Předpokládala jsem, že tento způsob dekorování vypálených výrobků bude pro žáky schůdný a poměrně jednoduchý. Opak byl pravdou. Vzhledem k tomu, že byly figurky

poměrně členité, vznikal problém s vymýváním oxidů v méně dostupných částech výrobků, hrozilo také ulomení jednotlivých částí. Jedné dívence se výtvar (následkem usilovného vytírání velkým množstvím vody) rozpadl na několik částí. Žákům jsem musela s vytíráním oxidů asistovat, v opačném případě hrozilo zničení jejich děl. Tato situace, která nastala, mě vedla k úvaze ohledně efektivnějšího využití této techniky – pokud bych vyučovací jednotky realizovala znova, použila bych techniku dekorování pomocí oxidů pro vyučovací jednotku „Lesní veličáni“. Jednalo by se o nanášení oxidů na plochý útvar, tudíž by nevznikly problémy s ohrožením jednotlivých částí výrobku, zároveň by také došlo k žádoucímu zvýraznění prorývaných částí výtvaru. V tomto případě by se však výtvar musel pálit (což v původní hodině nebylo plánováno ani realizováno).

Vyučovací jednotky „V pohádkovém lese“ byly v porovnání s ostatními, které v rámci výtvarné řady proběhly, organizačně i technicky nejnáročnější. Je zjevné, že právě tyto dvě závěrečné jednotky kladly na žáky největší nároky – a to jak v průběhu modelování, tak při dekorování výtvarů. Přestože se během realizace vyučovacích jednotek objevovaly i chvíle, které byly organizačně poměrně náročné, myslím, že hodiny žáky, ale i mě samotnou obohatily. Domnívám se, že byl u žáků podporován rozvoj tvořivosti, samostatnosti a trpělivosti. Učili se také dokončit svou práci i ve chvíli, kdy na ně tvorba kladla vysoké nároky. Také mě osobně vyučovací jednotka obohatila, a to zejména po stránce technické – ujasnila jsem si možné využití technik dekorování.

Další možné využití/modifikace této techniky:

- Figurky vytvořené technikou modelování z hroudy (Placáková, Pošustová a Vondrušková, 2006, s. 25–36)
- Lesní skřítki (Rubešová, 2016, s. 50–53)
- Hrací figurka k deskové hře (Bulandrová, Hatáková, Janoušková, Králová, Lázničková a Viznerová, 2011, s. 49)

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo naplánování výtvarné řady, která by žákům prvního stupně základní školy zprostředkovala tradiční techniky vytváření a dekorování keramiky, zároveň však také techniky, které mají spíše prožitkový charakter. Cílem vzniklé výtvarné řady byla podpora rozvoje žáků prvního stupně po stránce motorické, kognitivní i afektivní.

Vyučovací jednotky výtvarné řady byly realizovány s žáky druhé třídy Základní školy Slezská v Českém Těšíně. Probíhaly v odpoledních hodinách v zázemí keramické dílny, která je součástí prostor družiny ZŠ. Pro keramickou tvorbu tak bylo zajištěno naprosto vyhovující zázemí, a to jak po stránce prostorové, tak po stránce materiální.

Průběh keramické tvorby je shrnut a hodnocen v reflexích a v části „Na co si dát pozor“. Zmíněné části spolu s dalšími tvoří popis jednotlivých vyučovacích jednotek a umožňují komplexní náhled do zpracování daného námětu. Reflexe nabízí důležitá upozornění na možná úskalí tvorby či podněty, které jsou využitelné v případě opakované realizace vyučovacích jednotek.

V průběhu realizace výtvarné řady jsem se setkala s kladným ohlasem ze strany žáků. Většinu z nich práce s keramikou velmi zaujala, na společná setkání se těšili, jejich pozornost upoutalo také zvolené téma výtvarné řady, které jim bylo blízké. Během tvorby projevovali vysokou míru kreativity. Díky pestrosti technik mohli žáci zažít práci s keramickou hlinou, která měla spíše prožitkový charakter, ve které byl stěžejní proces tvorby a nevedla k vytvoření konkrétního výtvaru, který by si žáci následně odnesli domů. Žáci byli rovněž součástí tvorby, při níž vznikly předměty, které by se svým charakterem mohly řadit mezi užitou keramiku. V tomto případě žáky při práci motivovala i představa využití, popř. darování budoucího výrobku.

Potvrdila se také v teoretické části popisovaná skutečnost, že práce s keramickou hlinou vede žáky k soustředěnosti a zklidnění. Všimla jsem si, že se i jinak hodně živí žáci dokázali při práci zklidnit a pečlivě pracovat. Opomenut by neměl být ani fakt, že keramická tvorba jednotlivých vyučovacích jednotek podporovala spolupráci a vzájemnou komunikaci mezi žáky, a přispívala tak k rozvoji sociálních kompetencí a posilování pozitivního klimatu třídy.

Tato diplomová práce se může stát inspirací pro učitele prvního stupně základních škol při zařazování práce s keramickou hlinou (či jiným plastickým materiálem) do výuky. Může rovněž posloužit pedagogům volného času, kteří se s dětmi zaměřují na keramickou tvorbu.

Na závěr bych ráda uvedla, že zvláště v dnešní době digitálních technologií může být skrze keramiku žákům nabídnuta kvalitní manuální činnost, která je nejen zajímavá, ale i všestranně rozvíjející.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

BLÁHOVÁ, Pavla, 2017. *Keramika pro začátečníky: jednoduše a bez kruhu*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-1389-9.

CIKÁNOVÁ, Karla, 1992. *Kreslete si s námi*. Praha: Aventinum. ISBN 80-85277-79-4.

CIKÁNOVÁ, Karla, 1993. *Malujte si s námi*. Praha: Aventinum. ISBN 80-7151-468-3.

COUFALOVÁ, Jana, 2006. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy: Náměty pro učitele*. Praha: Fortuna. ISBN 80-716-8958-0.

ČAPEK, Robert, 2015. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7.

DREHER, Sia, Iris REICHMANN, Isabell SCHARFSCHWERDT, Monika FISCHER a Nicole SCHELBERT, 2007. *Keramika bez hrnčířského kruhu*. České vydání. Ostrava-Mariánské hory: ANAGRAM. ISBN 80-7342-109-7.

DVOŘÁKOVÁ, Hana, 1996. *Výtvarná výchova: pracovní sešit pro 1.-3. ročník*. Havlíčkův Brod: Tobiáš. ISBN 80-858-0846-3.

DVOŘÁKOVÁ, Hana, 1998. *Výtvarná výchova na 1. stupni II.: pracovní sešit pro 4.-5. ročník*. Havlíčkův Brod: Tobiáš. ISBN 80-85808-59-5.

ELLIS, Mary, 2005. *Keramika pro děti: základy práce s hlínou a výtvarné návrhy*. Praha: BB art. Jak na věc. ISBN 80-734-1410-4.

EXLER, Petr, 2015. *Využití projektové metody ve výtvarné výchově s artefietickými postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4620-2.

GRIMMICOVÁ, Alena Isabella, 2017. *Originální textilní techniky*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-1682-1.

CHAVARRIA, Joaquim, 1999. *Velká kniha keramiky*. Vyd. 3. Praha: Knihcentrum. ISBN 80-86054-92-6.

KRATOCHVÍLOVÁ, J. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno, Masarykova univerzita, 2009. 160 s. ISBN 987-80-210-4142-4.

KRUŽÍKOVÁ, Marie, 2011. *Pisniček*. Stařeč: INFRA. ISBN 978-80-86666-35-8.

KÝROVÁ, Alena, 2003. *Keramika pro malé i větší umělce*. Praha: Computer Press. Dětská dílna. ISBN 80-722-6374-9.

MACEK, Tomáš, 2007. *Keramika*. Brno: Computer Press. Tradiční řemesla. ISBN 978-80-251-1568-8.

PLACÁKOVÁ, Eta, Marcela POŠUSTOVÁ a Alena VONDRUŠKOVÁ, 2004. *Keramika: bez hrnčířského kruhu*. Praha: Grada. Šikovné ruce (Grada). ISBN 80-247-0889-2.

PLACÁKOVÁ, Eta, Marcela POŠUSTOVÁ a Alena VONDRUŠKOVÁ, 2006. *Keramika II: figurky*. Praha: Grada. Šikovné ruce (Grada). ISBN 80-247-1414-0.

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana, 2014. *Hádám, hádáš, hádáme*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0734-4.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.

RADA, Pravoslav, 1997. *Slabikář keramika*. Praha: Grada. ISBN 80-716-9419-3.

RADA, Pravoslav, 2007. *Keramika*. Praha: Aventinum. Výtvarné techniky (Aventinum). ISBN 978-80-86858-45-6.

RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina, 2009. *Studánko, rubínko*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-932-4.

RODWELL, Jenny, 2003. *Keramická dílna*. Praha: Computer Press. Tradiční řemesla. ISBN 80-251-0043-X.

ROESELVÁ, Věra, 1996. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah. ISBN 80-902-2671-X.

ROESELVÁ, Věra, 1997. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah. ISBN 80-902-2672-8.

ROESELVÁ, Věra. 2001. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 143 s. ISBN 80-7290-058-7.

ROSOVÁ, Dolors, 2003. *Keramika: dekorativní techniky*. Praha: Euromedia Group, k. s. - Ikar. ISBN 80-249-0261-3.

RUBEŠOVÁ, Radka, 2016. *Ruce v hlíně: tvořivá keramika pro děti*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1085-6.

SCOTTOVÁ, Marylin, 2009. *Keramika: Kompletní ilustrovaná příručka pro začínající i pokročilé*. Czech edition. Praha: Slovart. ISBN 978-89-7391-179-9.

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, Jan SLAVÍK a Sylva ELIÁŠOVÁ, 2015. *Dívej se, tvoř a povídej!: artefiktika pro předškoláky a mladší školáky*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0876-1.

STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana, Petra ŠOBÁŇOVÁ, Timotej BLAŽEK, Jana MUSILOVÁ, Jiří SOSNA a Lucie TIKALOVÁ, 2015. *Téma - akce - výpověď: projektová metoda ve výtvarné výchově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4506-9.

SVOBODA, Jiří A., 2017. *Dolní Věstonice - Pavlov: místo: jižní Morava, čas: 30 tisíc let. 2.*, aktualizované vydání. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově. ISBN 978-80-85088-49-6.

SÝKOROVÁ, Zuzana, 2012. *Sborník příkladů dobré praxe: Inkluze dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání. ISBN 978-80-87449-31-8.

ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ, 2005. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0629-2.

TYMELOVÁ, Veronika, 2018. *Keramika pro život s přírodou*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0463-5.

ZHOŘ, Igor, 2005. *Výtvarná výchova v projektech I: Pracovní sešit pro 6. - 7. ročník*. 2. upravené vydání. Havlíčkův Brod: Tobiáš. ISBN 80-85808-48-X.

ŽÍLA, Karel, 2005. *Průvodce keramika*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0920-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

A Photographic Tour of Firing Pottery: Firing Traditional Eastern Woodlands Earthenware Pottery in an Open Fire Pit, 2000. In: *NativeTech* [online]. [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <http://www.nativetech.org/pottery/photofiring.html>

BARTEL, Marvin, 2002. Clay and Kids: the natural way to learn. *THE STUDIO POTTER* [online]. June 2002, (2), 112 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <https://www.studiopotter.org/digital-issue/132>

Brněnští vědci zkoumali tajemství Věstonické venuše, 2019. In: *Moravské zemské muzeum: spojujeme minulost s budoucností* [online]. Brno, 13. 4. 2018 [cit. 2019-06-08]. Dostupné z: http://www.mzm.cz/fileadmin/user_upload/tiskove_zpravy/2018/TZ_-_vysledky_zkoumani_VV.pdf

BULANDROVÁ, HATÁKOVÁ, JANOUŠKOVÁ, KRÁLOVÁ, LÁZNIČKOVÁ a VIZNEROVÁ, 2011. *Metodická příručka 3: pro práci s keramickými hmotami v keramické dílně pro praktickou školu dvouletou*. Kutná Hora. Dostupné také z: http://www.zsaprskh.cz/wp-content/uploads/2011/12/PRIRUCKA_3.pdf

DÖMISCHOVÁ, Ivona, 2010. *Projektová výuka: moderní strategie vzdělávání v České republice a německy mluvících zemích*. Olomouc. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií. Vedoucí práce Prof. PhDr. HELENA GRECMANOVÁ, Ph.D.

ERNESTOVÁ, Daniela, Pohádka o stromu a jiné. In: *Pohádky pro kulíšky* [online]. 28. 4. 2011 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <http://pohadky-pro-kulisky.blog.cz/1104/pohadka-o-stromu-a-jine>

GRECMANOVÁ, Helena a Eva URBANOVSKÁ, 1997. Projektové vyučování a jeho význam v současné škole. *Pedagogika* [online]. XLVII(1.), 37-45 [cit. 2019-06-17]. Dostupné z: [file:///E:/Users/Betty_/Documents/Vysoka_skola/Diplomova_prace_OK/Materialy/Pedag_19_97_1_06_Projektov%C3%A9_37_45%20\(1\).pdf](file:///E:/Users/Betty_/Documents/Vysoka_skola/Diplomova_prace_OK/Materialy/Pedag_19_97_1_06_Projektov%C3%A9_37_45%20(1).pdf)

HAZUKOVÁ, Helena, 2006. Nová pojetí výtvarné výchovy, plán a výtvarné projekty. In: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti pedagogů* [online]. 7. 7. 2006 [cit. 2019-06-17]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/629/NOVA-POJETI-VYTVARNE-VYCHOVYPLAN-A-VYTVARNE-PROJEKTY.html/>

HELUSOVÁ, Satya V., 2017. Jak jsme stavěli Papírovou pec. In: *KERAMIKA SATYA: Návodů a postupy pro začínající keramiky. Inspirováno vašimi dotazy během mých kurzů.* [online]. 17. 6. 2017 [cit. 2019-06-09]. Dostupné z: <https://keramikas.blogspot.com/2017/06/jak-jsme-staveli-papirovou-pec.html>

HOJEROVÁ, Ilona, "Čtvero ročních období" Keramika. In: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti pedagogů* [online]. 15. 11. 2005 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/392/>

CHRISTOPOULOS, Ilias, 2019. Paper kiln-Bukero Seminar. In: *Clay Forms: Sculpture & Ceramic Art Seminars in Greece* [online]. [cit. 2019-06-08]. Dostupné z: <https://www.clayformsculpture.com/k-course/paper-kiln-bukero-seminar/>

JEŘÁBEK, Jaroslav a Jan TUPÝ, 2017. Rámcový vzdělávací program. Praha, 165 s. Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/opatreni-ministryne-skolstvimpladeze-a-telovychovy-kterym-se-1-1-1>

KLÁROVÁ, Miroslava, 2013. *Suroviny pro výrobu keramiky* [online]. Ostrava [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: https://www.fmmi.vsb.cz/export/sites/fmmi/modin/cs/studijni-opory/resitelsky-tym-2-metalurgie/suroviny-pro-vyrobu-keramiky/Klarova_Suroviny-pro-vyrobu-keramiky.pdf

Kroužek keramiky: odpolední aktivita neformálního vzdělávání, 2015. Brno. CZ.1.07/1.2.00/27.0012. Dostupné také z: <http://www.zskrenova.cz/navigace/data/metodiky/krouzek-keramika.pdf>

LEDUC, Marie-Elaine, 2015. Educational benefits of playing with modelling clay or pottery clay. In: *Brault & Bouthillier Blog* [online]. April 12, 2015 [cit. 2018-05-29]. Dostupné

z: <https://bb.ca/en/articles/article/educational-benefits-of-playing-with-modelling-clay-or-pottery-clay/51/>

LOJDOVÁ, Kateřina, 2012. *Projektové vyučování* [online]. [cit. 2019-06-18]. Dostupné z: https://katkalojdova.weebly.com/uploads/2/4/3/0/24306750/projektove_vyucovani.pdf

MORYSKOVÁ, Lucie, 2012. Burel – oxid mangančitý. In: *Fler: Kreativní svět* [online]. 21. 5. 2012 [cit. 2018-06-16]. Dostupné z: <https://www.fler.cz/zbozi/burel-oxid-manganicity-2732171>

NOVÁKOVÁ, Milena, 2014. *Porcelánová tvorba a její odraz v zahradním umění*. Lednice. Dizertační práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav zahradní a krajinářské architektury. Vedoucí práce Dana Wilhelmová.

PELTANOVÁ, Alena, 2008. Papírová pec - stavba a výpal Více zde: <https://clayinfire.webnode.cz/news/vypal-v-papirove-peci/>. In: *Hlína + oheň = keramika: keramická dílna Peltanovi* [online]. 18. 7. 2008 [cit. 2019-06-08]. Dostupné z: <https://clayinfire.webnode.cz/news/vypal-v-papirove-peci/>

PETTA, DIY: Domácí teplem tvrdnoucí modelovací hmota. In: *Creative life* [online]. 21. 9. 2015 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://creativelife.cz/diy-domaci-teplem-tvrdnouci-modelovaci-hmota/>

Rady ptáka Loskutáka – Hliněná batika, 2010. In: *VOYO* [online]. 27. 6. 2010 [cit. 2018-05-02]. Dostupné z: <https://voyo.nova.cz/product/porady/18661-rady-ptaka-loskutaka-27-6-2010-hlinena-batika>

RUBEŠOVÁ, Radka, Jak si užít tvoření s keramickou hlinou bez pece?. In: *Radka Rubešová* [online]. 23. 1. 2019 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://web.radkarubesova.cz/jak-si-uzit-tvoreni-s-keramickou-hlinou-bez-pace/>

SOCHOVÁ LANDOVÁ, Šárka, Tak trochu jiná batika. In: *ŠÉM HAM FORÁŠ: nápad je tím tajemným šémem, který dává hlině tvar a duši* [online]. 6. 9. 2012 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <http://kockolada1.blogspot.com/2012/09/tak-trochu-jina-batika.html>

SOUČKOVÁ, Petra, 2014. *Práce v hliněném poli®* [online]. [cit. 2018-05-29]. Dostupné z: <http://www.hlinenepole.cz/index.html>

STORMS, Patty, 2011. The Importance of Clay and Pottery In Child Development. In: *Lakeside pottery* [online]. [cit. 2018-05-28]. Dostupné z: <http://www.lakesidepottery.com/Pages/The-Importance-of-Clay-in-Children's-Development.html>

Šikulové, 2014. In: *IVysílání* [online]. 12. 01. 2014 [cit. 2018-05-02]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10120743066-sikulove/414234100081027>

ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ, 2005. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0629-2.

ŠMIKMÁTOROVÁ, Michala, 2016. Malování barevnou hlinou aneb obraz s příběhem. In: *Fler MAG* [online]. 9. 2. 2016 [cit. 2018-05-02]. Dostupné z: <https://www.fler.cz/magazin/malovani-barevnou-hlinou-aneb-obraz-s-pribehem1820>

Tácky se skládaným okrajem, 2016. *GOLEM* [online]. X.(1.), 40 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: https://img.tvorivyamos.cz/images/Casopisy/Golem_2016/e_Reading_GOLEM_01_2016.pdf

Výtvarná výchova: časopis pro výtvarnou a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní [online], 2015. (3-4) [cit. 2019-06-16]. ISSN 1210-3691. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/vytvarnavychova/files/2016/06/VV-c3-4-r2015rs.pdf>

Z našich dílen, 2015. In: *Středisko ekologické výchovy Švagrov* [online]. 3. 3. 2015 [cit. 2018-05-02]. Dostupné z: <http://svagrov.doris.cz/index.php/fotogalerie/z-nasich-dilen>

9 Benefits of playing with clay. In: *Under 5s – All you need for Babies, Toddlers & Preschoolers*. [online]. [cit. 2018-05-29]. Dostupné z: <https://www.under5s.co.nz/shop/Hot+Topics+Articles/Activities/Things+to+make/9+Benefits+of+playing+with+clay.html>

SLOVNÍČEK POUŽITÝCH POJMŮ

BUREL – oxid manganičitý, využívá se k patinování keramických výrobků po prvním výpalu. Zbarvuje výrobky do černa, a dává jim takzvaný keltský vzhled. Burel se ředí vodou (podle odstínu, kterého chceme dosáhnout). Burel nanese na výrobek a téměř ihned ho otíráme vlhkou houbičkou. Burel poté zůstane jen v mikropórech výrobku a dodá mu požadovaný vzhled (Morysková, 2012).

ENGOBA – také nástřepí, jedná se o hlinitou hmotu, která je zbarvena přírodně nebo uměle. Je využívána pro zakrytí střepu vyrobeného z příliš hrubé hlíny, nebo z hlíny, která obsahuje nečistoty. Engoby jsou využívány také při dekorování výtvorů (rada, 2007).

KOŽENÝ STAV – stav výtvoru, jehož povrch ještě není úplně suchý, keramická hlína je v tomto stavu velmi vhodná k dekorování pomocí rytí, a také k obtáčení na hrnčířském kruhu – zacišťování výtvorů, které již zatuhly a dohotovení jejich podední (Rada, 2007).

PATINOVÁNÍ – viz burel, patinovat můžeme také pomocí rozmíchaného oxidu železa (červený odstín).

PŘEŽAH – první výpal, probíhá v rozmezí 850–900 °C, výtvor není dekorován glazurou. Výpalem se výtvor zbaví organických látek, a vznikne z něj velmi tvrdý, ale stále savý keramický střep (Bláhová, 2017).

PRŮLINČIVÝ – porézni.

SGRAFITO – technika dekorování, při které je dekorace vyškrabávána do hlíny nebo glazury (Rodwell, 2003).

SLINUTÍ – dochází k němu při výpalu na teplotu vyšší než 950 °C. Jedná se o zhutnění a zpevnění keramického střepu. Za slinutý je střep uznáván ve chvíli, pokud má nasákavost menší než 0,1 % (Rada, 2007).

SMRŠTĚNÍ – zmenšování keramické hmoty při procesu sušení a pálení. Smrštění je ovlivněno i množstvím vody obsažené v hmotě (Rada, 2007).

STRUNA – nástroj, který je používán při krájení kusů hlíny z velkého bloku hmoty (Ellis, 2005), lze ji využít také ve chvíli, kdy chceme rozkrojit nějaký objekt (Kýřová, 2003).

STŘEP – pojem, kterým je označována keramická hmota, ze které je vytvořeno tělo keramických výtvorů (Rada, 2007)

ŠAMOT – jedná se o na různou hrubost namleté vypálené keramické střepy. Drť je přidávána do keramických hmot pro úpravu smrštivosti a plastičnosti (Rada, 2007).

ŠLEMOVKA – jinak taky kalovka. Zemitá glazura získávaná rozplavením cihlářského jílu a následně přibarvená burelem, slínem nebo železem, dle potřebného odstínu (Rada, 2007).

ŠLIKR – hlinitá kaše, pomocí které se spojují jednotlivé části výtvorů. Může posloužit i k dekorování výtvorů (např. jinak zbarvených).

TRASAKOVÁNÍ – jde o techniku dekorování keramiky. Tato technika spočívá ve vkapávání barvy nebo engoby pomocí kukačky nebo štětce do vlhkého podkladu – nástřepí nebo glazury (Rada, 2007)

ZDRSNĚNÍ – vyrytí čárek či křížků na místa předpokládaných spojů jednotlivých dílů výtvoru. Na tato místa bývá poté, před slepením, nanesen šlikr (Bláhová, 2017).

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázky:

Obr. 1. Struna, zdroj – vlastní fotografie.....	14
Obr. 2. Rydla, zdroj – vlastní fotografie	14
Obr. 3. Špachtle, zdroj – vlastní fotografie.....	14
Obr. 4. Očka, zdroj – vlastní fotografie.....	14
Obr. 5. Děrovače a razítka, zdroj – vlastní fotografie	15
Obr. 6. Předměty pro otiskování, zdroj – vlastní fotografie	15
Obr. 7. Jehly, zdroj – vlastní fotografie.....	15
Obr. 8. Váleček, zdroj – vlastní fotografie	16
Obr. 9. Dřevěné laťky, zdroj – vlastní fotografie	16
Obr. 10. Houbičky, zdroj – vlastní fotografie.....	16
Obr. 11. Glazovací kleště, zdroj – vlastní fotografie.....	17
Obr. 12. Kukačka, zdroj – vlastní fotografie	17
Obr. 13. Stůl připravený k tvorbě, zdroj – vlastní fotografie	23
Obr. 14. Malba šlikrem na plátno, zdroj [1].....	34
Obr. 15. Hliněná batika (rezerváž hlinou), zdroj [2]	35
Obr. 16. – 21. Vyučovací jednotka „Procházka lesem“, zdroj – vlastní fotografie.....	51
Obr. 22. – 27. Vyučovací jednotka „Lesní velikáni“, zdroj – vlastní fotografie.....	57
Obr. 28. – 31. Vyučovací jednotka „V lese je živo“, zdroj – vlastní fotografie.....	61
Obr. 32. – 35. Vyučovací jednotka „V lese je živo“, zdroj – vlastní fotografie.....	62
Obr. 36. - 43. Vyučovací jednotka „Na lesním palouku“, zdroj – vlastní fotografie	67
Obr. 44. - 51. Vyučovací jednotka „Dej mi napít, studánko“, zdroj – vlastní fotografie....	73
Obr. 52. - 59. Vyučovací jednotka „Poslouchej, les zpívá“, zdroj – vlastní fotografie.....	79
Obr. 60. - 67. Vyučovací jednotka „V pohádkovém lese“, zdroj – vlastní fotografie.....	85

ZDROJE OBRÁZKŮ

1. ŠMIKMÁTOROVÁ, Michala. Malování barevnou hlinou aneb obraz s příběhem. In: *Fler MAG* [online]. 2016, 9. 2. 2016 [cit. 2018-05-02]. Dostupné z: <https://www.fler.cz/magazin/malovani-barevnou-hlinou-aneb-obraz-s-pribehem-1820>
2. Z našich dílen. In: *Středisko ekologické výchovy Švagrov* [online]. 2015, 3. 3. 2015 [cit. 2018-05-02]. Dostupné z: <http://svagrov.doris.cz/index.php/fotogalerie/z-nasich-dilen>

SEZNAM PŘÍLOH

Přílohy:

Příloha 1 Příběh „O stromu“	103
Příloha 2 Hádanky	104
Příloha 3 Píseň „Houby“	105

PŘÍLOHY

Příloha 1 Příběh „O stromu“ (Ernestová, 2011)

V jednom lese stál Strom. Byl urostlý, rovný, statný, měl bohatou korunu a tmavě zelené listy. Byl to krásný strom. Ale byl velice pyšný a zlý. Myslel si totiž, že je ten nejkrásnější a nejlepší strom na světě. Na jaře k němu přiletěla sova. "Hůůů," řekla Sova. "Já a pan Shůůva budeme mít malá shůůvátka a rádi bychom si v tvé koruně postavili hnízdo." "Pche, já jsem tuze krásný strom pro nějakou obyčejnou shůůvu. Letěte si jinam!" A tak Sova odletěla. Za nedlouho přiletěl Datel. "Ťuk ťuk," řekl Datel. "Já a paní Datlová budeme mít male datlíčky a rádi bychom si v tvé krouně postavili hnízdo." "Pche, já jsem tuze krásný strom pro nějaké ťukťuk datly. Letěte si jinam!" Pak přiletěla Sýkorka koňadra. "Já a pan Sýkorka bude mít malá sýkorčata. Rádi bychom si v tvé koruně postavili hnízdo." "Pche, já jsem tuze krásný strom pro nějakou obyčejnou koňadru. Letěte si jinam!" Brzy se to mezi ptáčky rozkřiklo, a tak už ke stromu žádný jiný ptáček nepřiletěl. Strom si tam tak stál sám, neustále se prohlížel v malém jezírku a opakoval si, jak krásný a úžasný je. Uplynul rok a zase přišlo jaro. Sýkorka přiletěla mezi ostatní ptáky a začala švitořit: "Viděli jste ten Strom? Mají se mu zelenat listy, ale žádné nemá. Ta jeho krásná hnědá kůra je najednou šedivá. Větve mu klesají a lámou se. Už vůbec není krásný!" "To má za to, jak byl pyšný a zlý," řekl Datel. Ale Sova řekla: "To nemůžeš, Datle, jinak bys byl stejně špatný jako on." Datel se zastyděl tak, že dodnes má červenou čepičku na hlavě. Řekl: "Ano, Sovo, máš pravdu, musíme mu pomoci." A tak letěli. Všichni ptáčci z celého lesa se slétli ke stromu a snažili se mu pomoci. Někteří vyzobávali hmyz zpod kůry stromu, jiní v zobáčkách nosili vodu, aby Stromu dodali vláhu. Strom tam stál a hrozně se styděl. Bylo mu tak moc špatně, ale bál se něco říct, protože věděl, jak pyšný, zlý, a hlavně hloupý byl. Po několika dnech se mu začala vracet hnědá barva a na zbylých větvích se objevily první pupeny. Začínal se uzdravovat. Jednoho dne ptáčci přiletěli, aby se rozloučili. Mezi tím se se stromem spřátelili, začali si povídat a Strom byl poprvé v životě šťastný, i když už nebyl nejhezčí. Řekl jim: "Ptáčci, já se vám moc omlouvám za to, jak zlý, pyšný a hloupý jsem byl. Moc se stydím. Děkuji vám za to, co jste pro mě udělali! Jak šťastný bych byl, kdybyste si postavili hnízda v mé koruně, i když už není nejhezčí." Ale ptáčci odpověděli: "To my už nemůžeme, Strome, máme svá hnízda na jiných stromech, kteří jsou naši přátelé." "Chápu," posmutněl strom a větve mu zase o něco klesly. "Ale naše děti, které jsme vyvedli do hnízd minulé jaro, už budou mít svoje děti," řekla Sova. "A ti si rádi v tvé koruně hnízda postaví. No, a my je sem budeme létat navštěvovat, takže se často uvidíme." Najednou tam stál strom, který už nebyl krásný, ale byl jistě nejšťastnější na světě.

Příloha 2 Hádanky

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana, 2014. *Hádám, hádáš, hádáme*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0734-4.

OVOCE A ZELENINA

24

Ovocné keřky a keře

Jak červený hrníček vyrobený z kuliček. Víš co je to? Nebuď líný, sám si zajdi na _____!

Koncem léta černají se v zahradě a taky v lese. Sbíhají se všem už sliny, když dozrají _____!

V lese svítí do dálky malé modré korálky. Pojďte rychle spolu s námi barvit pusy _____!

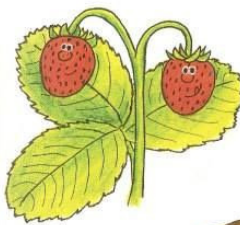

angrešťový   rybíz   borůvkami

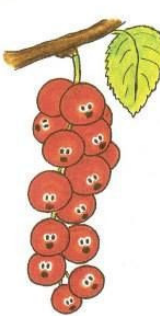
OVOCE A ZELENINA

25

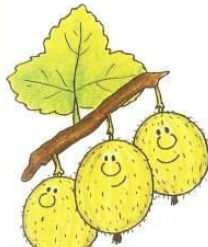
V zahradě i v lese zrají, sládnou, navíc červenají. Jaké jsou to dobrůtky? malé sladké _____!

Poradím teď dětem všem, které mají rády džem: „Vysadte si pod břízu pár keřků _____!“

Trnité má větvičky, v nich chlupaté kuličky. Každé dítě vám hned povi: „Je to keřík _____!“

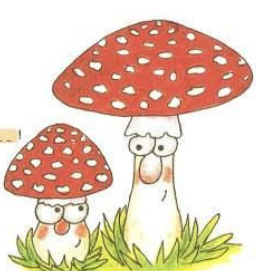
ostružiny   maliny   jahůdky

ROSTLINY

102

Houby

Parádnice jedovaté, červené a puntikaté? Neberte si do komůrky nikdy žádné _____!

Fialová? Zelená? Houba, a tak zbarvená? V lese jistě za chvíli narazíš na _____!

Hnědý klobouk nesmeká, bílou nohou nekleká. Někoho snad neláká najít v lese _____?

křemenáč   pravák   smrž

ROSTLINY

103

Pod osíku bydlí v lese, oranžový klobouk nese. Tahle houba – co je zač? Jmenuje se _____!

Kdo má klobouk křabátý, nosí hnědé kabáty? Jestli nevíš, tak se drž! Tohleto je totiž _____!

Houba, co se v poli bělá, k jídlu je vždy vážně skvělá! Na talíři šampion je snad každý _____!

šampion   muchomůrky   holubínku

KNIHOVNA MĚSTA PLZNĚ

Příloha 3 Píseň „Houby“

KRUŽÍKOVÁ, Marie, 2011. *Pisniček*. Stařeč: INFRA. ISBN 978-80-86666-35-8.

HOUBY

(mazurka)

Musical notation for the first line of the song. It is written on a treble clef staff in 3/4 time. The melody consists of quarter notes and eighth notes. Chords are indicated above the staff: C, F, C, G, C.

1. Há-da - ly se hou-by, há - da - ly se v le - se,

Musical notation for the second line of the song. It is written on a treble clef staff in 3/4 time. The melody consists of quarter notes and eighth notes. Chords are indicated above the staff: C, F, C, G, C.

kte-rou z nich si hou-bař v ko - ší - ku od - ne - se.

MEZIHRA (DOHRA)

Musical notation for the interlude (DOHRA). It is written on a treble clef staff in 3/4 time. The melody consists of quarter notes and eighth notes. Chords are indicated above the staff: F, C, G, 1. C, 2. C. The piece ends with a double bar line.

2. A už kráčí v mechu
houbař kudrnatý,
nevzal ani jednu -
byly jedovatý.

ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:	Alžběta Slobodová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. Monika Dokoupilová
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Techniky práce s keramikou na 1. stupni ZŠ
Název v angličtině:	Techniques of work with ceramics at the first grade of primary school
Anotace práce:	<p>Diplomová práce je zaměřena na možnosti využití technik keramiky ve výuce žáků prvního stupně základní školy. Teoretická část práce stručně popisuje historii keramické tvorby, keramické materiály a význam keramiky pro rozvoj dítěte. Uvedeny jsou také základní informace pro práci s hlinou a popisy jednotlivých technik vytváření a dekorování keramiky. Teoretická část rovněž obsahuje uvedení do problematiky projektového vyučování.</p> <p>Praktická část nabízí popis výtvarné řady s názvem „Procházka lesem“, která je realizována s žáky prvního stupně základní školy. Výtvarná tvorba si klade za cíl zprostředkovat žákům jednotlivé techniky vytváření a dekorování keramiky, a podporovat jejich rozvoj po stránce motorické, kognitivní i afektivní.</p>
Klíčová slova:	Keramika, keramická hlína, techniky práce s keramikou, techniky vytváření a dekorování, význam keramiky pro rozvoj dítěte, výtvarný projekt
Anotace v angličtině:	<p>The present diploma thesis explores the possibilities of using pottery or ceramic techniques in primary school education. The theoretical part describes the history of ceramics, ceramic clay materials and the importance of ceramics for child development. There are also basic instructions for working with ceramics and descriptions of the techniques for pottery</p>

	<p>making and decorating. An introduction of project teaching issues is treated in the theoretical part too.</p> <p>The practical part offers a description of an art line called „Walking through the forest“, which is implemented with first-grade primary school pupils. The art series aims to convey individual techniques for creating and decorating ceramics to pupils and to promote their development in motor, cognitive and affective terms.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Ceramics, pottery, ceramics clay, ceramic techniques, decoration techniques, the importance of ceramics for child development, art project
Přílohy vázané v práci:	<p>Počet příloh: 3</p> <ul style="list-style-type: none"> - Příběh „O stromu“ - Hádanky - Píseň „Houby“
Rozsah práce:	102 stran
Jazyk práce:	Český